

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI**

KUR'AN-I KERİM'DE KADIN VE PSİKOLOJİSİ

Garip DEMİREL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir ETÖZ

Konya-2010

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü**

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Garip Demirel

İmza

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü**

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Garip DEMİREL tarafından hazırlanan Kur'an-ı Kerim'de Kadın ve Psikolojisi başlıklı bu çalışma 17/06/2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Başkan

İmza

Ünvanı, Adı Soyadı

Üye

İmza

Ünvanı, Adı Soyadı

Üye

İmza

ÖNSÖZ

Müslümanlar için bir hidayet ve rehber olduğunu belirten Kur'an, bir din kitabı olarak herhangi bir konuyu ayrı başlıklar altında ele almaz. Böyle bir içerik, onun indiriliş gayesiyle çelişen bir durum olurdu. Kadınlarla alakalı ayetlerde de durum aynıdır. Kur'an'da muhteva itibariyle yani yeri geldikçe kadınlara değinilmiştir. Bazen bir hukuki konuda bazen de bir kıssada kadın olgusuna temas edilir. Fakat bunun, erkeklerden bahseden ayetlerden bir farkı bulunmamaktadır.

Psikolojideki cinsiyet kavramının, kadınsı-erkeksi davranışların, kadın-erkek arasındaki cinsel farkların kısacası kadın psikolojisiyle ilgili konuların örneklerini Kur'an ayetlerinde bulabiliriz. Bu örneklerde başta söylediğimiz husus geçerlidir. Yani Kur'an, özellikle bu örnekleri vermez. Zaten Kur'an'ın sahibi Allah için, kulları arasında kadın-erkek ayrımı yapması düşünülemez. İnsan olarak kadın-erkek cinsiyetleri arasında biyolojik, zihinsel, duygusal vb. bir üstünlükten bahsedilmemiştir. Fakat Kur'an, sayılan alanlarda, iki cins arasında çeşitli farklılıklara değinmiştir.

Bu çalışma ve kadınlarla alakalı diğer tüm çalışmaların varlık sebebi, tarihten günümüze kadınların bireysel ve sosyal birçok haktan mahrum bırakılması ve erkek cinsiyetine nazaran ikincil konumda kabul edilmesidir. Bu yanlış tutumun, Kur'an'la bağlantısı olduğu düşünülemez. Aksine bu konularda iyileştirici ve kendi döneminde tasavvur dahi edilemeyecek hak ve değer kadınlara verildiğini, ayetlerden anlayabiliriz.

Bu çalışmada Kur'an-ı Kerim'de "kadın" olgusuna değinen ayetleri psikoloji biliminin verileriyle yorumlamaya çalıştık. Konumuz kadın-erkek farklılıkları etrafında şekillendi. Bu konu, ülkemizde din psikolojisi alanında ilk defa akademik düzeyde ele alınmıştır. Bu anlamda çalışmamız bir ilk olması itibariyle önemlidir.

Kaynak taramamız sonucunda, psikoloji bilminde "kadın psikolojisi" başlığı altında birçok çalışmanın yapıldığını gördük. Ülkemizde Kadın psikolojisi adıyla yayınlanan en derli toplu eserin ise Nevzat Tarhan'ın "Kadın Psikolojisi" adlı eseri olduğunu gördük. (Editör Zahide Ülkü Bakiler, Nesil Yayınları, İstanbul, 2008) Bu çalışmada, kadın-erkek kişilik farklarının karakter, aşk, evlilik, sosyal hayat gibi alanlarda nasıl ortaya çıktığının hem bilimsel hem de tüm okuyuculara yönelik bir

karma dille anlatıldığını görmekteyiz.

Kadın psikolojisine dair yabancı dilde yazılıp dilimize çevrilen birçok eser bulunmaktadır. Psikanalitik bakış açısıyla yazılan bu eserlerde, kadın-erkek arasındaki kişilik, cinsellik, sosyal hayat gibi alanlardaki farklılıklar ve “derinlik psikolojisi açısından kadın” gibi konular anlatılmaktadır. Bu eserlerden kadın psikolojisi adıyla yayımlananları; Gustav Hans Graber, Kadın Psikolojisi (Çeviren Kamuran Şipal, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000); Karen Horney, Kadın Psikolojisi (Çeviren Selçuk Budak, Öteki Yayınevi, Ankara, 1999) adlı eserlerdir.

Özellikle Batı dünyasının müslümanlara yönelik olarak “kadın” konusunda yönelttiği saldırılara cevap niteliğinde “İslam’da Kadın” adıyla onlarca eserin yayımlandığını tespit ettik. Bu eserlerden önemli gördüğümüz bir kaçının ismini verelim: Hayreddin Karaman, İslam’da Kadın ve Aile, (Ensar Neşriyat, İstanbul 2008); Bekir Topaloğlu, İslam’da Kadın, (Nesil Yayınları, İstanbul, 1997); Yunus Vehbi Yavuz, Kur’an’da Kadın Hak ve Özgürlüğü, (Bayrak Yayınları, İstanbul 1999.)

Din psikolojisi alanında ise kadın psikolojisiyle alakalı derli toplu Türkçe bir çalışmanın yapılmamış olduğunu tespit ettik. Yapmış olduğumuz kaynak taramasında, insan-iman-ahlak psikolojisi gibi birçok konuda eser yazılmış olsa da, İslamî kadın psikolojisine dair yazılmış bir bilimsel çalışmanın olmadığını gördük. Araştırmamız bu eksikliğe küçük de olsa bir katkı sağlarsa amacına ulaşmış olacaktır.

Bu çalışmamızda birinci bölümde, kadın psikolojisine giriş mahiyetinde bilgiler verdik. Bu bölümde cinsiyet kavramı, cinsiyet rol davranışının gelişimi ile ilgili teoriler ve bazı erkeksi-kadınısı özelliklerden bahsettik. Çalışmamızın ikinci bölümünde ise, tarihî süreç içerisinde kadının toplumsal konumunu öğrenmeye çalıştık. Bu sürece bir taraftan ilkel topluluklar, yerleşik ilk büyük toplumlar, Eski Türkler, Selçuklu- Osmanlı, nihayet modern dünya girmektedir. Diğer taraftan Budizm, Hinduizm, Yahudilik, Hristiyanlık ve son olarak da İslam dini dahil edilmiştir. Sayılan sınıfları inceleyerek, kutsal bir metni anlamada göz ardı edemeyeceğimiz “tarihsel arka plan”ı sunmuş olduk.

Tarihsel arka plandan sonra, üçüncü bölümde konumuzun merkezinde yer alan “Kur’an’da Kadın” ve “Kur’an’da Kadın Psikolojisi”ni tüm bu bilgiler ışığında değerlendirdik. Bu bölümde ulaştığımız bilimsel verilerden faydalanarak kadın-erkek eşitliğine ve farklılıklarına değinilen ayetleri psikolojik olarak yorumlamaya çalıştık. Son bölümde ise, kadın-erkek farklılıkları etrafında şekillenen kadınlarla alakalı hukuki ayetleri, “psikolojik bakış açısı”yla açıklama girişiminde bulunduk.

Araştırmamıza geçmeden önce, bu çalışmamda danışmanlığımı üstlenip bana desteklerini esirgemeyen, hem konu seçiminde hem de araştırmalarım süresince tavsiyeleri ile bana yol gösteren değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir Etöz’e; eleştirileri ile çalışmanın şekillenmesine katkı sağlayan Doç.Dr. Abdulkerim Bahadır ile Doç. Dr. Adil Yavuz’a ve bu süreçte manevi desteklerini esirgemeyen aileme ve eşime teşekkürü bir borç bilirim.

Garip DEMİREL

Konya 2010

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Garip DEMİREL	Numarası 064245051003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri /Din Psikolojisi	
	Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir ETÖZ	
Tezin Adı		Kur'an-ı Kerim'de Kadın ve Psikolojisi	

ÖZET

Bu araştırmada, Kur'an'ı Kerim'de kadın kişilik ve davranışlarının yer aldığı ayetlerdeki psikolojik öğeleri tespit etmeye ve tespit ettiğimiz ilgili ayetleri psikoloji biliminin verileriyle yorumlamaya çalıştık. Öncelikle kadın psikolojisine giriş mahiyetinde bilgiler verdikten sonra, tarihten günümüze kadının toplum içindeki konumunu inceledik. Böyle bir incelemenin, ayetlerin doğru yorumlanmasına katkı sağlayacağı gerçeğinden hareket ettik. Gördük ki, tarihsel süreç itibariyle kadının toplum içindeki konumu her zaman erkeklerden sonra ve kötü durumda olmuştur. Dinlerin ve kültürlerin büyük çoğunluğunda, kadının bu olumsuz statüsüne bir çözüm getirilememiştir. İslam dini ise, kadınlara tarihte eşi görülmemiş bir itibar ile bireysel ve sosyal haklar bahşetmiştir.

Kadın psikolojisi alanında yapılan araştırmalar, kadınlarla erkekler arasında biyolojik-fizyolojik ve psiko-sosyal alanlarda birçok farkın olduğunu ortaya koymuştur. Kur'an-ı Kerim'de adı geçen alanlarda kadın-erkek farklılıklarına değinilen ayetler bulunmaktadır. Yine kadınlarla ilgili hukuki ayetlerin, bu farklar göz önüne alınarak şekillendiğini söyleyebiliriz. Fakat ayetlerde, bir insan, bir kul olarak, kadınların erkeklerden bir farkı olmadığı vurgulanmıştır. Zaten Allah'ın katında erkek ve kadın, aynı değere, aynı haklara ve aynı mükemmelliğe sahiptir. Üstün olan, O'na karşı kulluk görevini daha iyi yerine getirendir.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Garip DEMİREL	Numarası 064245051003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/Din Psikolojisi	
	Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir ETÖZ	
Tezin İngilizce Adı		Kur'an-ı Kerim'de Kadın ve Psikolojisi	

SUMMARY

In this study, women in the Qur'an where the verses of personality and behavior to determine the psychological elements and detect the signs that we have tried to interpret the data and the science of psychology. Introductory psychology, first woman after giving information to date, today we examine the position of women in society. Such a study, will contribute to correct interpretation of the verses from the fact that we moved. We have seen that, as of the historical process of the position of women in society is always worse than men and have been after. In the majority of religions and cultures, women could not bring a solution to this negative status. The Islamic religion, women in history with an unprecedented individual and social rights, has given credibility.

Research in the field of psychology and women, between men and women in the biological-physiological and psycho-social space that has revealed many differences. Mentioned in the Qur'an, men and women differ in their verses are mentioned. Again, the legal verses about women, these differences can be considered as forming said. But in verse, one person, as a servant, not a difference of women from men has been emphasized. Men and women already in the sight of God, the same value, has the same rights and the same excellence. On that, worship Him and fulfilling the task is the better.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	1
TEZ KABUL FORMU	11
ÖNSÖZ	111
ÖZET	V
SUMMARY	VI
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KADIN PSİKOLOJİSİ

1.1. CİNSİYET KAVRAMI	4
1.2. CİNSİYET ROL DAVRANIŞININ GELİŞİMİ İLE İLGİLİ TEORİLER	5
1.2.1. Psikanalitik Kuram	6
1.2.2. Biyolojik Kuram	7
1.2.3. Toplumsal Öğrenme Kuramı	7
1.2.4. Bilişsel Gelişim Kuramı	8
1.2.5. Cinse Bağlı Şema Kuramı	8
1.2.6. Sosyalleşme	9
1.3. KADIN-ERKEK FARKLILIKLARI PSİKOLOJİSİ BAĞLAMINDA BAZI ERKEKSİ VE KADINSI ÖZELLİK VE DAVRANIŞ FARKLILIKLARI	10

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE KADININ TOPLUM İÇİNDEKİ KONUMU

2.1. TOPLUMLARIN VE BÜYÜK DİNLERİN TARİHİNDE KADIN	15
2.1.1. İlkel Topluluklar Zamanında Kadın	15
2.1.2. İlk Yerleşik Büyük Topluluklarda Kadın	16
2.1.3. Eski Türkler’de Kadın	18
2.1.4. Selçuklu ve Osmanlılarda Kadın	20
2.1.5. Modern Toplumlarında Kadın ve Feminizm	22
2.2. İSLAM DIŞINDAKİ BÜYÜK DİNLERDE VE İSLAM ÖNCESİ ARAP TOPLUMUNDA KADIN	24
2.2.1. Budizm’de Kadın	24
2.2.2. Hinduizm’de Kadın	24
2.2.3. Yahudilik’te Kadın	25
2.2.4. Hristiyanlık’ta Kadın	27
2.2.5. İslam Öncesi Arap Toplumunda Kadın	29
2.3. İSLAM DİNİNDE KADIN	31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR’AN-I KERİM’DE KADIN VE PSİKOLOJİSİ

3.1. KUR’AN-I KERİM’DE KADIN KAVRAMI	36
3.2. KUR’AN-I KERİM’DE KADIN-ERKEK EŞİTLİĞİNE DEĞİNİLEN HUSUSLAR	39
3.2.1. İnsan ve Masum Olarak Yaratılmaları Yönüyle Kadın-Erkek Eşitliği	40

3.2.2.Zihinsel Yeteneklerde Kadın-Erkek Eşitliği Eşitlik	42
3.2.3.Kul Olmaları İtibariyle Kadın-Erkek Eşitliği	44
3.2.4.Kişisel ve Sosyal Haklar Bakımından Kadın-Erkek Eşitliği	45
3.3.KUR'AN-I KERİM'DE KADIN-ERKEK FARKLILIĞINA DEĞİNİLEN HUSUSLAR	46
3.3.1.Biyolojik-Fizyolojik Yönden Kadın-Erkek Farklılığı	48
3.3.2.Cinsellik Yönüyle Kadın-Erkek Farklılığı.....	50
3.3.3.Davranış Özellikleri Bakımından Kadın-Erkek Farklılığı.....	54
3.3.4.Duygusal ve Duygusal Bağlılık Yönüyle Kadın-Erkek Farklılığı.....	56
3.3.5. Düşünce Tarzları, İletişim ve Sorun Çözme Yönüyle Kadın-Erkek Farklılığı.....	57
3.3.6.İlgi ve Değerlerde Kadın-Erkek Farklılığı.....	58
3.3.7.Dindarlık Anlayışı Yönüyle Kadın-Erkek Farklılığı	59
3.3.8.Sosyal Roller itibariyle Kadın-Erkek Farklılığı.....	62
3.3.9.Liderlik Stili Yönüyle Kadın-Erkek Farklılığı.....	65
3.3.10.Annelik	68

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KURAN-I KERİM'DE KADIN-ERKEK FARKLILIĞI BAĞLAMINDA
OLUŞAN HUKUKİ KONULARIN PSİKOLOJİK BAKIŞ AÇISIYLA
DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. KUR'AN-I KERİM'DE KADIN HUKUKU VE PSİKOLOJİK YORUMU	74
4.1.1. Erkeğin Üstünlüğü-Erkeğe İtaat Meselesi	75
4.1.2. Kadının Dövülmesi Meselesi	80
4.1.3. Kadının Örtünmesi Meselesi	84
4.1.4. Çok Eşlilik Meselesi	88
4.1.5. Kadının Şahitliği Meselesi.....	91
4.2.Dördüncü Bölümün Değerlendirmesi	94
SONUÇ.....	96
KAYNAKÇA.....	99
ÖZGEÇMİŞ.....	104

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.w.	: Adı geçen web sitesi
Bknz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Ens.	: Enstitü
Fak.	: Fakültesi
Haz.	: Hazırlayan
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
trc.	: Tercüme
Üniv.	: Üniversitesi
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Ve saire
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Kur'an'da bir konunun araştırılması bilimsel açıdan birçok zorluğu beraberinde getirmektedir. Konu, “kadın psikolojisi” olunca bu zorluklar artmaktadır. Çünkü cinsiyet farklılıklarının davranışlara etkisinin temel alındığı bu alanla ilgili araştırmalarda çok farklı araştırma sonuçlarına ulaşılmaktadır. Çalışmamız boyunca farklı araştırma sonuçları içerisinde, psikologların çoğunluğunca kabul gören bilgileri paylaşmaya çalıştık. Araştırmamızın sınırlarını aşan bir durum olacağından bu bilgiler üzerinde derin tartışmalara girmedik.

Bakışını yaşadığı evrene çeviren bir kişi, evrenin çoğulculuk esasına göre yaratıldığını anlayabilir. Gördüğümüz her farklı canlı, ayrı bir güzelliği, ayrı bir çeşitliliği ortaya koymaktadır. Diyebiliriz ki, bunca çeşitlilik, güzellik olmasaydı, yaşadığımız şu hayat herhalde monoton bir hayat olurdu. Monotonluk ise insan psikolojisine aykırı bir durumdur. Çevremizi gözlemlediğimizde çoğulculuğun, çeşitliliğin sağlayıcılarından birisi olarak kadınları görürüz. Kadınlar, kendilerine has yapılarıyla evrende farklı bir konumda bulunurlar. Bu farklılıkları onları erkek cinsinden ayıran bir mahiyet de taşır. İşte bu araştırma, kadın ve erkek cinslerinin biyolojik, psikolojik, psiko-sosyal gibi birçok alandaki farklılıklarını temel alarak ortaya çıkmıştır.

Yeri gelmişken, “kadın” konusunda İslam dinini ve dolayısıyla da Kur'an'ı eleştirenler, değer ölçüsü olarak kadın ve erkeğin her sahada “eşit” olması gerektiği fikrini temel almaktadırlar. Bu kişiler örneğin hukuk alanında tam kanuni eşitliğin adaleti temin ettiği inancındadırlar. Oysa kadın ve erkek bir türün iki “ayrı” cinsidirler. İnsan olma türünde eşittirler, fakat kadınlar kendine has biyolojik, psikolojik özellikleri ile erkek cinsinden, erkek de kendine has özellikleri ile kadın cinsinden ayrılır. Garaudy'nin de dediği gibi, “kadın ve erkeğin mutlak eşitliği fikri, diğer deyimle kadının erkek olma arzusu, onu insani boyutlarından koparıp kötürümleştirir. Zorunlu eşitlik alanlarının ötesinde kadın ve erkeğin birbirini tamamlayıcılığı fikri esas alınmalıdır.”¹

---

¹ Güler, İlhami, “Kur'an'da Kadın-Erkek Eşitsizliğinin Temelleri”, İslami Araştırmalar Dergisi, C.5, S..4, Ankara, Ekim 1991, s.310.

1.Araştırmanın Konusu

Kur'an vahyi bir bütün olarak ele alındığında bireyler arasında cinsiyete ve etnik yapıya bakılmaksızın bir değer eşitliğinin ve ilkesel bazda hukuk eşitliğinin esas olduğu anlaşılabilir.² Ancak hem biyolojik, psikolojik yönleri hem de sosyal hayattaki rolleri itibariyle bir eşitlikten değil bir farklılıktan bahsetmemiz gerekmektedir. Araştırmamızda biyolojik-fizyolojik, psikolojik ve sosyal alanlardaki farklılıklar ve bu farklılıklar etrafında şekillenen hukuki konularla ilgili ayetleri psikoloji biliminin verileriyle yorumlamaya çalıştık.

İnsanlık tarihinde özellikle “adalet” duygusundan yoksun erkeklerin hemen her toplumda kadınları kişisel ve sosyal haklardan mahrum ettikleri tarihsel bir realitedir. Bu realitenin örneklerini tarihsel süreçte toplulukların büyük çoğunluğunda görmek mümkündür. Ancak burada, İslam dininin tarihini ayrı bir yere koymamız yerinde olacaktır. Özellikle Hz.Peygamber döneminde, kadınlara o zamana kadar hiçbir toplumda görülmeyen hak ve değerlerin verildiğine sırası geldikçe değinilmiştir.

Kısaca ifade edersek, araştırmamızın konusu, Kuran-ı Kerim’de kadın varlığının ön plana çıktığı ayetlerdeki psikolojik öğelerin incelenmesidir. Duygu, düşünce, davranış gibi alanlardaki kadın cinsiyetine ait farklılıklara değinilen ayetleri psikoloji biliminin verileriyle yorumlamaya çalıştık. Özellikle kadın davranışlarının geçtiği ayetler araştırmamızın çerçevesini belirleyecektir. Bu davranışları ve davranışların altında yatan psikolojik süreçleri Kuran’ın nasıl ele aldığını inceledik.

2.Araştırmanın Amaç ve Önemi

Araştırmamız, Kur’an-ı Kerim’de kadın cinsiyetinin psikolojik yönlerine değinen ayetlerle ilgili yapılacak çalışmalara teorik olarak ışık tutmayı amaçlamaktadır. Kuran’da kadın olgusuyla alakalı ayetleri anlamaya çalışmak için sorduğumuz şu sorular da amacımıza hizmet edecektir: “Acaba Kuran ayetlerinin kadınlarla alakalı kullandığı dil, bugünkü psikoloji biliminin verileriyle bizlere kadın objesi hakkında neler fark ettirmektedir? Kuran’da kadının psikolojisine dair ne tür örnekler vardır?”

---

² Özdeş, Talip, Kur’an ve Cinsiyet Ayrımcılığı, Fecr Yayınları, Ankara 2005, s.84.

Bu araştırma ile, “İslam dünyasında kadının yeri” gibi güncel bir konuya da psikolojik bakış açısıyla yaklaşmaya çalışacağız. Ayrıca bu mütevazı çalışma ile "Kur'an ayetlerinde kadın psikolojisi"ne yönelik yeni bir araştırma konusuna değinmiş olacağız.

3.Araştırmanın Yöntemi

Teorik bir araştırma olan çalışmamızda, “dini metinlerin incelenmesi” yöntemine başvurduk. Dini metinlerin incelenmesi yöntemi, son yıllarda, sosyal bilimlerle alakalı çalışmalarda sık kullanılmaya başlanmış bir yöntemdir. Kuran, İncil, Tevrat gibi dinî metinleri anlama çabası haliyle bu dine inanan bireyleri ve toplumları da anlama çabasıdır. Bu metinler sayesinde psikolojik ve sosyo-psikolojik açıdan kullanılacak bulgu ve yorumlar dindarları ve toplumlardaki din algısını anlamada bizlere yol gösterecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KADIN PSİKOLOJİSİ

Psikoloji biliminde, kadın psikolojisi konusunda söylenenler ve yapılan araştırmalar, kadın-erkek cinsel farkları etrafında şekillenmiştir. Bu açıdan, bir cinse ait olarak kabul edilebilecek davranışların kaynağı konusunda, psikologlarca çeşitli görüşler ortaya konmuştur. Bu görüşlerin temelini, cinsiyet rol davranışıyla ilgili olarak sistematize edilen teoriler oluşturur. Freud'dan Parker'e, Piaget'ten Connell'e kadar bir çok psikolog bu konuda teoriler geliştirmiştir. Bu bölümde öncelikle cinsiyet kavramını ve cinsiyet rol davranışının gelişimiyle ilgili teorileri açıklayacak, daha sonra ise kadın psikolojisinin temelini oluşturan cinsel farkları ve bu farkların altında yatan sebepleri araştıracağız.

1.1.CİNSİYET KAVRAMI

Cinsiyet gerçeği, yani insanların erkek ve dişi olarak meydana gelmeleri, tıpkı ırk olgusu gibi fizyolojik, psikolojik ve sosyal yönlerden insan gerçeğinin ayrılmaz bir özelliğini oluşturmaktadır. İnsanda sayısı 46 olan kromozomlardan ikisi cinsiyet kromozomudur. Bunlardan Y kromozomu erkekliğe, X kromozomu dişiliğe ait özellikler taşımaktadır.³

Psikolojide cinsiyet kavramının, biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet olarak iki farklı kullanımı vardır. Biyolojik cinsiyet ya da yaygın kullanımıyla cinsiyet (sex, eşey): “Kişinin kadın ya da erkek olarak gösterdiği genetik, fizyolojik ve biyolojik özellikleridir. Toplumsal cinsiyet (gender) ise, kadının ve erkeğin sosyal olarak belirlenen rol ve sorumluluklarını ifade eder. Toplumsal cinsiyet, biyolojik farklılıklardan dolayı değil, kadın ve erkek olarak toplumun bizi nasıl gördüğü, nasıl algıladığı, nasıl düşündüğü ve nasıl davranmamızı beklediği ile ilgili bir kavramdır.”⁴

Türkçe kullanımda cinsiyet teriminin bazen toplumsal cinsiyeti de kapsamak üzere kullanıldığını söylemek mümkündür. Bu durum hem toplumsal cinsiyetin temelinde cinsiyet ayrımının bulunması hem de ‘toplumsal cinsiyet’ teriminin kullanımının yaygınlaşmamış olması nedeniyle henüz çok pratik bulunmamasına

---

³ Özdeş, Talip, a.g.e., s.4-5.

⁴ Akın, Ayşe-Demirel, Simge, “Toplumsal Cinsiyet Kavramı Ve Sağlığa Etkileri”, C. Üniv. Tıp Fakültesi Dergisi 25 (4), Özel Ek, 2003, s.73.

bağlanabilir.⁵ Ayrıca Türkçe’de karşı cinsler arasındaki çeşitli ilişkiler ve farklılıklarla bunlara bağlı diğer hususları belirtmek amacı ile günümüzde daha çok “cins” kelimesi kullanılmaktadır.⁶

Cinsiyet olgusu hem biyolojik hem de sosyo-kültürel belirleyenlerle oluştuğu halde, biyolojik tanımlamanın ağırlıklı olarak tercih edildiği bilinmektedir. 'Kadın' kelimesi genellikle biyolojik çağrışımla ele alınmakta ve ahlâki, kültürel, zihinsel ve sosyal tüm eylemlere bu çerçeveden bakışla değer biçilmektedir.⁷

1.2.CİNSİYET ROL DAVRANIŞININ GELİŞİMİ İLE İLGİLİ TEORİLER

Psikologlara göre kişilik, bireyin özel ve onu diğerlerinden ayıran davranışlarını içermektedir. Genetik, çevresel, kültürel faktörler ve aile faktörü, kişiliği oluşturan temel faktörler olarak kabul edilir. Bu faktörler gözden geçirildiğinde, kişiliğin ne yalnızca bedensel özelliklere ne de yalnızca çevre verilerine bağlı olduğu görülür. Kişilik, tüm bu etmenlerin topluca doğurduğu öznel bir bütünlüktür.⁸

Yıllar boyu, cinsiyet (rol davranışının) gelişimini açıklamak için pek çok teori ortaya atılmıştır. Psikolojik-tandanslı teoriler, cinsiyet gelişimini yönlendiren fiziksel süreci vurgular. Sosyolojik teoriler, cinsiyet rolü gelişiminin sosyo-kültürel bileşenlerine odaklanır. Biyolojik-tandanslı teoriler ise, cinsiyet rol gelişimini ve rol farklılaşmasını, üreme sürecinde kadın ve erkeğin üstlendiği farklı biyolojik rollerin belirlediğini ileri sürer.⁹

Çalışmamızda Parker’ın sınıflandırmasından hareketle cinsiyet rol davranışının gelişimini açıklayan teoriler beş gruba ayrılarak incelenecektir: Freud’un Psikanalitik Kuramı, Biyolojik Görüş, Sosyal Öğrenme Kuramı, Bilişsel Gelişim Kuramı ve Cinsle Bağlı Şema Kuramı. Daha sonra ise, tüm bu teorileri içine alan ve son çeyrek

⁵ Uzun, Gizem, Kadın Ve Erkek Yöneticilerin Liderlik Davranışları Arasındaki Farklılıklar, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi Adana 2005, s.38.

⁶ Hökelekli, Hayati, Cinsiyet Maddesi, Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1993, C.8, s.21.

⁷ Tekin, Betül, Sosyal Değişme Ve Kadın Dindarlığına Etkileri, (Seminer Çalışması), Kayseri 2007. (<http://www.harranilahiyat.com/viewtopiC.php?f=58&t=429>, 18.10.2009)

⁸ Uzun, a.g.e., s.38-39

⁹ Uzun, a.g.e., s.39.

asırdaki ortaya konan ayrı bir madde olarak “Sosyalizasyon” kavramı kısaca tanıtılacaktır.

Bu beş kurama geçmeden önce şunu ifade edelim ki, özellikle iki yaklaşım araştırmacılar tarafından temel alınmaktadır: Toplumsallaşma teorisi (Sosyal öğrenme) ve Psikanaliz (Psikanalitik Kuram). Birinci yaklaşım, toplumsal cinsiyetin veya cinsiyet rollerinin oluşmasını, sosyal normların kazanılması ve içselleştirilmesi olarak görmektedir. Ayrıca sosyal bağlam ile şahsiyet arasındaki süreklilik ve bizzat şahsiyetteki homojenlik üzerinde durmaktadır. Psikanaliz ise, toplumsal cinsiyet oluşumunu, normatif kural koymaktan çok iktidar (pouvoir) ve ihtiyaç (besoin) ile karşı karşıya kalmanın etkisi olarak görmektedir. Toplumsal bağlam ile kişilik arasındaki süreksizliği vurgulamakta ve kişilikteki köklü bölünmelere dikkat çekmektedir.¹⁰

1.2.1.Psikanalitik Kuram

Freud tarafından 1895 yılında geliştirilen psikanalitik kuram, cinsiyet kimliğinin gelişimini etkileyen unsur olarak, genetik etkenlerle sosyal etkenleri birlikte hesaba katmaktadır. Kadın kişiliğine ilişkin Freudçu açıklama, iğdiş (hadım) edilme olgusuna verilen öneme dayanmaktadır.¹¹ Yine Freud, kadın cinsini nitelikleri konusunda birbirine sıkıca bağlı iki görüş daha ileri sürmektedir. Bunlardan biri kadınlığın “mazoşizmle yakın ilişkisi”dir. Diğeri de kadında temel korkunun sevgiyi yitirme korkusu olduğu ve bu korkunun erkekteki iğdiş edilme korkusuna karşılık olduğuudur.¹²

Ruhsal tutumların cinsel tutumlara göre şekillendiğini temel alan psikanalitik kuram, ortaya çıktığı günlerden beri büyük eleştirilere maruz kalmış ve günümüz bilim dünyasında da eski önemli yerini kaybetmiştir. Kuramın diğerkonulara bakışı bir yana, aslında, kadına bakışındaki eksikliği yaşamında Freud da fark etmiş ve itiraf niteliğindeki şu sözleri söylemiştir: “Biz kadınları doğalarının cinsel işlevleriyle belirlenmesi ölçüsünde betimledik. Bu etkenin etkisi elbette çok büyüktür, fakat

¹⁰ Uysal, Veysel, Türkiye’de Dindarlık ve Kadın, Dem Yayınları İstanbul 2006, s.132.

¹¹ Uzun, a.g.e., s.39.

¹² Horney, Karen, “Kadın Psikolojisi” (trc: Bekir Onur), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C.14 s.1, Ankara,1981, s.148.

cinsel işlevlerinin dışında da her kadının insancıl bir varlık olma olanağına sahip olduğunu anımsamamız gerekir.”¹³

1.2.2. Biyolojik Kuram

Biyolojik görüş, kadın ve erkek kişilik-davranış farklılıklarının biyolojik kökenli olduğunu savunurken, kadınların ve erkeklerin sahip oldukları farklı entellektüel ve fiziksel özelliklere göndermede bulunmaktadır. Genlerin ve hormonların davranış farklılıkları üzerindeki etkisini vurgulamaktadır.¹⁴

Parker’e göre, kadın ve erkeğin hormonal yapısı farklıdır ve bu temel biyolojik farklılık davranış farklılıklarına neden olmaktadır. Temel kadın hormonu östrojendir. Temel erkek hormonu ise androjendir. Hayvanlarla yapılan deney sonuçları, hormon dengeleri değiştirildiğinde cinsiyet rol davranışlarının da değiştiğini ortaya koymuştur. Hormon seviyesi sadece davranışları etkilemekle kalmaz, deneyimlerle değişebilir bir özellik göstermektedir.¹⁵

John Bowlby’e göre ise, kadın ve erkeklerin davranış ve tutumlarında gözlenen farklılıklar genetik olarak aktarıla gelen unsurlardır. Örneğin, bakıcılık rolünü kadınlar doğuştan kazanırlar; çünkü bebekler göbek bağı ile anneye bağlıdırlar ve bu da kadınların bebeklerle bağ kurma içgüdüsüne (annelik içgüdüsüne) sahip olması sonucunu doğurmaktadır.¹⁶

1.2.3. Sosyal Öğrenme Kuramı

Bu teoriye göre; toplumda işlerin cinsler arasındaki dağılımı ‘cinsiyet rolleri’nin gelişimini güçlendirir. Her cinsin, kendi cinsine uygun olan ‘iş rolleri’nin gereklerini karşılayacak özelliklere sahip olması beklenir. Örneğin, çocuk bakımı daha çok kadına uygun görülen (atfedilen) bir görev ise, kadınların bu işe uygun özelliklere (eğitici, besleyici, yardımsever) sahip olması beklenecektir. Eğer toplumda erkekler savaşçı ise, erkeklerin agresiflik ve risk almaya istekli olma gibi özelliklere sahip olması beklenecektir. Bir başka deyişle, cinsiyet rollerine bağlı olarak sosyal roller oluşmaktadır. Bu roller; toplumun kişilerden yapmalarını

¹³ Horney, a.g.e., s.153.

¹⁴ Uzun, a.g.e. s.40.

¹⁵ Uzun, a.g.e., s.41.

¹⁶ Uzun, a.g.e. aynı yer.

beklediği davranışlar ve görevlerdir. Cinsiyetin toplumsallaşması (sosyalizasyonu); aile, okul, medya gibi kurumlar aracılığı ile cinsiyet rollerinin öğrenilmesi anlamına da gelmektedir.¹⁷

1.2.4. Bilişsel Gelişim Kuramı (Cognitive Development Theory)

Piaget, bilişsel kuramın kurucusudur. Bilişsel gelişim kuramına göre cinsel kimliğin kazanılması, üç farklı evre sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu evreler sırasıyla; cinsiyeti etiketleme, cinsiyetin kararlılığı ve cinsiyetin değişmezliğidir. Cinsiyeti etiketleme evresinde (2-3,5 yaş) çocuk, kendisini ve başkalarını kadın veya erkek olarak etiketleme yeteneğine sahiptir; ancak cinsiyetinin değişebileceğine inanmaktadır. Cinsiyetin kararlılığı evresinde (3,5-6 yaş) çocuk, cinsiyetin zamanla değişmeyeceğinin farkına varmıştır ancak duruma göre değişeceğine inanır. Cinsiyetin değişmezliği evresinde (6-7 yaş ve yukarısı) çocuk, cinsiyetinin zaman ve koşullardan bağımsız olarak, değişmeden kalacağını anlar; görünümdeki, giyim ve hareketlerdeki değişmelere rağmen cinsiyet değişmeden kalacaktır. Bu son evreye kadar, çocukların sürekli olarak tipik cinsiyet davranışları sergilemesi beklenmez.¹⁸

Bu üç aşama sonunda çocuk cinsin sürekliliğini kavrar ve bu kendi kendini kategorileme (kendini kız ya da erkek olarak etiketleme), gelecekteki davranışların örgütlenmesinin temelini oluşturur. Çocuklar aynı cinsin davranış ve tutumlarını takdir etmeye, karşı cinsini küçük görmeye başlarlar. Daha sonra yaptıkları bu kategorileme ile uyum içinde olan modelleri ve durumları arayıp bulmaya koyulurlar.¹⁹

1.2.5. Cinse Bağlı Şema Kuramı

1980'lerde Sandra Bem tarafından geliştirilen cinse bağlı şema kuramı, hem toplumsal ve bilişsel gelişim kuramlarının özelliklerini içermekte, hem de kültürel etkenlerin önemini tanımaktadır. "Çocuk, kendi kültüründe erkeklerle kadınlar arasında yapılan ayrımları gözlemleyerek yalnızca cinse bağlı rollerin özel içeriğini değil, aynı zamanda cinse bağlı ayrımların önemini de öğrenir. Kazanılan bu cinse

---

¹⁷ Uzun, a.g.e., s.42.

¹⁸ Uzun, a.g.e., s.44.

¹⁹ Uzun, a.g.e., s.45.

bağlı şema, bir bireyin algısını örgütlemeye yarayan bilişsel bir yapıdır. Örneğin bir çocuk, erkeklerin genellikle güçlü, cesur; kızların ise iyi, hoş olarak nitelendiğini gözlemleyebilir. Burada çocuğun öğrendiği şey, yalnızca cinslerin farklılığı değil, aynı zamanda bazı nitelermelerin bir cinsten çok diğerine daha uygun olduğudur.²⁰

Bu yaklaşıma göre kişiler, dünyayı işlemelerinde cinse bağlı şemayı kullanma derecelerine göre farklılaşırlar. Dünyayı ve kendilerini cinse özgü terimlerle algılayanlar, cinse göre şemalaşmış (gender-schematic) veya cinsiyete göre tipleşmiş (sex-typed) sayılırlar; bilgiyi öncelikle cinse bağlı temel üzerinde işlemeyen kişiler ise cinse göre şemalaşmış olmayan insanlar olarak görülürler.²¹

1.2.6.Sosyalizasyon

Son çeyrek asırlık dönemde, hem akademik toplum bilimlerinde, hem de popüler literatürde cinsiyet rolleri ve kişilik gelişimini konu alan çalışmalara “sosyalizasyon” kavramı aracılığıyla yaygın bir yaklaşım söz konusudur.

Connell’in anlatımıyla, bu yaklaşıma göre, “yeni doğan çocuğun biyolojik bir cinsiyeti vardır ama henüz toplumsal bir cinsiyete sahip değildir. Çocuk büyürken toplum da, çocuğun önüne cinsiyete uygun bir kurallar, şablonlar ya da davranış modelleri dizisi koyar. Belirli toplumsallaştırma, etkenleri ya da failleri –özellikle aile, medya arkadaş grupları ve okul- söz konusu bu beklentileri ve modelleri somutlaştırarak çocuğun bunları sahipleneceği ortamları hazırlar. Çeşitli öğrenme mekanizmaları da işin içine girmektedir: Şartlanma, öğretim, model alma, özdeşleşme, kuralları öğrenme gibi toplumsal modeller ya da kurallar, ayrıntıları ne olursa olsun, az ya da çok içselleştirilirler. Bunun sonucunda, normalde belirli bir cinsiyetin toplumsal beklentileriyle örtüşen bir toplumsal cinsiyet kimliği ortaya çıkar.”²²

Batıda cinsiyet rol davranışının gelişimi ile ilgili teorilere baktığımızda her teorinin bir kanadı eksik kuş görünümünde olduğunu görmekteyiz. Ne gelişimi cinsel, biyolojik-fizyolojik ya da bilinçle ele alan teoriler ne de hepsini toplama adına sosyalizasyon teorisi kadının gelişimini bir bütün olarak ortaya koyamamıştır.

²⁰ Uzun, a.g.e., s.45..

²¹ Uzun, a.g.e., aynı yer.

²² Uysal, a.g.e., s.132.

1.3. KADIN-ERKEK FARKLILIKLARI PSİKOLOJİSİ BAĞLAMINDA BAZI ERKEKSİ VE KADINSI ÖZELLİK VE DAVRANIŞ FARKLILIKLARI

Kadın-erkek farklılıklarına geçmeden önce şunu belirtelim ki, erkek olsun kadın olsun her insanı diğer insanlardan farklı kılan yönler bulunmaktadır. Tüm insanların düşünce tarzları (cognitive style), iletişim kurma tarzları (communication style) ve sorun çözme tarzları (coping style) diğer insanlara göre farklılık ihtiva etmektedir. Kişilik yapılarındaki farklılıklar ise, kadınlarla erkekler arasında oldukça belirgindir.²³

“Hangi davranış ve özellikler erkeklere aittir, hangileri kadınlara aittir?” İşte bu sorunun cevabı, kadın-erkek farklılıklarının da temelini oluşturur. Eğer herhangi bir özellik ya da davranış hakkında yapılan çalışmalar, bunların kadınlara ait olduğunu öne sürüyorsa, biz ona rahatlıkla “kadınsı özellik/kadınsı tavır” diyebileceğimiz miyiz? Soruya cevap olması açısından bu konuda yapılan araştırmalar genel bir kanı oluşturmamıza yardımcı olmaktadır. Kültürlerin tarihinden gelen “erkeklik” ve “kadınlık” tanımları ile biyolojik özelliklerden kaynaklanan farklılıklar birçok erkeksi ve kadınsı özellik ve davranışı ortaya çıkarmıştır.

Kadınlarla erkekler arasındaki psikolojik farklar konusu kadın psikolojisinin temel yapı taşı oluşturur. Cüceloğlu’nun da dediği gibi bu konuyla alakalı konuşan hiç kimse bu farklılıklardan kendini alamaz: “Erkekler ve kızlar birbirlerinden psikolojik yönden farklı mıdır?” Bu soruyu arkadaş çevresinde, aile toplantısında, bir sosyal ortamda herkesin kendine göre bir fikir ileri sürdüğünü görürsünüz. Soru hem kişisel hem de kuramsal yönden ilginç olduğundan herkesi ilgilendirir.”²⁴

Cüceloğlu, “Erkekler kızlardan psikolojik yönden farklı mıdır?” sorusuna psikologların hem “Evet” hem de “hayır” cevabını verdiklerini belirtir. Bu konuda üç temel davranış listesinden söz etmenin mümkün olduğunu söyler. Listelerin ilki hemen hemen bütün psikologların kız ve erkeklerin birbirlerinden farklılık gösterdiklerini belirttikleri davranışları kapsar. İkinci liste psikologların üzerinde anlamadıkları davranışları gösterir. Üçüncü liste ise cinsel yönden farklılık

²³ Tarhan, Nevzat, Kadın Psikolojisi, Nesil Yayınları, İstanbul 2008, s.21-22.

²⁴ Cüceloğlu, Doğan, İnsan ve Davranışı, Remzi Kitabevi Yayınları, Aralık 2000, s.387.

göstermeyen davranışları kapsar.²⁵ Aşağıya Cüceloğlu'nun oluşturduğu listeleri konunun daha iyi anlaşılması için özet halinde veriyoruz.

Liste-1: Psikologların Üzerinde Anlaştıkları Cinsiyete bağlı Farklılık Gösteren Davranışlar:

- 1.Saldırganlık: Erkekler kızlardan daha saldırgandır. Bu farklılık iki yaşından itibaren kendini gösterir.
- 2.Mekân İlişkileri: Erkekler mekan ilişkilerini görmede kadınlardan daha iyidir.
- 3.Matematiksel Akıl Yürütme: Erkekler ergenlik çağından itibaren kızlardan daha üstündür.
- 4.Sözlü Becerirler: Kızlar, sözlü akıl yürütmede erkeklerden daha üstündürler ve ergenlik çağından itibaren daha akıcı bir dile sahiptirler.
- 5.Baskınlık: Erkekler ilkököl çağından itibaren daha baskın bir kişilik gösterirler.
- 6.Kendine Güven: Erkekler verilen görevi daha doğru yapacakları konusunda kendilerine daha çok güvenirler.
- 7.Olgunlaşma Hızı: Kızlar daha çabuk olgunlaşırlar.
- 8.Okul Notları: Okul süresince kızlar erkeklerden ortalama olarak daha yüksek notlar alırlar.

Liste-2: Psikologların Üzerinde Anlaşamadıkları Cinsiyete Bağlı farklılık Gösteren davranışlar:

- 1.Faaliyet Düzeni: Erkeklerin daha faal olduğu düşünülür, araştırma bulguları ise bunun ancak üç ila altı yaşları arasında olduğunu göstermektedir.
- 2.Benlik Bilinci: Erkeklerin daha olumlu benlik bilinci olduğu kanaati yaygındır, ancak araştırma bulguları son derece tutarsızdır.
- 3.Korku, Çekingenlik ve Kaygı: Kızlar korkularını daha kolaylıkla dile getirebilirler, ancak bu kızların fazla korktukları anlamına gelmez.
4. İtaat: Kızların daha çok söz dinleyeceği beklenir, ancak araştırma bunu desteklememektedir.

---

²⁵ Cüceloğlu, a.g.e., s.387-389

5.Başkaları Tarafından beğenilme: Kızların başkaları tarafından beğenilmeye daha istekli oldukları söylenir; veriler kızlarla erkekler arasında fark göstermemektedir.

6.Empati: Kızların daha empatik olduğuna inanılır; bulgular bu kanıyı desteklememektedir.

7.Başkalarının Yardımına Koşma: Kız ve erkekler arasında belirgin, tutarlı bir farklılık gözlenmemiştir.

8.Zor Anlarda Destek Olma: Araştırma verileri tutarsızdır; ancak bazı durumlarda kızların daha çok destek olucu davranış gösterdikleri belirlenmiştir.

Liste-3: Cinsiyetler Arasında Fark Göstermeyen Bazı davranışlar:

1.Bağımlılık: Kızların daha bağımlı olduğu yönünde kuvvetli bir varsayım olduğu halde, bulgular böyle bir sonuç göstermemektedir.

2.Başarı Gereksinimi: Kızların başarı gereksiniminin daha düşük olduğu kabul edilir. Bulgular bu konuda cinsiyetler arasında bir fark göstermemektedir.

3.Öğrenme Yeteneği: Öğrenme yönünden erkekler ve kızlar arasında hiçbir anlamlı bir fark gözlenmemiştir.

4.Zeka: Zeka testlerinin hiçbirinde cinsiyetler arasında tutarlı bir fark bulunmamıştır.¹¹⁹

Unutulmamalıdır ki, bu listedeki verilen sonuçlar Batı ülkelerinde yapılan araştırmalar ve gözlemlere dayanılarak geliştirilmiştir. Batı ülkelerinden başka toplumlarda yapılan araştırmalar farklı sonuçlar verebilir. Cinsiyetler arasındaki farklılıklarla ilgili araştırma sonuçlarını bütün dünya insanlarına genelleymeyiz. Böyle bir genelleme, toplumlar arası karşılaştırmalı araştırma ve gözlemlere dayanılarak yapılabilir.²⁶

Cüceloğlu'na göre bu listeleri değerlendirirken göz önünde tutulması gereken önemli nokta şudur: “Her davranış ya da görünümle ilgili alanda kızlar ve erkekler arasında büyük bir çakışma ve paralellik vardır. Bazı kızlar belirli bir davranış biçiminde, mesela saldırganlıkta, erkeklerden daha aşırı olabilir. Bazı erkekler ise, kızlardan daha akıcı dil yeteneğine sahip olabilir. Yukarıdaki veriler ortalama

---

²⁶ Cüceloğlu, a.g.e., s.388.

sonuçlardır. Ayşe ve Hasan gibi bireyleri karşılaştırırken değil, kızlar ve erkeler olarak iki grubu karşılaştırırken kullanılır.”²⁷

Toplumsal cinsiyet psikolojisinde yaygın görüş ise, birer grup olarak, kadınlar ve erkekler yaradılışları, karakterleri, dış görünüşleri, düşünüş tarzları, yetenekleri ve hatta bütün kişilik yapıları bakımından birbirinden farklıdırlar. Connell, iki cinsin bu farklılığını ifade etmek için “cinsel karakter” terimini kullanmaktadır.²⁸

Ünal’a göre de kadın ve erkek -en başta- çoğalma sürecindeki rollerinde birbirlerinden ayrılırlar. Bu fizyolojik farkın dışında, birçok beceri tutum, ilgi, mizaç, yetenek ve davranış şekilleri bakımından da birbirlerinden farklı oldukları kabul edilir.²⁹ Ancak psikologların çoğunluğuna göre bu fizyolojik ve psikolojik farklılıklar arasında bir sebep-sonuç bağlantısı düşünülemez. Bu konuda sosyal etkenlerin ağır bastığını gösteren birçok bilgi toplanmıştır.³⁰ Kadın-erkek farklılıklarındaki kültür, çevre gibi sosyal etkenlerin önemine ayrıca değineceğimizi belirterek, bu farklılıkların her kadın ve erkek için bağlayıcı olup olmadığı meselesine dönelim.

Ünal da Cüceloğlu gibi kadın-erkek farklılıklarının bireysel olarak genelleştirilmesini doğru bulmaz. Bu farkların iki grup farkı olduğunu belirtir: “kadın ve erkek arasındaki farklar, grup eğilimleri olarak kabul edilebilir; yoksa bireylerin hepsine genelleştirilemez. Çünkü görülmektedir ki, her cinsiyet grubu içinde, öteki cinsin normlarına, genellikle kendi cinsiyetinin normlarına olan benzerliğinden daha büyük bir benzerlik taşıyan bazı kimseleri ayırt etmek mümkündür. Sayıları çok az da olsa, bazı kimselerin de, öteki cinsin normlarına çok fazla uyduğu görülmektedir. Şu halde, iki cinse ait özellikleri bir Maskulinite-Feminite (erkeksilik-kadınsılık ya da erillik-dişillik) boyutu üzerinde gösterirsek, her iki gruba ait açıkça ayırt edilebilen merkezi eğilimlerin yanında, bu özelliklerin iç içe girdiğini de görürüz.”³¹

Kadın-erkek cinleri arasındaki biyolojik, psikolojik, ve psiko-sosyal farklara üçüncü bölümde tekrar döneceğiz; Kur’an ayetleri örneğinde kadın-erkek cinsini saydığımız özellikler yönünden karşılaştıracamız. Şimdi ise konumuzla ilgili ayetleri

²⁷ Cüceloğlu, a.g.e., s.388.

²⁸ Uysal, a.g.e., s.132.

²⁹ Ünal, Cavit; “Cinsiyete Bağlı Psikolojik Farklar ve Türk Çocukları Üzerinde Bir Karşılaştırma”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt: 6 Sayı: 1 Ankara 1973, s.37.

³⁰ Ünal, a.g.e., s.38.

³¹ Ünal, a.g.e., aynı yer.

anlama göz ardı edemeyeceğiz tarihsel arka planı sunacağız. İlk topluluklardan günümüze kadınların toplum içindeki konumuna ve beş büyük dindeki kadın anlayışlarına değineceğiz.

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE KADININ TOPLUM İÇİNDEKİ KONUMU

2.1.TOPLUMLARIN VE BÜYÜK DİNLERİN TARİHİNDE KADIN

Eski toplumlar ve medeniyetlere ait bilgiler, onlardan günümüze intikal eden sınırlı sayıda belge üzerinden yapılan çalışmalara dayandığından o dönemler hakkında genel yargılarda bulunmak kolay değildir. Bu zorluk, mahalli unsurlara ve insani özelliklere de bağlı olarak ilave bir değişkenlik gösteren kadın konusundaki telakki ve uygulamalar söz konusu olunca daha da büyümüştür. Ayrıca eski toplumlardaki kadının değeri ve konumu hususunda yargıda bulunurken tarihsel bağlam ve olayın kendine has şartları göz ardı edilip, yeni dönemlerden alınan formel bazı ölçütlerle değerlendirme yapılması, yani geriye doğru tarih inşası da isabetli olmayacaktır. Bundan dolayı kadın konusunda insanlığın tarihi tecrübesini yansıtırken anılan yanılma ve subjektivite payını göz önünde bulundurmamak, yapılan değerlendirmeleri de bu gözle izlemek gerekmektedir.³²

Kadının tarihî konumu ile ilgili sadece dilimizde yazılanlar bile, bugün artık büyük bir yekûn tutmaktadır. Bu yüzden bunca tarihî veri arasında hem doğru hem de objektif bilgilere ulaşmak zorlaşmaktadır. Bu zorluğu göz önüne alarak ilkel topluluklardan günümüze kadının toplumsal statüsüyle ilgili özet bilgiler vermeye çalıştım.

2.1.1.İlkel Topluluklar Zamanında Kadın

İlkel topluluklarla alakalı yapılan çalışmalar, çeşitli bulgu ve belgelere dayanmakla birlikte, içerisinde bir hayli fazla mitolojik inanışlar da barındırır. Kadına bakıştaki mitolojik öğeler, tarihte kadının toplumsal statüsü konusunda gerçekten de ilgi çekici söylemlere sahiptir. Fakat bu söylemler, bir o kadar da doğruluğu tartışılan bilgiler olmuşlardır. Bu hususu unutmadan, kısaca ilkel topluluklar döneminde kadının toplumsal konumuna göz atalım.

---

³² Harman, Ömer Faruk, İslam Öncesi Dinlerde ve Toplumlarında Kadın, (Kadın Maddesi, Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1993, C.24, s.82-83.

Budunbilimcilere (etnoloji) göre, ilkel topluluklar önceleri anaerkillik taşıırken, daha sonraları babaerkil (ataerkil) yapıya dönüşmüşlerdir. Mesela, Evelyn Reed'e göre, dünyada yalnızca son altı bin yıldır ataerkil bir düzen vardır. Daha önce tam bir milyon yıl toplulukları kadınlar yönetmiştir. Reed'e göre bu anaerkillik, insanlığı uygarlığa götüren en önemli olgu olmuştur. Çünkü erkekler sürekli avlanmakta ve savaşmaktaydılar. İnsanlığı bu "hayvansı" yaşantısından kurtarıp insan özellikleriyle donatma işi kadına kalmıştır. Kadınlar erkeklere birbirleriyle ve diğer türdeşleriyle geçinmeyi öğretmiştir.³³

Ataerkillikten önce anasoylu ve anaerkil bir toplum yapısının var olduğunu savunan Reed'in tezi ve benzeri tezler, kimi sosyal bilim çevrelerine ve çoğu feministlere göre hala geçerliliğini korurken, kimilerine göre ise kullanılan etnolojik malzemenin sonradan yanlış ve doğrulanamaz olduğunun anlaşılması ve XIX. Yüzyılın genel evrim kuramının inandırıcılığını kaybetmiş olması nedeniyle gözden düşmüştür. Ancak tartışmalar, ataerkilliğin başlangıçtan beri her zaman var olup olmadığı, mutlak ve evrensel, dolayısıyla 'vazgeçilmez bir olgu' olup olmadığı bağlamında devam etmektedir.³⁴

2.1.2. İlk Yerleşik Büyük Toplumlarda Kadın

Hitit, Antik Yunan, Roma ve Çin gibi medeniyetlerinde yaşayan kadınların toplumsal konumlarına ilişkin yapılan çalışmalarda çeşitli bilgilere ulaşılmıştır. Mesela, İlk Anadolu İmparatorluğu olan Hititlerde kadınlar tarım, dokumacılık, çömlek yapımı, ev içi işleri gibi alanlarda çalışmaktaydı. Saraylarda valide sultan (Tavennah) saltanatı hakim bulunmaktaydı. Kraldan sonra sarayda en yetkili kişi kralın annesi, yani Tavennah'tı. Tavennah protokolde kraliçeden önce gelmekteydi. Kraliçeler ise, devletler arası sözleşmelere kralla aynı haklara sahip olarak imza atabilmekteydi. Mesela Kadeş Antlaşması'nda kraliçenin de mührü bulunmaktaydı.³⁵

³³ Kale, Nesrin, "Kadın-Erkek Eşitliği Sorunsalı", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt: 29 Sayı: 1, Ankara 1996, s.64.

³⁴ Tuksal-Şefkatli, Hidayet, Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri, Kitabiyat Yayınları, Ankara 2006, s.16.

³⁵ Yavuz, Yunus Vehbi, Kur'an'da Kadın Hak ve Özgürlüğü, Bayrak Yayınları, İstanbul 1999, s.47.

İlgili çalışmalara baktığımızda, Hitit toplumunda sosyal hayatta aktif olan kadınının konumu, Antik Yunan'da da benzer özellikler göstermektedir. Mesela Antik Yunan kadını, cemiyet hayatında son derece aktif ve özgür olmuş, bilhassa eğlence hayatının içinde bulunmuştur.³⁶

İlk yerleşik toplumlarda kadının konumu, her zaman Hitit ve Antik Yunan'daki gibi olumlu olmamıştır. Hatta Antik Yunan'da bile tarihi süreç içerisinde kadınların konumu gün geçtikçe kötü bir hal almıştır. Bunda Aristo'nun fikirlerinin önemli bir etkisi vardır.

Aristo'nun kadının ikinci sınıf görülmesiyle alâkalı fikirleri, kadın cinsiyle ilgili "kalıp yargılar"ın pekişmesini sağlamıştır. Aristo, kölelerden oluşan topluluğun yönetilmesi gerektiğini düşünürken, kadını da erkeğin yardımcısı ve tamamlayıcısı olarak konumlandırmıştır. Bu arada kadınlara mirasta hak verilmemesi taraftarıdır. Öyle ki Aristo, Isparta ahalisini, kadınlara verdikleri haklar dolayısıyla gerici ve aşağılık olmakla suçlamıştır.³⁷

Antik Yunan'da gün geçtikçe kötüye doğru giden kadınların toplum içindeki konumunu şu şekilde özetleyebiliriz: “Antik Yunan'da kadınların hiçbir politik hak ve yetkisi yoktu. Miras erkek çocuğa düşerdi. Tek kadınla evlilik temel ilkelerden biriydi. Evli kadının sadakatsizliği büyük suçtu. Erkek hiçbir sebep olmadan karısını boşayabiliyor, kadın da dilediğinde boşanabiliyordu. Kadınlar dini ayinlere katılır ancak erkeklerden ayrı otururlardı. Bir kadın için en yüksek ve onur verici iş rahibe olmaktı. Rahibelik devletin tanıdığı yüksek bir memuriyetti ve rahibelerin çoğunu evli kadınlar teşkil ediyordu.”³⁸

Roma medeniyetinde de kadınların bu zor durumu farklı olmamıştır: “Romalılardaki sistem, erkek egemenlik üzerine kurulmuştu. Kadın, Roma'da köle olarak kabul edildiği için hukuki ehliyeti yoktu. Bu sebeple de evlilikte ya da başka herhangi bir akitleşmede söz hakkına sahip değildi. Ayrıca mirastan mahrumdu. Hukukî hiçbir hakkı olmayan kadın, fiili ehliyetinde de vesayet altında kabul edilirdi.”³⁹

³⁶ Tarhan, Nevzat, Kadın Psikolojisi, Nesil Yayınları, İstanbul 2008, s.120.

³⁷ Tarhan, a.g.e., s.120.

³⁸ Harman, a.g.e., s.83.

³⁹ Tarhan, a.g.e., s.120-121.

Roma hukukunda kadınlara kamu hukuku alanında da hiçbir hak tanınmamıştı. Devlet kurumlarında görev alamıyorlardı. Özel hukuk alanında da hakları kısıtlı idi. Kadın evlenerek baba hâkimiyetinden koca hâkimiyetine geçiyordu ve kocanın mutlak hâkimiyeti vardı. Kız evlat ise, aile dinini devam ettiremeyeceği için pek makbul sayılmıyordu.⁴⁰ Çok eşlilik yasak olmasına rağmen yaygın olup Justinyen dönemine kadar devam etmişti. Justinyen bu eski adeti kaldırarak çok eşliliği kanuni olarak yasaklamıştı. Fakat buna rağmen, çok eşle evlenme engellenememişti.”⁴¹

Çin toplumunda ise kadının toplumsal konum açısından komşuları Türklere göre daha geride olduğunu görmekteyiz: “Meselâ Çin'de erkek çocuk doğduğu zaman pahalı kumaşa, kız çocuk doğduğu zaman ucuz kumaşa sarılıyordu. Çin'de çocuk doğar doğmaz büyücüye götürülüyor ve büyücü, çocuğun geleceğinin parlak olmadığını söylese çocuk öldürülüyordu. İtaat etmeyen çocuk ve hiperaktif çocuk satılıyordu. Kız çocukların on yaşından sonra sokağa çıkması yasaklanıyordu.”⁴²

Görüldüğü üzere ilk yerleşik toplumlarda kadınların toplum içindeki konumu genel olarak “ikinci sınıf muamele görmek” şeklinde özetlenebilir. Fakat ulaştığımız bilgilerden, ilkel dönemdeki erkeklerin kadınlara karşı sistematik bir hak gaspı veya zulüm yaptığı sonucu da çıkarılmamalıdır. Tarihî verilerdeki yanılma ve subjektiflik payı bir yana, her dönemde erkek, mevcut kültürel şartlara yani töreye göre kadınlara karşı tutumunu belirlemiştir. Kadınların söz sahibi oldukları toplumlarda (nispeten Eski Türkler ve Müslüman toplumlar gibi) kadınların daha fazla haklara sahip olduklarını görmekteyiz. Törelere kadınların aleyhine şartları yoğunlaştırdığı topluluklarda ise, mevcut durum ifade ettiğimiz gibi kadınların aleyhine olmuştur.

2.1.3.Eski Türkler’de Kadın

Türklerin Müslümanlıktan önceki hayatlarının anlatıldığı kaynaklara baktığımızda o dönem Türk kadınının toplumsal rolünün, Roma ya da cahiliye Arap geleneklerine göre çok daha iyi durumda olduğunu görmekteyiz. Eski Türklerde, sosyal hayatta gerçek belirleyici baba ve toplum gibi görünse de aile olgusuna yapılan vurgu, kadın ve erkeğe ayrı ayrı değer verildiğini gösteriyor. Mesela Dede-

⁴⁰ Harman, a.g.e., s.83.

⁴¹ Yavuz, a.g.e., s.36.

⁴² Tarhan, a.g.e., s.118.

Korkut masallarında anlatıldığına göre; kız çocuğuna sahip olmak bir uğur sayılırdı. Kız babası olmak için Oğuz Beyleri'nin duasına başvuranlar vardı. Oğuz beyleri de bunlara dua ederlerdi.⁴³

Eski Türklerde kadın konusunda bilgilere Yusuf Has Hacıp'in 1069 yılında yazdığı "Kutadgu-Bilig" adlı eserde de rastlamaktayız. Bu eserde kadın ve kızın değerinden "nadir" deyimini ile söz edilir. Yine Türk-Moğol inanışlarına göre Yer Ana Tanrıçası "Ötüken" de dişidir.⁴⁴

Bu döneme ait ayrıntılı bilgilerin yer aldığı bir başka eser, Ziya Gökalp'in "Türkçülüğün Esasları" adlı eseridir. Bu eserde yer alan bilgilere göre, eski Türklerde ana ve baba soyu değerce birbirine eşit tutulmuştur. Ayrıca ev yalnız kocanın malı olmayıp, karı ve kocanın ortak malıdır. Bu nedenle evin erkeğine "ev ağası" denildiği gibi, evin hanımına da "ev hanımı" denilmiştir.⁴⁵

Eski Türklerde kadınların sosyal hayattaki rolü üzerinde şu bilgilere de ulaşmaktayız: "Eski Türklerde ataerkil aile tipi hâkim ise de kadın, çağının diğer kavimlerine göre daha iyi bir konuma sahipti. Poligami olmakla birlikte monogami yayındı ve eş seçmede kadınlar da söz sahibi idi. Hakan, bilge hatunla birlikte devleti yönetmekteydi. Kadının kocasından ayrı mal edinme hakkı olduğu gibi sosyal ve dini hayatta önemli roller üstlenmişti ve dini merasimlere katılır, hatta başkanlık ederdi."⁴⁶

Kadınların toplum içindeki konumlarıyla alakalı, özellikle Ziya Gökalp ve ondan yapılan alıntılara ihtiyatla yaklaşmamız gerektiği kanaatindeyim. Çünkü gerçekleştiriliş amacı farklı olan bu çalışmalarda, kadınlarla ilgili hamasî, destansı öğeler bilimsel bilgi adı altında karıştırılmış olabilmektedir. Tüm bunlar bir yana, Eski Türkler döneminde özellikle yönetimde olan yani gücü elinde tutan kadınların kendi haklarına sahip çıktıklarını görmekteyiz. Zaten asıl üzerinde durulması gereken konu da budur. Yani tarihin her döneminde haklar söz konusu olduğunda, gücü elinde tutanın kim olduğu ve bu gücü karşısındakilere karşı nasıl kullandığı önemlidir.

⁴³ Yavuz, a.g.e., s.47.

⁴⁴ Sağ, Vahap, "Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk", C.Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C.2, Sayı 1, s.12.

⁴⁵ Sağ, a.g.e., aynı yer.

⁴⁶ Harman, a.g.e., s.83-84.

2.1.4.Selçuklu ve Osmanlılarda Kadın

Türkler İslamiyet'e girişleriyle birlikte, bir taraftan kendi örf ve adetlerini muhafaza etmeye çalışırken, diğer taraftan istila ettikleri yerlerdeki Arap, Fars, Bizans ve Avrupa ülkelerinin kültürünün de etkisi altında kalmışlardır. Bu kültür karışımı içerisinde elbette ki Türk kadınının statüsünde de değişimler olmuştur. Daha sonra Anadolu' da doğan tarikatlar da Türk kadınının durumunu etkiler olmuştur. Bunlar arasında özellikle Mevlevilik ve Bektaşilik sayılabilir.⁴⁷

Selçuklularda genel itibariyle kadınların toplum içinde aktif olarak var olduklarını söyleyebiliriz. Kadınlar günlük yaşamda erkekle beraberdir. Üç yüzyıla yakın süren Selçuklu egemenliğinde kadının sosyal durumu birçok değişikliğe uğrasa da yine de kadınlar, sosyal hayatta hep var olmuşlardır. Sanat ve kültür hareketleriyle ilgilenmişlerdir. Kadınlar adına Medrese, Hastane ve Kütüphaneler yapılmıştır. İran'ın Kirman şehrinde Kutlu Türkan Hastanesi (1271), Kayseri'de bugün adına Tıp Fakültesi kurulan Gevher Nesibe Şifahanesi (1206), Divrik'te Turan Melek Hatun Kütüphanesi (XIV.yy) bunlara örnektir.⁴⁸

Osmanlı Devleti'nde kadının toplumsal konumu, Selçuklulara benzer özellikler taşımaktadır. Kuruluşundan Tanzimat Fermanı'na kadar (1839) kadınlar toplum içinde çeşitli alanlarda var olsalar da sosyal hayatta görünür olmaları adına Tanzimat Fermanı bir dönüm noktası sayılabilir. Tanzimat Fermanı'yla başlayan çağdaşlaşma hareketi çerçevesinde Türk kadını gerek düşünce alanında, gerekse doğrudan doğruya siyasi ve toplumsal haklar yönünde ciddi adımlar atabilmiştir.⁴⁹

Tanzimat'tan sonra Osmanlı'da siyaset, eğitim, edebiyat gibi alanlarda kadın hakları konusunda önemli değişiklikler gözlenmiştir. Mesela eğitim alanında ilk gelişmeler 1858'de kız rüşdiyelerinin açılmasıyla ortaya çıkmıştır. Bunu 1870'te açılan kız okulları takip etmiş, II. Meşrutiyet döneminde kızlar için ayrı bir bölüm açılmıştır.⁵⁰

⁴⁷ Sağ, a.g.e., s.14.

⁴⁸ Sağ, a.g.e., s.14.

⁴⁹ Sağ, a.g.e., s.16.

⁵⁰ Aydın, M.Akif, İslam'da Kadın, Kadın Maddesi, Diyanet Vakfı İslam Ans., İstanbul 1993, C.24, s.93.

Osmanlı'da eğitim alanında ortaya çıkan iyileştirmelerin toplumun her kesimindeki kadınları kapsadığını söyleyemeyiz. Kuşkusuz bu modern kurumlardan yararlanabilen üst tabakalara mensup ve büyük kentlerde yaşayan kadın sayısı çok azdır. Az sayıda da olsa bu kadınlar, yine 19.yüzyıl sonlarında gazetelerde kadın sayfalarının yer almasına ve hatta kadınlar için, yazarları da kadın olan gazete ve dergilerin (Mukadderat, Şukufezar, Hanımlara Mahsus Gazete'leri gibi) yayınlanmasına ortam hazırlamışlardır.⁵¹

Tanzimat'tan sonra değişim gösteren, kadının toplum içindeki sosyal, ekonomik ve hukuki hayattaki konumu üzerine Osmanlı aydınları arasında yapılan tartışmalar da artmıştır. Osmanlı'nın son yıllarında kendilerine has bakışları ve önerileri bulunan Batıcılar, İslamcılar ve Türkçülerin kadının evlenme ve boşanma ehliyeti, çok eşlilik, örtünme, sosyal hayattaki rolü, çalışan kadının problemleri gibi hususlar üzerinde çeşitli fikirler yürüttükleri ve tartıştıklarını görmekteyiz. Bu tartışmalar, Cumhuriyet sonrası Türk kadınının alacağı sosyal ve hukuki konumunu da etkilemiştir.⁵²

Konumuzu sonlandırmadan önce dikkatimi çeken bir gerçeği yazmak istiyorum. Ülkemizdeki Selçuklu ve Osmanlı kadınına dair yapılan çalışmaların bir çoğunda objektifliğin korunamadığını gözlemledim. Yeniye yüceltmek için eskiyi küçümseme anlamına gelecek ifadeleri özellikle Sağ'ın açıklamalarında gördüm. Oysa ki, hem Selçuklu hem de Osmanlıda kadınlar o dönemde hiçbir ülke kadınının sahip olmadığı haklara ve daha rahat bir toplumsal yaşantıya sahipti. Özellikle Osmanlı toplumundaki komşuluk ilişkileri, çocukların yetiştirilmesi için tutulan mürebbiyeler vb. öğeler, bugün dahi imrenilen güzellikler olarak tarihteki yerini almıştır. Bununla birlikte gücü elinde tutanlar, bazen güçsüz olarak telakki ettiklerini ezmektedir. İleriki konularda da ayrıntılı olarak göreceğimiz üzere, Kur'an'ın kadın konusundaki tavsiye ve emirlerinin aksine hareket eden Selçuklu ve Osmanlı erkekleri her dönemde olagelmıştır. Onların bu yanlış tutumu, tüm Selçuklu ve Osmanlı tarihine mâl edilemez, kanaatindeyim.

---

⁵¹ Sağ, a.g.e., s.16-17.

⁵² Aydın, a.g.e., s.93.

2.1.5.Modern Toplumlarda Kadın ve Feminizm

Modern Toplum olgusu, aydınlanma dönemiyle Batıda başlamış ve daha sonra tüm dünyaya yayılmıştır. Modern toplumların hepsinde aynı siyasal yönetim şekli söz etmek mümkün değildir. Ancak “modern toplumların tümünde okuma oranı, ulusal gelir, sanayi, ulaştırma, iletişim araç ve olanakları, teknoloji, işletmelerde verimlilik, sağlık kuruluşlarının sayısal durumu, toplumun gereksinim duyduğu uzmanlar ve teknokratlar hem nitelik ve hem nicelik yönünden çok yüksek düzeydedir, denilebilir.⁵³

Modern toplumlarda sanayinin, bilim ve teknolojinin üretim biçiminin değişmesi ve gelişmesi, demokrasi anlayışının ortaya çıkması ve güç kazanması sosyal yaşamı kökünden değişikliğe yöneltmiştir. Öncelikle, üretime katkıda bulunan aileler yerini tüketici konumunda bulunan aile biçimlerine bırakmıştır. Dolayısıyla modern toplumlarda üretici geniş aileler yerine, tüketici çekirdek aileler görmektedir. Buna bağlı olarak da kadınlar, üretimden (ev içi) uzak kalmaya başlamışlardır.⁵⁴

Değişen ve gelişen teknoloji sayesinde kadınların ev içinde yaptığı bir takım işlerin makineler tarafından yapılması, ev işlerini kolaylaştırmıştır ve geleneksel cinsiyet rollerinin farklılaşmasına neden olmuştur. Geleneksel toplumlarda kadının ev içi rolleri, modern toplumlarda azalmıştır. Kadının ev içi rollerinin azalmasından kazanılan vakit ile birlikte hukukî alandaki gelişmeler, kadın-erkek eşitliğini gündeme getirmiştir. Eşitlik ilkesinin özellikle Batı toplumlarının büyük bir kısmında kabul görmesi, bir kadın hareketi olarak feminizmi ortaya çıkarmıştır.⁵⁵

Feminizm, modern toplumlarda kadınların da toplumsallaşma sürecinde söz sahibi olmak istemeleri, kadınlarla erkekler arasındaki eşitsizliğin ortadan kaldırılması için başlayan bir kadın hareketi olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern toplumlardaki demokratik devlet yapısı, ekonominin iyi bir seviyede olması, bilim ve teknolojinin gelişmesi ve ilerlemesi, okuma–yazma oranının ve eğitim seviyesinin yükselmesi, kentleşme oranının yükselmesi gibi özellikler ile dindarlığın yaşam

⁵³ Meydaneri, Yasemin, *Sosyolojik Açıdan Kadınlarla İlgili Kalıp Yargılar (Kırıkkale Örneği)*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, Kasım 2006, s.22.

⁵⁴ Meydaneri, a.g.e., s.22-23.

⁵⁵ Meydaneri, a.g.e., s.23.

boyutunda belirli bir düşünün yaşanması Feminizm ortaya çıkaran önemli sebeplerdir.⁵⁶

Feminizmin eleştirisini yapanlar şu hususlara öncelik verirler: “Feminizm, kadının erkek gibi olmasını önerme hatasına düşmüştür. Kadını erkeksileştirme arzusu, feministlerin aşağılık ve eksiklik duygularıyla ilgilidir. Feminist düşünce yapısı, erkekleri "doğal düşman" gibi algıladığı için "Onlara hükmedeceğim!" anlayışına sahiptir. Bu anlayış değişik kültürler ve milletler için de geçerlidir. Böyle bir düşüncenin tezahürü ise, diğerini aşağılık duygusuna itmektir. Bir millette "Biz üstünüz ve daha iyiyiz!" duygusu uyandığında başkaları o topluma özenip onlara uymaya çalışırlarsa, bir müddet sonra asimile olmaları kaçınılmazdır.”⁵⁷

Her konuda ifrat ya da tefrite kaçmanın hatalı sonuçlar doğuracağı açıktır. Bu durum Feminizm için de geçerlidir. Kanaatime göre, Batı merkezli feminizmi Müslüman dünyaya birebir dayatmak ifrattır. Batı merkezli her gelişmeyi olumsuz adlandırıp, kadın hakları konusunda ortaya çıkan iyileşmeleri Feminizm’le ilişkilendirmek ve bu sebeple görmezden gelmek de tefrittir.

Bakışımızı Türkiye’ye çevirdiğimizde ise, kısaca şu tespitleri yapmamız mümkündür: “Osmanlı’dan küçülerek Türkiye olarak doğan yeni Cumhuriyet döneminde, -Ömer Çaha’nın tespitleriyle- hem feminist söylemden gelen çabaların, hem de uluslar arası konjoktürün zorlamasıyla, kadınlar bir takım haklar elde etmiş ve fakat bu hakların modern Cumhuriyet’in bir ihsanı olduğu iddiasıyla, kadınlar rejime borçlu kılınmış; bu borçlarını ödeyebilmek için de, rejimin hizmetine girerek Kemalist ilkelere gönülden hizmet etmişlerdir.”⁵⁸

Cumhuriyet modernleşmesi başörtüsü, kadınların çalışması, kadın okuryazarlığı gibi hep kadın merkezli konularda, adeta dindar kitleye dayatılarak oluşturulmaya çalışılmıştır. Fıtratlarındaki merhamet duygularının yoğunluğuyla güçsüz addedilen kadınlara yapılan her türlü baskıcı muamele ise vicdan sahibi herkesi rahatsız etmektedir.

---

⁵⁶ Meydaneri, a.g.e., s.23.

⁵⁷ Tarhan, a.g.e., s.115.

⁵⁸ Tuksal, a.g.e., s.18.

2.2.İSLAM DIŞINDAKİ BÜYÜK DİNLERDE VE İSLAM ÖNCESİ ARAP TOPLUMUNDA KADIN

2.2.1.Budizm’de Kadın

Budizm’de kadın konusunda yazılanlara baktığımızda Buda’nın kadınlar konusunda aleyhte bir tutum takındığı ifade edilmektedir: “Buda, önceleri kadını dinine kabul etmiyordu. Çok yakın dostu olan amcazedesi Anende’nin ısrarı ile kadınları sonradan Budizm’e kabul etmiştir. Bu arada Buda, Anenda’ya “Kadını dine kabul etmeseydik Budizm saf bir şekilde uzun asırlar devam ederdi” diyerek tepkisini göstermekten de geri kalmamıştır.”⁵⁹

Buda’ya atfedilen bu olumsuz tutum, Budist din adamları için de geçerlidir: “Bütün Budist ekollerde erkek hakimiyeti söz konusudur. Önceleri kadınların karmik sistem olarak erkeklerden daha aşağı oldukları, dolayısıyla yüce mertebelere ulaşamayacakları kabul edilirken, sonraları bu inanış değişmiş, çeşitli dini ekollerde kadınlar öğretmen ve ruhani rehber olabilmişlerdir. Mükemmel hikmeti “dişi” kabul eden Budizm sembolizmi ve dişi Bodhisattvalar’ın oldukça popüler oluşu, Tibet ve Doğu Asya Budist panteonlarındaki tanrıçalar kadına saygının daha da arttığını göstermektedir.”⁶⁰

Buda adına söylenenler, daha sonra müntesipleri tarafından yazılmıştır. Budizm’in kutsal metinleri için de bu durum söz konusudur. Bu yüzden yukarıdaki rivayetlere sorgulayıcı yaklaşmakla beraber Budizm’de kadınların konumunun erkeklerden hep geride olduğu bir vakıdır.

2.2.2.Hinduizm’de Kadın

Hinduizm’in kutsal kitabı Vedalarda kadın, kasırgadan, ölümden, zehirden ve yılından daha kötü bir yaratık olarak tasvir edilmiştir. Rig Veda dönemi sonrasında Hinduizm erkek hakim bir karakter kazanmıştır. Brahmanalar’da ve Upanişad’larda

⁵⁹ Sarıkoyuncu, Ali, “Cumhuriyetin 75.Yılında Tarihsel Süreç İçinde Türk Kadının Dünü Ve Bugünü”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 43, Cilt: Xv, Mart 1999.(<http://sensiarmani.spaces.live.com/blog/cns!84839D03F26ED06F!3318.entry>, 14.06.2009)

⁶⁰ Harman, a.g.e., s.83.

söz konusu edilen eğitimdeki ayrımcılık ve zahitlik anlayışı, bilgi ve kurtuluş yolunun sadece erkeklerin tekelinde olduğu fikrini yerleştirmiştir.⁶¹

Hinduizm’de din adamlarının kanunnameleri yorumlama üzerinde etkileri büyük olmuştur. Kadınlar aleyhine ortaya çıkan durum, tarihî bir süreç içerisinde ve yavaş yavaş oluşmuştur. Mesela Hindu din adamları tarafından yazılan Manu Kanunnamesi’nde kadın, çocukluğunda babasına, gençliğinde kocasına, kocasının ölümünden sonra da oğluna veya kocasının akrabasından bir erkeğe bağlı olmaya mecbur edilmiştir.⁶²

Manu kanunnamesine göre, kadının vazifeleri çocuk doğurmak, yetiştirmek ve ev işlerine bakmaktır. Kadın kendi başına buyruk olmamalı, babasının, evlendikten sonra da kocasının sözünden çıkmamalı, dul kalınca ise oğluna itaat etmelidir.⁶³ Bugün dahi, Hint yarımadasında kadın hakları konusunda tarihten gelen ikinci sınıf konumun belirgin olarak ortadadır.

2.2.3.Yahudilik’te Kadın

Tevrat’ta kadının yaratılışıyla ilgili iki kıssadan birincisine göre kadın erkeğe eşittir ve ikisi de Tanrı’nın suretinde yaratılmıştır.⁶⁴ İkinci kıssaya göre ise kadın, erkeğin kaburga kemiğinden ve onun yalnızlığını gidermek üzere uygun bir yardımcı olarak yaratılmıştır.⁶⁵

Yahudilik’te kadının rolü eski dönemlerden beri var olan ataerkil toplum yapısına uygun olarak şekillenmiş, sosyal fonksiyonlar cinsiyete göre tesis edilmiştir.⁶⁶

Yahudiliğin kadına bakışı genel anlamda olumsuzdur. Eski Ahitte bu olumsuz düşüncenin kaynağı Havva’nın yasaklanan meyveyi yemesi ve eşi Adem’e bunu yedirmesidir. Bu durum insanın cennetten kovulmasına ve sıkıntılar yurdu dünyaya inmesine sebep olmuştur.⁶⁷

---

⁶¹ Harman, a.g.e., s.83.

⁶² Sarıkoyuncu, a.g.w.

⁶³ Harman, a.g.e., s.83.

⁶⁴ Tekvin, 1/27. (Kitabı Mukaddes (Eski ve Yeni Ahit), Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul Matbaacılık, İstanbul 1972)

⁶⁵ Tekvin 2, /21-22.

⁶⁶ Harman, a.g.e., s.84.

⁶⁷ Tekvin 3/16.

Yahudilik'te kadının ikinci plana atılması onun doğumu ile başlar. Kadın erkek çocuk doğurduğunda otuz gün sonra, kız çocuk doğurduğunda ise altmış gün sonra temizlenebilmektedir.⁶⁸

Yahudilik'te kadının birinci görevi ve varlık sebebi çocuk doğurmak ve yuvaya bakmaktır.⁶⁹ Koca ve çocuklar iyi bir eş ve anne için mutluluk,⁷⁰ kadının kısır olması ise kınanma ve üzüntü sebebidir.⁷¹ Erkeğin belli durumlarda karısını boşama hakkı vardır. Tevrat'ta erkeğin, evlendiği kadında utanılacak bir şey bulduğunda eşini boşayabileceği belirtilmektedir.⁷²

İbadette kadının rolü ikinci derecededir. Kadın din görevlisi olamaz. Yahudilik'te kadınlar cemaatten sayılmazlar ve cemaatle ibadete iştirak edemez, sadece uzaktan izleyebilirler.⁷³

Tevrat, hukuk kitabıdır. Fakat Talmut'a göre kadınlar, Tevrat'ın çalışma konusunun dışındadır. Bu geleneğin bazı bilginlerine göre, "Tevrat'ın sözleri kadınlara söylenmektense, ateşte yansın" ve "Her kim, kendi kızına Tevrat'ı öğretirse, ona müstehcenlik öğretmiş gibi olur." denmektedir.⁷⁴

Miriam, Deborah, Hulda gibi peygamberler veya Ruth, Ester gibi önemli rol üstlenmiş kadınlar da olmasına rağmen, İsrail cemiyetinde kadın kamu alanının dışına bırakılmıştır. Kitab-ı Mukaddes hukukunda poligami tasdik edilirken⁷⁵ Adem-Havva kıssası monogaminin ideal olduğu, ancak "ona hakim olacak⁷⁶ hükmü icabı kadının kocasından daha aşağı bir seviyede bulunması gerektiği anlayışı hakimdir.

Klasik Yahudi literatürü kadınlarla ilgili farklı görüşler sunmaktadır ve bu tavır farklılığı Rabbinik literatürde de vardır. Her gün sabah ibadetinde okunan duadaki, "Rabbim, beni kadın yaratmadığın için sana şükürler olsun!" ifadesi yanında, Rabbilerin poligamiyi uygulamadıkları da bilinmektedir.⁷⁷

⁶⁸ Levililer, 12/2-5.

⁶⁹ Tekvin 3/16.

⁷⁰ Süleyman'ın Meselleri, 31/28.

⁷¹ Tekvin, 11/30 s 10; 25/21s 23; 29/31.

⁷² Tesniye 24/1-4.

⁷³ Bknz; Çıkış 23/17, 34/23; Tesniye 16/16.

⁷⁴ Şerif Muhammed, "İslam ve Diğer Geleneklerde Kadın: Önemli Bir Yanlışı Tahsis", Yeni Ümit Dergisi, Sayı :55 Yıl :14, Ocak - Şubat - Mart 2002. (<http://www.yeniumit.com.tr/konular.php?>, 17.07.2009)

⁷⁵ Tesniye, 21/15.

⁷⁶ Tekvin, 3/16.

⁷⁷ Harman, a.g.e., s.84.

Yahudilik'teki genel olumsuz tutumun zıddına, kutsal metinlerde kadının bilge ve ileri görüşlü olduğunu, toplumsal aktivitelere erkeklerle birlikte katıldıklarını, erkeklerle birlikte şiir okuyup musiki icra ettiklerini, hatta kadın peygamber isminin (Miryam) geçtiğini gösteren ayetler olmasına karşın⁷⁸ bütün bunlar Yahudilikte kadının önemsenmesi için yeterli olamamıştır.

Günümüz Yahudi muhitinde kadınıla ilgili farklı yeni yorumlar getirme eğilimi söz konusudur. Ortodoks Yahudilik dışındaki kadınlar gittikçe artan oranda erkeklerle eşit rol oynamayı ve Yahudiliğin kadına karşı tavrının yeniden gözden geçirilmesini istemektedirler.⁷⁹

Yahudilik'te Ortodoks olmayan çevreler ise yeni şartlara ve feminizmin etkisine daha açıktır ve bunlarda kadınlar Yahudi ibadetindeki rollerini daha da artırmakta ve sağlamlaştırmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde Hbrev Union College 1972'de ilk kadın hahamı tayin etmiştir.⁸⁰

2.2.4.Hristiyanlık'ta Kadın

Hristiyanlık'ta kadının yeri konusunu iki açıdan ele almak gerekmektedir. Birincisi İncil metinlerde kadını pek de olumsuzlamayan ifadeler, ikincisi Pavlus'la başlayıp din adamlarının ve bu zihniyetin yansımalarının oluşturduğu kadın karşıtı tarihsel tutum.⁸¹

İnciller'de Hz. Meryam başta olmak üzere muhtelif kadınlardan bahsedilmektedir. İsa sadece sözleriyle değil davranışlarıyla da kadınları yüceltmış, İncil'i yayma işine seçtiği kadınları da katmıştır. Yeni Ahid'de erkekler gibi kadınlar da Mesih'in doktrinine muhataptır ve onu dinleyip peşinden gitmiştir.⁸²

⁷⁸ Bknz. II. Samuel, 20/16-22, s. 328-329; I. Samuel,25/3.

⁷⁹ Harman, a.g.e., s.84.

⁸⁰ Harman, a.g.e., s.84.

⁸¹ Keloğlu, Seher, Kur'an Açısından Kadının Aile İçindeki Yeri, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens., Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008, s.11-12.

⁸² Harman, a.g.e., s.85.

Hız. İsa zamanında olduğu gibi havariler döneminde de kadınlar sınırlı ölçüde de olsa cemaate yardım ve hizmet işini sürdürmüşlerdir. Bazıları yetenekleri sebebiyle çeşitli dini görevler üstlenmişlerdir.⁸³

Pavlus'a göre ise erkek kadın için değil, kadın erkek için yaratılmıştır ve bu sebeple kadınlar rabbe bağlı olduğu gibi kocalarına bağlı olmalıdır. Çünkü Mesih nasıl kilisenin başı ise erkek de kadının başıdır.⁸⁴ Pavlus, evlenmemenin ideal olduğunu, ancak zinadan korunmak hem de çocuk yapmak için evliliğin olabileceğini ifade etmektedir.⁸⁵

Kilise babalarının kadınlara dair görüşleri genelde olumsuzdur. Hristiyanlık kültüründe kadın yasak meyveyi Âdem'e yedirerek onun cennetten kovulmasına, böylece insan neslinin günahkâr olmasına sebep olmuştur. Kadın yeryüzüne günahı getiren, erkeği mahveden, baştan çıkarandır. Bu sebeple kilise babaları evliliği zorunlu bir kötülük olarak görmüşlerdir. Justin Martyr, İrenaeus, İskenderiyeli Clement, Origene ve Tertullian gibi ilk kilise babaları kadını melekleri baştan çıkarmak ve insan soyunu kötülüğe itmekle özdeşleştirirler. Onlar Havva'yı, ilk işlenen günah sonucu sadece şehveti değil ölümü de dünyaya sokması sebebiyle ayıplarlar. Onların kadınlarla ilgili sözleri adeta kadın cinsine karşı bir düşmanlık ve ağır hakaretler içerecek olumsuzluklar taşır.⁸⁶

Aldatan ve insanlığı Cennet'ten çıkararak Havva anlayışı, kadını insanlığın bütün günahlarından sorumlu tutmuştur. Çünkü ilk günah inancına göre, Hız. Havva'nın işlediği ve Hız. Âdem'e de işlettiği iddia olunan günah, irsî olarak bütün insanlığa geçmektedir ve bütün insanlar, bu günahla dünyaya gelmektedir. İsa Mesih, bu günahı temizlemek için kendini kurban ettiği için, Hız. Havva, yani kadın, dolayısıyla Hız. İsa'nın kanından da sorumlu tutulmuştur.⁸⁷

Ortaçağ Hristiyan dünyasında kadın ve evlilik öylesine kötülenmiştir ki Macon Konsili'nde (585) kadının ruhu olup olmadığı tartışılmıştır. Buna bağlı olarak o dönemde kadının sosyal hayattaki durumu daha da kötüleşmiş, XII. Asırdan itibaren Batıda büyücü ve cadı avı başlamış, pek çok kadın cinlerle ilişkisi olduğu iddiasıyla

⁸³ Harman, a.g.e., s.85.

⁸⁴ Efesoslulara mektup 5/22-24.

⁸⁵ Korintliler'e Birinci Mektup, 7/1-7.

⁸⁶ Harman, a.g.e., s.85.

⁸⁷ Şerif Muhammed, a.g.w.

yakılmış veya suda boğulmuştur. Ortaçağ boyunca Hristiyan dünyada, özellikle de kilise muhitinde yaratılış hikâyesinin temel alınarak bütün kadınların insanoğlunun düşüşüne sebebiyet verdiği kabul edilen Havva ile özdeşleştirilmesi ve ikinci derecede varlıklar olarak görünmesi, diğer taraftan Havva'nın antitezi olarak bir başka kadının, Meryem ananın öne çıkarılıp onun tanrı annesi olarak takdim edilmesi, yeni dönemde ise bu aşırılıklara tepki olarak feminizm ve kadın hakları tezinin ön plana çıkması, Hristiyanlığın kadın konusundaki tarihi tecrübesinin bir özeti mahiyetindedir.⁸⁸

Hristiyanlık'ın kadın konusundaki tarihî tecrübesi bugün tüm dünyayı etkilediği gibi en çok da Müslüman dünyayı etkilemiştir. Kadının örtünmesi, eğitimi, çalışması, sosyal alanda görünürlüğü gibi tüm konular Hristiyan toplum kaynaklıdır. Bugün Müslüman ülkelere kadın konusunda avrupadan yapılan tenkit ve telkinlerin merkezinde batı dünyasının Hristiyanlık'tan çektiği sıkıntıların olduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, İncil'lerde kadınlar hakkında önemli sayılacak ölçüde bir olumsuz yargı olmamasına rağmen, Hristiyan âleminde kadına karşı olumsuz yargılarda bulunulmuş ve ona değer verilmemiştir. Hristiyan toplumu, kadını günah kaynağı yerine koyup dış dünyadan soyutlamak ve onu hiçbir söz hakkı olmaksızın kocasına bağımlı kılmak istemiştir.⁸⁹

2.2.5.İslam Öncesi Arap Toplumunda Kadın

Kadınların erkek merkezli Cahiliye toplumu içinde ikinci derecede bir yere sahip olduklarını söylemek yanlış olmaz. Bunda büyük çoğunluğu itibariyle göçebe bir hayat sürmenin rolü vardır. Çöl şartları içinde sık sık yer değiştirmek zorunda kalan, zaman zaman diğer kabilelere baskın yapma ve ganimet elde etme mecburiyetinde bulunan göçebe kabilelerin yaşantısında savaşamayan ve daha ziyade tüketici olarak görülen kadının ikinci derecede bir role sahip olması şaşırtıcı değildir.⁹⁰

⁸⁸ Harman, a.g.e., s.86.

⁸⁹ Keloğlu, a.g.e., s.11-13.

⁹⁰ Aydın, a.g.e., s.86.

Cahiliye döneminde genelde orta ve aşağı tabakalarda kadının hiç bir önemi ve rolü yoktu. Bu durum, zaten doğuştan başlıyordu. Bir adamın erkek çocuğu dünyaya gelirse, sevinir, şenlik yapar; kız çocuğu doğarsa utanır ve bir suç işlemiş konuma düşerdi. Özellikle aşağı tabakalarda kadının kocası yanındaki değeri, onun, mülkiyetinde olan malların değerinden fazla değildi. Kadınlar herhangi bir sebeple boşandığında, onlara eziyet olsun diye onun bir başkasıyla evlenmesine engel olunurdu. Kocanın ölümünden sonra kadınlar, tam bir yıl matem tutarlar ve iddet beklerlerdi. Genelde durumları bu olan kadının göçebe hayatında görevleri oldukça fazlaydı. Çadırda çocuklara bakmak, develeri veya davarları sağlamak, hurma lifinden hasır, deve tüyünden giyecek ve çadır örmek gibi daha pek çok iş, kadınlara aitti. Bunların dışında savaş sırasında savaşçılara su taşımak, şiirler söyleyerek onları cesaretlendirmek, yaralıları tedavi etmek de kadınların görevleri arasındaydı. Bütün bunlar, yine de kadına önemli bir hak kazandırmazdı.⁹¹

Cahiliye döneminde yaygın olan adetlerden biri de, kız çocuklarını diri diri toprağa gömme adetidir. Kız çocuklarını diri diri toprağa gömme âdetinin, kadını küçük görmenin yanında çeşitli nedenleri vardır: Birinci neden, ekonomiktir. Çünkü fakirlikten ötürü aile fertlerinin az olması isteniyordu ve erkek çocuklar büyüdükten sonra aile bütçesine katkıda bulunurlar ümidiyle yetiştirilmekteydi. Fakat kız çocuklar büyüdükten sonra evlenecekleri için daha küçük yaşta öldürülmekteydi. İkinci neden ise, genel kargaşa ile kabileler arasındaki sürekli savaş halidir. Erkek çocuklara, büyüdüklerinde savaş zamanlarında yararlı olmalarından dolayı önem verilmekteydi. Oysa kız çocukları savaş zamanlarında bir işe yaramadıkları gibi ayrıca korunmaları da gerekmektedir.⁹²

Cahiliye döneminde kadınların aleyhine olan bu urum tüm kadınlar için geçerli değildi. Asil ve zengin kimselerin kızları ve karıları (sosyete) bir şahsiyete sahip olup itibarlı sayılırlardı.⁹³ Bu kadınlar ayrıca, iffetli bir aile hayatına da sahipti.⁹³

Bu noktada Cahiliye'nin ve tarihten günümüze tüm topluluklardaki kadın konusunun kırılma noktası bu durumdur. Yani zenginlikle ya da başka şekillerde kadınların erkekler karşısında bir güce, imkâna ulaşmalarıdır. Tarihte kendini

⁹¹ Aksu, Ali, "Emevîler Döneminde Kadının Durumu", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.5, s.1., Sivas 2001, s.3.

⁹² Aksu, a.g.e., s.2.

⁹³ Aydın, a.g.e., s.86.

savunma hakkına kavuşan ezilmemiştir. Zengin cahiliye kadını da kendini savunabilmiştir, gücü sayesinde söz hakkına kavuşmuştur. Hakları gasp edilen, ikinci sınıf konuma düşürülenler her zaman fakirler ve güçsüzler olmuştur. Bu düşüncenin tek istisnası İslamiyet'tir. Çünkü İslamiyet'te zengin, fakir hiçbir kadın mücadele ile haklarını elde etmemiştir. Daha doğrusu mücadeleye ihtiyaç duymamıştır. Onlara hakları Allah tarafından, erkeklere verildiği gibi, doğduğu gün itibariyle verilmiştir.

2.4.İSLAM DİNİNDE KADIN

İslam dini, gerek İslam öncesi Arap toplumundaki dini anlayış, gerekse yerleşmiş örf ve adetlere nispetle kadının sosyal, ekonomik ve hukuki konumunda önemli değişiklikler yapmıştır.⁹⁴

İslamiyet, belirli sosyo-kültürel, politik ve ekonomik şartların hakim olduğu, çoğunluğu okuma yazma bilmeyen, atalardan gelen adet ve geleneklerin hakim olduğu, putlara tapıcılığın yaygınlaşıp tevhidi inanın iyice dejenere olduğu ataerkil zihniyete ve yapılanmaya dayalı bir kültür çevresine gelmiştir. Kur'an'ın nazil olduğu Arap toplumu, cinsiyet rollerinin büyük ölçüde belirlenmiş olduğu bir geleneğe sahipti. Yani toplumsal yapılanmada kadın, daha alt bir kategoride yer alıyordu. İşte Kur'an özelinde İslamiyet, bu gerçekleri, toplumun düşünce seviyesini, erkek ve kadının toplumsal rolleri ile ilgili olarak hakim konumdaki zihniyet ve teamülleri de dikkate almıştır.⁹⁵

Hem Kur'an ayetlerinin hem de İslam dininin kadın konusuna yaklaşımının anlaşılmasında, bu tarihi realitenin sürekli göz önünde tutulması gerekmektedir.

Kur'an, öncelikle, "bir sığıntı, bir fazlalık" olarak algılanan kız çocuklarına karşı aşağılama, hor görme şeklinde Arap toplumunda izlenen düşünce tarzının kötülülüğünü şöyle beyan ederek kadına yönelik bu suistimallerin ve kötü uygulamaların kaldırılmasını hedeflemiştir⁹⁶: *(O kadar ki,) ne zaman birine bir kız çocuğu olduğu müjdesi verilse hemen yüzü kızarır, içi öfkeyle dolar; kendisine verilen bu kötü müjdeden ötürü – bu zillete/bu küçük düşmeye rağmen, şimdi onu*

⁹⁴ Aydın, a.g.e, s.86.

⁹⁵ Durmuşoğlu, Kadriye, Dini Gelenekte Ötekileştirilen Kadın, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens., Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2007, s.72.

acaba tutsun mu, yoksa toprağa mı gömsün (diye düşünerek)-kıyı bucak insanlardan kaçır. Yazıklar olsun, izledikleri düşünce tarzı ne kadar kötü!”⁹⁶

İslâm anlayışında insanın, yaratılışı itibariyle tek bir özden var olduğu kabul edilir. Cinsiyet farklılıkları ise, tıpkı ırk, renk vb. insanın iradesi dışındaki bazı özellikler gibi, daha sonraki ve sorumlulukta fark oluşturmayan bir husustur. Yani cinsiyet özelliklerindeki farklılaşma, bir ayrımcılık nedeni olamaz. Buna göre kadın da, en az erkek kadar bir kimlik sahibi olup, kendine özgü duygu, düşünce ve davranışlarıyla, sorumluluklarını yerine getirip getirmemesi ile değerlendirilebilir. Dolayısıyla onun bireysel kimliği, eş veya anne olarak üstlendiği rollerden önce gelen ve insan olmak hasebiyle sahip olduğu temel bir haktır.⁹⁷

İslam, kadını aile noktasında da mübarek ve değerli kılmıştır. Peygamberimiz bu hususta “Sizin en hayırlınız kadınlarınıza hayırlı olanınızdır”⁹⁸ buyurmaktadır. Keza İslam’ın kadına verdiği değeri anlamak için Hz. Peygamberin “Cennet annelerin ayakları altındadır.”⁹⁹ sözünü hatırlamak yeterli olacaktır. İnsanlığa, herkese iyilik etmeyi, herkesin hakkını gözetmeyi emreden İslam, kişinin babasına ve özellikle annesine karşı en iyi şekilde davranmasını, haklarına dikkatle riayet etmesini emretmiştir. Hz. Peygamber, “Ya Resulullah, halk içinde iyi davranmama en çok layık olan kimdir?” diye soran bir kişiye, “Annendir” cevabını vermiştir. O kişi aynı soruyu iki kez daha sormuş, Hz. Peygamber de aynı cevabı tekrar etmişlerdir. “Sonra kim gelir?” diye sorunca da Allah Resülü “Baban” buyurmuşlardır.¹⁰⁰

İslamiyet kadınlara inanma, ibadet etme, akit yapma, topluma hizmet etme hak ve özgürlüğünü getirmiştir. İslam kadına sadece belli çağlara ait haklar vermemiş, tam tersine kadını tüm çağlar boyunca üstün ve kamil kılacak eskimeyen ve hiç sona ermeyecek haklar vermiş, onu özgürlüklerle donatmıştır.¹⁰¹

İslam dini, kadına insani haklarını, onun toplumsal bir mücadelesi ya da savaşımı sonucu vermemiş, belki ilahi rahmet sonucu direkt olarak verilmiştir. Oysa

⁹⁶ Nahl 16/58-59.

⁹⁷ Karacoşkun, Şehri, “İslam’da Kadın, Somuncu Baba Dergisi”, Temmuz 2009, s.52.

⁹⁸ İbn Mace, Nikah, 50.

⁹⁹ İbn Mace, Cihad, 12.

¹⁰⁰ Buhârî, Edeb, 2; Müslim, Birr, 1.

¹⁰¹ Yavuz, a.g.e., s.19. Ayrıca İslam dininin kadına tanıdığı hakların detaylı bir listesine Yavuz’un adı geçen eserinden ulaşılabilir.

Batı'da ve dünyanın değişik bölgelerinde erkek ve kadınlar haklarını uzun bir mücadele sonunda akıtarak, mal ve can feda ederek, savaşarak almışlar ve almaktadırlar. İslam'ın kadına getirdiği bu tabii hakların hedefi ise onu insani bir olgunluğa erdirmek, Allah rızasını kazanmasını sağlamaktır.¹⁰²

İslam toplumlarındaki uygulamaların ise her zaman yukarıda belirttiğimiz esaslara uygun olarak şekillendiğini söylemek mümkün değildir. Bazen kökleşmiş ataerkil aile anlayışı ve bu anlayışın çerçevesinde kadın haklarını kısıtlayan telakki, ayet ve hadislerin yorumlandırılmasına dayandırılmak istenmiş, bazen de sıhhati şüpheli hadislerle yaygınlık kazandırılarak bu yorumlara uygun bir zemin hazırlanmıştır.¹⁰³

Burada İslam tarihinde kadınının konumunu anlamak istiyorsak üç ayrı konunun ayrı ayrı ele alınıp değerlendirilmesi gerektiğini bilmeliyiz: Kur'an'da kadın, Asrı saadette ve Hz. Peygamberin hadislerinde kadın ve İslam tarihindeki toplumsal rolü itibarıyla kadın. Bu üç konu bir arada değerlendirildiğinde bu konuda sağlıklı sonuçlara ulaşılması mümkün gözükmemektedir.

Hem Hz. Peygamber hem de dört halife döneminde Müslüman kadınlar, erkeklerin ilmi hatalarını bulabilen, onları açıkça eleştirebilen, kendilerine danışılıp istişare edilen, cemaate katılan, eğitim ve sosyal hayatta vazife alan, erkeklerle beraber biate katılan, tıbbi hizmetler yapan kişilerdi.¹⁰⁴ Ancak durum sonraları gittikçe kadın aleyhine değişmeye başladı. En temel nedenler arasında, İslam öncesi Arap toplumunun, Müslüman olduktan sonra inançları paralelinde sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel düşünce ve yaşam biçimlerini aynı hızda değiştirememiş olmaları; bunu da, Kur'an tefsirlerine, özellikle de Hz. Peygamber'den naklettikleri binlerce hadis arasına uzanan geleneksel mirasa nüfuz ettirmiş bulunmalarındır.¹⁰⁵

Özellikle hadis uydurma faaliyetlerinin İslam dünyasındaki kadın aleyhtarı tutuma etkisini bir kez daha tekrarlayalım. Çünkü, kadınların statüsünü cahiliye dönemine döndürmek isteyenler peygamberimizin ağzından yalanlar uydurmuş, bu yalanlara "hadis" diyerek onları, din kisvesine büründürmüşlerdir. Bu uydurma

¹⁰² Yavuz, a.g.e., s.20.

¹⁰³ Aydın, a.g.e, s.87. Ayrıca bu yanlış telakkinin örnekleri için bakınız; Tuksal, a.g.e.

¹⁰⁴ Özdeş, Talip, Kur'an ve Cinsiyet Ayrımcılığı, Fecr Yayınları, Ankara 2005, s.166.

¹⁰⁵ Filiz, Şahin, Başörtüsü Söyleminin Dinsel Temelsizliği Ve İslam Felsefesi Açısından Eleştirisi (Özet, <http://forum.memurlar.net/topiC.aspx?id=116307>, 12.07.2009)

rivayetler, hemen hemen bütün Müslüman toplumlarda yerleşmiş ve sökülüp atılması gerçekten çok zor olan bir duruma dönüşmüş, kadınlarla ilgili birtakım ön yargılara uygun olması sebebiyle büyük bir tesir gücü elde edebilmiştir. Peygamberin devamlı gayret ve mücadelesiyle şuur altına itilen kadınlarla ilgili bu olumsuz peşin hükümler, O'nun vefatından sonra tekrar şuur üstüne çıkmıştır.¹⁰⁶

Müslüman toplumlarındaki kadın aleyhtarı tutumun İslam dinine mal edilmesi ise haliyle kabul edilemez. Çünkü, gerek -ileride detaylıca anlatacağımız üzere- bu dinin referansı Kur'an ve gerekse Hz. Peygamberin kadın konusundaki görüş ve düşüncelerinde, kadınları ikinci sınıfa iten bir anlayış görülmez. Mesela, yukarıda da yazdığımız üzere, İslam Peygamberi: "Cennet annelerin ayakları altındadır" demektedir. Gerçekten de hangi toplum, kadına, cenneti onun ayakları altına seren İslam kadar değer vermiştir?¹⁰⁷

İslam toplumlarında kadını küçümseyen, onu ikinci sınıf sayan örf ve ananelerin yanlışlığı bir çok Müslüman düşünür tarafından dile getirilmiştir. Onlardan biri olan Carullah, bu yanlışlıkların İslam dinine mal edilemeyeceğini ifade etmektedir: "İslam şeriatında kadınların hürmet ve hakları her türlü takdirin fevkinde tutulmuşsa da örf ve ananelerin etkisiyle İslam aleminde kadının sosyal mevkii, hakkı ile takdir edilmemiştir. Basit adetlerin tesiriyle bir çok hakkının elinden alındığı bir gerçektir. Binaenaleyh Doğu toplumlarında kadının bugün içinde bulunduğu halin sebebi İslam dinine bağlanamaz."¹⁰⁸

Carullah, bütün olumsuzluklara rağmen doğu milletlerinin kadına bakış açısının Batı toplumundan daha sağlıklı ve daha nezih olduğunu da savunur. Ona göre "Batının kadına bakışı daha ziyade nefsanî ve şehavanîdir. Fakat doğunun bakışı ruhani bir hürmet esasına dayanır. Türk, Fars ve Arap edebiyatının kadınlarla ilgili kelime ve kavramlarının semantik tahlili bu konuda örnek olarak incelenebilir."¹⁰⁹

¹⁰⁶ Tekin Önür, Huriye-Güneş, Engin, "Kadınlarla İlgili Uydurma Hadislerin Kadınların Rol Davranışları Üzerine Etkisi: Kütahya İmam Hatip Lisesi Örneği", Doğu Anadolu Bölgesi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, C. 6, Elazığ 2008, s.3.

¹⁰⁷ Ateş, Süleyman, İslam'ın Kadına Getirdiği Haklar, İslami Araştırmalar Dergisi, C.5, s.4, Ekim 1991, s.327.

¹⁰⁸ Görmez, Mehmet, Musa Carullah Bigiyef, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1994, s.142-143.

¹⁰⁹ Görmez, a.g.e., s.143.

Özetle söyleyecek olursak, Hz. Peygamber'in hayatta olduğu dönemde, kadının bireysel ve sosyal hakları olabildiğince geniş iken, daha sonraki dönemlerde kadına biçilen geleneksel rol, bu hakları azaltmıştır. Yani yer yer katı geleneksel anlayışlarda kadın kimliğinin tanımlanması, İslâm'ın öngörmesi ile değil, bütünüyle ileriki dönemlerin kendine özgü çeşitli şartları olan geleneksel toplum anlayışları ve bu yapılarla şekil veren ataerkil düşüncelerle.

Aslında İslam tarihinde ortaya konan kadın hakları konusundaki uygulamaları kesin çizgiler halinde dönemlere ayırmamız da mümkün görünmemektedir. Çünkü Dört Halife devrinden günümüze kadar, Allah korkusu ve bilgisini harmanlamış mü'min erkekler, kadınlara karşı haksızlık ve zulüm yapmamışlardır. Ancak İslamiyet dışındaki öğelerle şekillenmiş törelerin kurallarıyla yetişmiş erkekler kadınları hor-hakir görmüştür.

Tarihsel süreç içinde kadınların toplum içindeki konumlarını incelediğimiz bu bölümde gördük ki, kadınlar hemen hemen her toplumda bir çok bireysel ve sosyal haklardan mahrum bırakılmışlardır. Kadınların bu haklardan mahrum bırakılmasının temelinde ise “adalet meselesi” bulunmaktadır.

Kadın-erkek birçok insan, tarih boyunca kendilerinden daha güçsüz konumda olanlara zulmetmiş, onların haklarını ellerinden almış ve haksızken kendilerini haklı konumda göstermişlerdir. Tarihin her döneminde zalim erkekler, kadınların güçsüzlüklerinden faydalanıp onlara zulmetmiştir. Ancak zalim kadınlar da yok değildir. Onlar da gücü elinde bulundurduklarında erkeklerden geri kalmamışlardır. Kısacası meselenin temeli adaletsizliktir. İkinci bir sebep olarak ise cehaleti gösterebiliriz. Ne din namına ne de insanlığın ortak değerleri namına bilgisi olmayan kişiler, kadınları toplum içinde istedikleri gibi konumlandırmış, “güç” silahı sayesinde de onları birçok haktan mahrum bırakmışlardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR'AN-I KERİM'DE KADIN VE PSİKOLOJİSİ

Kur'an-ı Kerim'de çeşitli vesilelerle canlılardaki cinsiyet farklarına atıflarda bulunulmuş, Allah'ın insanları kadın ve erkek olarak çift çift yarattığı belirtilmiştir: “Allah sizi (önce) topraktan, sonra meniden yarattı. Sonra sizi çiftler (erkek-dişi) kıldı.”¹¹⁰

Yine Kur'an-ı Kerim'e baktığımızda gerek insanların gerekse öteki canlıların ayrı cinsler halinde yaratılmasında düşünenler için ibretler bulunduğu belirtilmiştir: “Yerin bitirdiklerinden, insanların kendilerinden ve henüz mahiyetini bilmedikleri şeylerden bütün çiftleri yaratan Allah'ı tesbih ve takdis ederim.”¹¹¹

Ayetlerde spermden (nutfe) erkek ve dişi iki cinsi yaratanın da Allah olduğu belirtilmektedir: Şurası muhakkak ki erkek ve dişiden ibaret olan iki çifti (rahime) atıldığı zaman nutfeden O yarattı. Şüphesiz tekrar diriltmek de O'na aittir.”¹¹²

Erkeği ve kadını yaratıp onları şekillendiren Allah'tır. Kur'an, hem kadını hem de erkeği ihmal etmeden anlatmaktadır. Kur'an-ı Kerim, kadın ve erkeği insan ve mü'min olmada eşit kabul etmektedir. Cinsiyet ve cinsiyetin gerektirdiği rol ve görevlerde ise kadınlar ve erkekler arasındaki çeşitli farklılıklardan bahsetmektedir. Bu bölümde kadın ve erkeğin eşit ve farklı olduğu nitelikleri ayetlerin ışığında ele almaya çalışacağız.

3.1. KUR'AN-I KERİM'DE KADIN KAVRAMI

Kur'an-ı Kerim'de kapsadığı ayetler ve hükümler bakımından en uzun surelerden birinin adı “Nisa”(Kadınlar) suresidir. Yine Kur'an'ın elli sekizinci suresi olan Mücadele suresi, kadınların mağduriyetine sebep olan bir olaydan dolayı bir kadının Hz. Peygamber'e karşı verdiği mücadeleyi ve bu mücadelede elde ettiği başarıyı anlatan suredir. Bu sebeple Mücadele suresi adını almıştır.¹¹³

---

¹¹⁰ Fatır 35/11.

¹¹¹ Yasin 36/36.

¹¹² Necm 53/45-47.

¹¹³ Yavuz, Yunus Vehbi, Kur'an'da Kadın Hak ve Özgürlüğü, Bayrak Yayınları, İstanbul 1999, s.24.

Kur'ân'da kadınlarla ilgili pek çok kavram kullanılmıştır. Dilmaç bu kavramları yer aldıkları ayetler ve hadislerle birlikte uzunca tahlil etmektedir.¹¹⁴ Biz, bu kavramları ve anlamlarını vermekle yetineceğiz.

- 1-Mer'at : Kadın, hanım, zevce, eş.
- 2-Nisa : Kadınlar. (Mer'atun kelimesinin kendi kökünden olmayan çoğulu)
- 3-Ünsa : Kadın. (Cinsel organları bağlamında erkeğin karşıtı)
- 4-Zevce : Canlı varlıklardan eşleşen çiftlerden dişi olanı .
- 5-Mü'mine : Yüce Allah'a mutlak boyun eğen kadın.
- 6- Muhsinat : Evlenmiş olan kadınlar.
- 7-Nuşuz : Kadının kocasına karşı baş kaldırması.

Bu kavramlar arasında en önde geleni “ünsa” kelimesidir. “Temel cinsel kimlik türlerinden birisi olan “dişilik” Kur'an'da “el-ünsâ” kelimesiyle ifade edilir. Bu kelime Kur'an'da bazen tek başına, bazen de “zeker” (erkek) kelimesiyle yan yana geçer.¹¹⁵

Kur'an'da kadın veya dişi anlamına gelen "nisa, nisve, imrae, ve ünsâ" kelimeleri türevleri ile beraber seksen beş defa zikredilirken, erkek anlamına gelen "racul, zükur ve mer'ü" kelimeleri de türevleri ile beraber -bir farkla- seksen altı defa zikredilmiştir.¹¹⁶

Arapça'da ünsâ ve zeker kelimesinin kullanım alanından hareketle dişi cinsin temel özellikleri hakkında fikir yürütebiliriz. Erkeğin fiziksel güçlülük sembolü olması karşısında kadın yine aynı şekilde bedensel zayıflık, süslü ve çekici olma özellikleriyle kendini gösterir. Ayrıca “verimlilik” anlamında ünsâ kelimesi dişi cinsin türün devamında oynadığı fiili rolü ve üstlendiği görevi dile getirir. Arapça'da zeker ve ünsâ kelimeleri kadın ile erkek arasındaki fiziksel somut farklılıkları esas alır niteliktedir. Zeker kavramı, özellikle Kur'an'ın indiği Arap toplumunda fiziksel güç ve aktiviteye dayalı iş ve eylemlerin genellikle erkekler tarafından

¹¹⁴ Dilmaç, Meryem, Kur'ân'da Kadının Konumu Ve Ümmü Musa Örneği, Yüzüncü Yıl Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Van 2007, s.2-6.

¹¹⁵ Bkz., Âl-i İmrân 3/36,195; Nisâ 4/11,124,176; Nahl 16/97; Ğâfir, 40/40; Hucurât 49/13; Necm, 53/21,45; Kıyâme 75,39; Leyl 92/3; Şûrâ 42/39,50.

¹¹⁶ Etöz, Abdulkadir, İslam'da Kadının Değeri ve Psikolojisi, (İslam'da Çocuk Terbiyesi ve Aile) Ensar Neşriyat, C.2., İstanbul 1996, s.332.

gerçekleştirildiğini, ünsâ kavramıyla nitelen kadınları ise bu tür aktivitelerden uzak durduklarını gösterir.¹¹⁷

Kur'an-ı Kerim'e göre, Allah'tan başka her şey çifttir. Bu hakikat; *"Her şeyden çift çift yarattık ki, düşünüp öğüt alasınız"*¹¹⁸ şeklinde açıklanmaktadır. Allah dışında her şey kendi nevinden karşı cinse muhtaçtır; pozitif negatife, yer göğe, gece gündüze, dişi erkeğe muhtaçtır. Şüphe yok ki, şuurlu bir şekilde birbirlerine eşlik etmek için yaratılmış, birbirlerine en uygun çift kadın ve erkektir. Kuran-ı Kerim bu hususu şöyle dile getirir:¹¹⁹ *"Kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüş, salma güzel atlara, hayvanlara ve ekinlere olan ihtiraskarane sevgi, insanlar için bezenip süslenmiştir."*¹²⁰

Kuran-ı Kerim'de "Kim yararlı iş yaparsa kendi lehinedir; kim de kötülük işlerse kendi aleyhinedir" buyurulmuştur.²⁰² Bu sebeple İslâmiyet, kadının bireysel kimliğini önceler ve önemseyerek değer verir. Nitekim Kur'an'a göre yeryüzünde, cinsiyet ayrımcılığı olmaksızın her insan Allah'ın halîfesidir.¹²¹

Allah'ın halîfesi olmak, yaratılmışlar seviyesinde Allah'ın bütün isim ve sıfatlarına mazhar olmak, varlığın esas mertebelerini kendinde toplamak anlamına gelir. Bu vasıflardaki bir insanın ister kadın, ister erkek, cinsiyeti ne olursa olsun, genel bir tanımlamayla ikinci sınıf, değersiz, kimlik ve kişiliği olmayan bir varlık olarak ortaya konulması İslâm'ın ruhuna zıt düşer. Kadın da, en az erkek kadar bir bireydir. Erkekle bir bütün olarak aynı derecede insan olma, insan olarak sorumluluk sahibi olma misyon ve işlevini yüklenen bir bireydir. Birey olmak, kendine özgü bir kişiliği olmak, erkeklerde olduğu gibi eğitim almak ve kendini yetiştirmek ve böylece evde, işyerinde, toplumda bir birey olarak var olmak anlamına gelir.¹²²

¹¹⁷ Kasapoğlu, Abdurrahman, "Kur'an'a Göre Çocuklar Arasında Cinsiyet Ayrımcılığı", İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 10:1 (2005), s.76.

¹¹⁸ Zariyat 51/49.

¹¹⁹ Uysal, Veysel, Türkiye'de Dindarlık ve Kadın, Dem Yayınları İstanbul 2006, s.21.

¹²⁰ Al-i İmran 3/14

¹²¹ Bknz; "Hatırla ki Rabbin meleklere: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, dedi. Onlar: Bizler hamdinle seni tesbih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökcek insanı mı halife kılıyorsun? dediler. Allah da onlara: Sizin bilemeyeceğinizi herhalde ben bilirim, dedi." (Bakara 2/30.)

¹²² Karacoşkun, M.Doğan, "Kur'an Bağlamında Olumsuz Davranışlara Psikolojik Yaklaşımlar", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt IX / 1 s. 87-100, Sivas 2005, s.53.

Kur'an'ın kadın konusunda attığı ileri adımların daha iyi anlaşılabilmesi için, nazil olduğu dönemdeki Yahudi, Hristiyan, Arap, Doğu vd. toplumlardaki kadının maruz kaldığı ikinci sınıf muameleleri unutmamak gerekmektedir. Böyle bir ortamda Kur'an, açıkca insan olarak her iki cinsin Allah karşısındaki hukuki statülerinin eşit olduğunu vurgulamıştır. Kadının toplumda aşağılanmasını hor görülmesini şiddetle yasaklamıştır. Yine Kur'an kocası hakkında Allah'a şikayette bulunan kadının derdi ile özel olarak ve yakından ilgilenmiştir.¹²³

Kur'an-ı Kerim'in şu ayetle, kadınların o günkü şartlarda ahlaki-politik bir aksiyonları olduysa onları desteklediğini anlamaktayız.¹²⁴ “Ey Peygamber! İnanmış kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşturmak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, iyi işi işlemekte sana karşı gelmemek hususunda sana biat etmeye geldikleri zaman, biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok esirgeyendir.”¹²⁵

3.2.KUR'AN-I KERİM'DE KADIN-ERKEK EŞİTLİĞİNE DEĞİNİLEN HUSUSLAR

Kuran-ı Kerim en başta bir insan bir kul olarak kadın-erkek arasında bir fark görmez. Bu anlamda bir eşitlikten söz edebiliriz. Ancak bu bölümde ele alacağımız eşitlik, örneğin matematikteki ikinin ikiye eşit olması gibi algılanmamalıdır. Burada değerler ve bir kısım haklar yönüyle bir eşitlikten söz etmekteyiz.

Öncelikle Kur'an-ı Kerim'deki birçok ayette kadın ve erkeklerden ayrı ayrı söz edilmektedir. Ancak bu, her iki cinsin rolleri gereği bir tasniften öteye geçmez. Kur'an'a göre insan tanımı, ancak kadın ve erkek olarak iki cinsin bütünlüğü göz önüne alınca ortaya çıkmaktadır.¹²⁶ Şimdi, değer ve hak eşitliğinin geçtiği hususları maddeler halinde alalım.

¹²³ Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyetinde bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir. Allah, sizin konuşmanızı işitir. Çünkü Allah işitendir, bilendir.(Mücadele 58/1.)

¹²⁴ Güler, İlhami, “Kur'an'da Kadın-Erkek Eşitsizliğinin Temelleri”, İslami Araştırmalar Dergisi, C.5, s.4, Ekim 1991, s.314-315.

¹²⁵ Mümteherine 60/12.

¹²⁶ Filiz, Şahin, Başörtüsü Söyleminin Dinsel Temelsizliği Ve İslam Felsefesi Açısından Eleştirisi (Özet, <http://forum.memurlar.net/topiC.aspx?id=116307>, 12.07.2009)

3.2.1. İnsan ve Masum Olarak Yaratılmaları İtibariyle Kadın-Erkek Eşitliği

Kur'ân-ı Kerim kadın ve erkek cinsinden bahsederken "insan" veya "beşer" terimlerini kullanır. Her iki terim de "insanoğlu" anlamına gelir ve sadece erkek cinsi anlamında değildir. Bu nedenle Kur'ân-ı Kerim'de "insana" yönelik emirlerin hepsi aynı zamanda hem erkeğe hem de kadına hitap eder.¹²⁷

Kur'ân-ı Kerim'e göre insanın değeri, farklılığı ve Allah yanında üstünlüğü, kadın veya erkek olması ile alakalı değil, ancak "takva" sahibi olmak iledir: "Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdardır."¹²⁸ Ayet, insanın değeri konusunda başka bir şeyi değil; ancak ve ancak "takva"yı, ayırıcı bir özellik/şart olarak ortaya koymaktadır.

İnsanın yaratılışından bahseden Kur'ân âyetlerine baktığımızda da kadın ile erkek farklılığına herhangi bir üstünlük tanınmamıştır. "Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının"¹²⁹

İnsanlar arasında en büyük değer farkının, cinsiyet ayrılığı gözetmeksizin iman, amel, bilgi, takva gibi erdemlerdeki derecelerine bağlı olduğuna işaret eden Kuran-ı Kerim'de¹³⁰ bu yönden kadın ve erkek olarak her iki cinsin de Allah katında aynı değeri taşıdığı¹³¹ özellikle vurgulanmıştır.¹³²

İnsanın asli kimliği, onun her şeyden önce insan olmasıdır. Erkek veya kadın olma, renklerin ve kabilelerin farklı olması, inanıp inanmama durumu, edinilen meslekler asli kimliğe ilave olan kimliklerdir ve asıl mesabesinde değildir. Bunun içindir ki Kur'an'da birçok ayette "Ey İnsanlar!" diye hitaba başlanırken, Kur'an'ın insanlar için bir hidayet olduğu vurgulanırken ilave kimlikler değil, doğrudan insanların insani kimliğine hitapta bulunulmakta, insan (kadın-erkek, siyah-beyaz)

¹²⁷ Dilmaç, a.g.e., s.17.

¹²⁸ Hucurat 49/13.

¹²⁹ Karacoşkun, a.g.e., s.51.

¹³⁰ Bknz.; En'am 6/32; Zümer 39/9; Mücadile 58/11.

¹³¹ Bknz.; Nisa 4/124; Nahl 16/97.

¹³² Hökelekli, a.g.m., s.21.

bir bütün olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla insanlık vakıasını ilave kimliklerden sadece birine veya birkaçına indirgeyerek anlamaya çalışmak ne Kur'an'a, ne de realiteye uygun olamaz. Kur'an'ın cinsiyet, ırk, yönetici-yönetilen, mü'min veya inkârcı olma gibi diğer ilave kimliklere göndermelerde bulunması, onların işlevselliği ile ilgilidir. Asli kimliği ilave kimliklerden soyutladığımızda ise ortada fonksiyonel hiçbir kimlik kalmaz.¹³³

Eşitlik Kur'an'da Allah'ın insanları yargılamada göz önünde bulundurduğu ahlaki bir ölçüsüdür. İnanan ile inanmayan, iyilik ile kötülük, bilenler ile bilmeyenler. Allah katında eşit değillerdir.²⁴³ Diğer deyimle iyilik yapanlar, inananlar; kadın-erkek ayrımı yapılmadan imanlarına, amellerine göre eşit muamele görürler.²⁴⁴

İslamiyet, Yahudilik ve Hristiyanlık gibi dinlerdeki kadınlara ait olumsuz tutumlara yol açan anlayışları barındırmaz. Meselâ İslam'da, ilk kadın tarafından işlenen ve erkeğinde işlemesine sebep olunan "aslî günah" anlayışı yoktur. Kur'an-ı Kerim, Hz. Adem'le Havva'nın şeytan tarafından müştereken kandırıldığından bahseder. İslamiyet'te Hristiyanlık'ta olduğu gibi, ilk günah anlayışına dayanan kadın karşıtı söylem de mevcut değildir. Erkek olsun kadın olsun her doğan kişi günahsız doğar, sonradan işlediği fiiller sebebiyle sorumlu olur.¹³⁴

Bu konuyla alakalı olarak Araf suresinde şu pasajlar geçmektedir:

(Allah buyurdu ki) : Ey Adem! Sen ve eşin cennette yerleşip dilediğiniz yerden yiyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın! Sonra zalimlerden olursunuz. Derken şeytan, birbirine kapalı ayıp yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi ve: Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî kalanlardan olursunuz diye yasakladı, dedi. Ve onlara: Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim, diye yemin etti. Böylece onları hile ile aldattı. Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü. Ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar. Rableri onlara: Ben size o ağacı yasaklamadım mı ve şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi? diye nidâ etti. (Adem ile eşi) dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.¹³⁵

¹³³ Özdeş, Talip, Kur'an ve Cinsiyet Ayrımcılığı, Fecr Yayınları, Ankara 2005, s.80.

¹³⁴ Aydın; a.g.e., s.87.

¹³⁵ Araf 7/19-23.

Geleneksel dönem tefsirlerinin büyük çoğunluğunda “şeytanın vesvesesi neticesinde Adem ve Havva’nın yasak ağaçtan yemelerinden söz edilirken, kadının ön plana çıktığı görülmektedir. Bu tefsirlerdeki daha çok İsrailiyyat kaynaklı rivayetlere göre, Hz. Havva’nın Hz. Âdem’e yasak ağaçtan yemesi hususunda kimi zaman emir verdiği, kimi zaman da ikna edip onu tahrik etmeye çalıştığı, yine de kabul etmeyince, sarhoş hale gelinceye kadar ona şarap içirdiği ve bu halinden istifade ederek yasak ağaçtan ona yedirdiği anlatılır.¹³⁶

Bu rivayetler, Tevrat’ta bu olayın anlatılış şekliyle paralellik arz eder. Tevrat’ta bir yılın, Havva’yı ağaçtan yemesi hususunda kandırmaktadır. Havva ağaçtan önce kendisi yemekte ve sonra da Âdem’i ikna edip onun da yemesini sağlamaktadır.¹³⁷

Tabi ki bu ifadelerde bizce doğruluk payı bulunmamaktadır. Ayetlerden de açıkça anlaşılacağı üzere Âdem ve Havva hatayı ortaklaşa işlemişler ve yine beraber Rablerinden tövbe dilemişlerdir. Yukarıdaki ayetlerde, şeytanın Âdem ve Havva’yı nasıl kandırdığını ve bu ikisinin de nasıl isyana saptıklarını anlatırken hep Arapça ikil ifade tarzı [:tesniye] kullanılmıştır. Bu ikil formu muhafaza ederek, Kur’an, kadını yoldan sapmanın ve cezaya çarptırılmanın nedeni olarak gören greko-romen ve İsraili anlayışı bertaraf etmektedir.¹³⁸

Kısacası yaratılış itibariyle Kur’ân’ın kadına bakışı, erkeğe bakışından farklı değildir. Kur’ân, kadını hiçbir zaman şeytanın günaha açılan kapısı veya tabiatı itibariyle aldATICI olarak görmediği gibi, erkeği de Allah’ın imajı olarak görmez, sadece kadın ve erkek hepsi O’nun yaratığıdır.¹³⁹

3.2.2.Zihinsel Yeteneklerde Kadın-Erkek Eşitliği

Zihinsel yetenek olarak sayabileceklerimiz, dikkat, algı, öğrenme, belleme, düşünme, imgeleme, hatırlama, unutma, zekâ gibi özelliklerdir. Bu özellikler açısından Kur’an-ı Kerim’in kadın ve erkeğe bakışı arasında bir fark yoktur.

¹³⁶ Karslı, İbrahim H., Kur’an Yorumlarında Kadın(Sosyo- Kültürel Çevrenin Kur’an Yorumlarındaki Yansımaları), Rağbet Yayınları, İstanbul 2003, s.84-85.

¹³⁷ İlgili rivayetler için Bknz. Tekvin 3/4-6 ; 12.

¹³⁸ Wedud-Muhsin, Amine, Kur’an ve Kadın (trc: Nazife Şişman), İz Yayıncılık İstanbul 2003, s.50-51.

¹³⁹ Şerif Muhammed, “İslam ve Diğer Geleneklerde Kadın: Önemli Bir Yanlışı Tahsis”, Yeni Ümit Dergisi, Sayı :55 Yıl :14, Ocak - Şubat - Mart 2002.

(<http://www.yeniumit.com.tr/konular.php?17.07.2009>)

İslam nazarında kadın-erkek aynı ruha, aynı cevhere ve insani öze sahiptir. Bu bakımdan aralarında hiçbir fark yoktur. Kur'an; "Ey insanlar, sizi bir tek nefisten yaratan Allah'ı tanıyın, sayın"¹⁴⁰ derken, kadın erkek bütün insanların aynı özden geldiklerini ifade etmiştir. Beden itibariyle bütün insanların aslı toprak, ruh itibariyle Allah tarafından üflenen ruh (ruh-u menfuh)tur.¹⁴¹ Maddi ve manevi unsur her iki cinsten de mevcuttur.¹⁴²

Konumuzla alakalı olarak, psikoloji biliminde yapılan çalışmalar, özellikle öğrenme, hatırlama, zekâ gibi temel zihinsel yeteneklerde kadın erkek cinsleri arasında farklılığın olmadığını göstermektedir. Mesela Ünal, yapılan araştırmalarda, hareki öğrenme yeteneğinde cinsler arasında bir farka ulaşamadığını söyler. Aynı durumun ortalama zekâ açısından da iki cinsiyet açısından bir farklılık göstermediğini belirtir. Ancak der; "kızlar, sözel konularda, kelime akıcılığı, muhakeme ve ezberde, erkeklerden anlamlı şekilde üstün bir ortalama göstermişlerdir. Erkekler sayısal ve şekilsel konularda ve mekanikle alakalı problemlerde daha üstündürler."¹⁴³ Kadının dil zekâsı ve sosyal zekâsı daha yüksekken erkeğin sayısal zekâsı daha gelişkindir.¹⁴⁴ Hatırlatma yeteneğinde ise kızların erkekleri geçtiği yapılan araştırmalarda sık sık karşılaşılan bir sonuçtur.¹⁴⁵

Bu konudaki bir başka araştırmada ise, okullarda kızların, erkeklerden daha yüksek notlar aldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Standart başarı testlerinde kızların, özel başarı testlerinde ise erkeklerin not ortalamaları yüksektir.¹⁴⁶

Tüm bu araştırmalardan anlıyoruz ki, zihinsel kapasite anlamında kadın ve erkek arasında bir fark bulunmamaktadır. Sadece zihinsel becerilerini daha iyi kullanan bireyler, kadın olsun erkek olsun, zihinsel beceri gerektiren alanlarda diğerlerine göre daha başarılı olmaktadır. Bu durum Kur'an-ı Kerim'in işaret ettiği

¹⁴⁰ Bknz. Nisa 4/1

¹⁴¹ "Sonra onu (insanı) tamamlayıp şekillendirmiş, ona kendi ruhundan üflemiştir." (Secde 32/9)

¹⁴² Uludağ, Süleyman, İslam'da Emir ve Yasakların Hikmeti, Türkiye Diyanet Vakfı Yay.,Ankara 2005, s.176.

¹⁴³ Ünal, Cavit; "Cinsiyete Bağlı Psikolojik Farklar ve Türk Çocukları Üzerinde Bir Karşılaştırma", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi Cilt: 6 Sayı: 1 Ankara 1973, s.42-43.

¹⁴⁴ Tarhan, a.g.e., s.120.

¹⁴⁵ Ünal, a.g.e., s.44.

¹⁴⁶ Ünal, a.g.e., aynı yer.

tek öz diyebileceğimiz “nefs-i vahid”in, kadın erkek cinsini anlamadaki önemini ortaya koymaktadır.

3.2.3.Kul Olmaları İtibariyle Kadın-Erkek Eşitliği

Kur’an-ı Kerim’e göre Allah’a ve diğer inanç esaslarına inanmak, Allah’ın emir ve yasaklarına muhatap olmak, emirlerine uyup yasaklarından sakınmak, mükâfatlandırılmak ve cezalandırılmak bakımından kadınla erkek arasında hiçbir fark görülmez.¹⁴⁷

“Müslüman erkekler ve müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar, taata devam eden erkekler ve taata devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, Allah’tan korkan erkekler ve mütevazi kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve (ırzlarını) koruyan kadınlar, Allah’ı çok zikreden erkekler ve zikreden kadınlar var ya; işte Allah, bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.”¹⁴⁸

Görüldüğü gibi, ayet inanan kadınların ilahi hitap karşısında erkeklerle eşit bir konumda olduklarına işaret eder ve Allah'a karşı sorumluluklarını yerine getirmede kadını da bireysel bir şahsiyet olarak kabul eder. İslam'da ibadetler erkek ve kadına göre değişmez. *"Erkek veya kadın, kim mü'min olarak iyi bir iş işlerse, elbette ona hoş bir hayat yaşatacağız ve onların mükâfatlarını yapmakta olduklarının en güzeli ile vereceğiz;"¹⁴⁹"Rableri onlara şu karşılığı verdi: Ben, erkek olsun, kadın olsun, sizden hiçbir çalışanın amelini zayi etmeyeceğim. Sizler birbirinizdensiniz."¹⁵⁰*

Ayetlerden anlaşıldığı üzere Yüce Allah, erkekler gibi kadınların da güzel işler yaparak hoş ve mutlu olacakları bir hayatı kazanabilecekleri müjdesini vermektedir.

İslam’da kadın ve erkek aynı amaç doğrultusunda yaratılmışlardır. Her iki cins de Allah’ı tanımak, ona ibadet etmek,¹⁵¹ yeryüzünü mamur etmek,¹⁵² doğuştan

¹⁴⁷ Uysal, a.g.e, s.18.

¹⁴⁸ Ahzab 33/35.

¹⁴⁹ Nahl 146/97.

¹⁵⁰ Al-i İmran 3/195.

¹⁵¹ "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." (Zariyat 51/56)

¹⁵² "Sizi yeryüzünün halifeleri kılan, size verdiği (nimetler) hususunda sizi denemek için kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılan O'dur." (En'am 6/165)

kendilerinde var olan imkan ve yetenekleri gerçekleştirmek ve geliştirmek, ahiret saadetini kazanmak için yaratılmışlardır.¹⁵³

3.2.4. Kişisel ve Sosyal Haklar Bakımından Kadın-Erkek Eşitliği

İslâm dini, en başta kadına birey olma hakkı tanır. Bu hak, ailede, çalışma ve sosyal hayatın her alanında kadını erkekten ayırmayan; her iki cinsin de, cinsiyetini dikkate almaksızın, bilgi, görüş ve düşüncesini öne çıkararak, her birini olumlu ve olumsuz davranışlarına, sorumluluklarını yerine getirip getirmemesine göre değerlendiren temel bir ilkeyi esas alır.¹⁵⁴

Kuran-ı Kerim’de gerek yaratılış gerekse hak ve sorumluluklar yönünden erkeklerle eşit konumda olan bir kadın portresi çizilmektedir. Kadın Allah’ın kulu olması bakımından erkekle eşit seviyededir, dini hak ve sorumlulukları da aynı düzeydedir. *“Bunun üzerine Rableri, onların dualarını kabul etti. (Dedi ki:) Ben, erkek olsun kadın olsun -ki he birbirinizdensiniz- içinizden, çalışan hiçbir kimsenin yaptığını boşa çıkarmayacağım.”*¹⁵⁵ ayeti bu hususu belirtmektedir.¹⁵⁶

Yukarıdaki ayette “ki hep birbirinizdensiniz” anlamında bir ara cümleye yer verilmesi, kadınla erkeğin birbirinin tamamlayıcısı ve bir bütünün parçaları olduklarını, biri olmayınca diğerinin de olamayacağını ifade eder. İki cinsten her birinin diğerinde olmayan özellikleri vardır. Ancak bunlar üstünlük sebepleri değil birbirini tamamlayıcı özelliklerdir. Allah katında üstün olan, O’nun emir ve yasaklarına uygun hareket edendir.¹⁵⁷

İslam kadına mülkiyet, mülkünde tasarruf, şahitlik, bazı şartlarda kocasından ayrılma ve seçim hakkı gibi her türlü medeni ve sosyal hakları tanımıştır.¹⁵⁸ Kadın İslam hukukunda bir hak süjesi değil hakkın tarafıdır. “Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri, kadınların da kazandıklarından nasipleri var”¹⁵⁹

¹⁵³ Uludağ, a.g.e., s.176.

¹⁵⁴ Karacoşkun, a.g.e., s.53.

¹⁵⁵ Bknz., Al-i İmran 3/195.

¹⁵⁶ Aydın, a.g.e., s.87.

¹⁵⁷ Dilmaç, a.g.e., s.17.

¹⁵⁸ Uysal, a.g.e., s.21-22.

¹⁵⁹ Bknz., Nisa 4/32.

mealindeki ayet, her iki cinsin sadece manevi değil maddi kazanımlarını da vurgulamaktadır.¹⁶⁰ Yani erkek-kadın, maddi-manevi kazanımlarda eşittir.

İslamiyet, eğitim konusunda da kadın-erkek ayrımı yapmamıştır. Hz. Peygamber: “İlim öğrenmek kadın-erkek her müslümana farzdır.”¹⁶¹ sözüyle eğitim alma konusunda kadın-erkek ayrımı yapılamayacağını vurgulamaktadır.

Bilindiği üzere Kur’an-ı Kerim “Oku” kelimesiyle inmeye başlamıştır. Kur’an’ın ilme, eğitime yaptığı bu ilk vurgu, daha sonra “De ki hiç bilenlerle bilmeyenler bil olur mu?”¹⁶² uyarısıyla devam etmiştir. Hz. Peygamber döneminde, Kuran’ın ilim konusundaki bu teşvikleri doğrultusunda kadın-erkek ayrımı yapılmadan adeta bir “ilim seferberliği” hayata geçirilmiştir.

Hz. Peygamber, kadınların eğitimi konusunda bizzat devrede olmuştur. Kadınlara dinlerini öğrenmeleri için mescitte erkeklerle birlikte sohbetler vermiş, kadınlar için özel sohbet günleri düzenlemiş, aile ziyaretlerinde kadınları bilgilendirmiş ya da bireysel olarak soru sormaya gelen kadınların sorularını cevaplamıştır.¹⁶³

Kur’an-ı Kerim’in kadın ve erkeği bir çok konuda eşit tutan bu bakışı, bir çok Müslüman düşünürün dikkatini çekmiş ve eserlerine konu olmuştur. Örneğin Musa Carullah, insan olmanın her şeyden önce geldiğini söyler: “İnsan olmak sıfatıyla kadınla erkek eşittir. Hukuk açısından aralarında hiçbir fark yoktur. “*Biz ademoğlunun şerefli kıldık*” gibi beşer hukuku ile ilgili bütün ayetler hem erkekleri hem de kadınları ihtiva etmektedir.”¹⁶⁴

3.3.KUR’AN-I KERİM’DE KADIN-ERKEK FARKLİLİĞİNA DEĞİNİLEN HUSUSLAR

Kur’an-ı Kerim’deki birçok ayette kadın ve erkeklerden ayrı ayrı söz edilmektedir. Bu söz ediş, sadece kadın ve erkek kavramlarının geçtiği yerler itibariyle kalmamakta, dahası hem bu iki cinsin biyolojik-fizyolojik ve psikolojik

¹⁶⁰ Aydın, a.g.e., s.88.

¹⁶¹ İbn Mâce, Mukaddime, 17.

¹⁶² Zümer 39/9.

¹⁶³ Hz. Peygamber zamanında kadınların eğitimi konusunda detaylı bilgi için bkz; http://www.yeniumit.com.tr/yazdir.php?konu_id=434 (18.04.2010); Aydın, M.Akif, İslam’da Kadın, Kadın Maddesi, C.24, Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1993.

¹⁶⁴ Görmez, a.g.e., s.144.

farklılıkları olduğu belirtilmekte hem de onların sosyal hayatta farklı rollere sahip oldukları vurgulanmaktadır. Bu farklılıklara geçmeden önce, Kur'an-ı Kerim'deki kadın-erkek farklılıklarından bahseden ayetlerin anlaşılmasında psikoloji biliminin verilerini kullanmanın gerekliliği konusundan kısaca bahsetmek istiyorum.

Kur'an-ı Kerim'de dolayısıyla da İslam dininde kadın-erkek farklarının anlaşılması için psikoloji biliminin verilerini kullanmanın gerektiği, bu bilim dalının gelişmesiyle Müslüman düşünürler arasında konuşulmaya başlanmıştır. Bu düşünürlerden biri olan Ebu Şakka, bu durumla alakalı şu tespitleri yapmaktadır: “Müslümanların erkek ve kadının psikolojik ve akli özelliklerini bilmek için yaptıkları sağlam ilmi araştırmaları, psikolojinin yeni kaynaklarından en çok nakledilen bilgilere isnad etmeleri gerekir. Gerçek şu ki, iki cins arasındaki birbirine yakın farklar, sadece kapalı olan durumu açığa çıkarılması ihtimali olan zekâ testlerinin genel sonuçlarına dayanır. Bu durum kadın ve erkeğin zeka düzeylerindeki farkın açık olmadığını, ancak özel yeteneklerde kimi farkların olduğunu ortaya koyar.”¹⁶⁵

Ebu Şakka bu girişten sonra, Batılı araştırmacıların yaptığı araştırmalardan bazılarını nakleder. Buna göre o, mesela bir araştırmadan, erkeğin iktisadi, teorik ve siyasi alanlara olan aşırı meyli gibi, kadının da sosyal, güzellik-süslenme ve dini alanlara olan ilgisinin normalin üstünde bir düzeyde çıktığını aktarır. Ayrıca Amerikan toplumu için yapılan oldukça geniş ölçekli bir araştırmadan elde edilen bulguları şöyle yorumlar: “Bu testler aynı zamanda erkeklik ve kadınlık anlayışının büyük ölçüde eğitim ile kazanılan tecrübe zenginliği ve evde veya işte alınan öğretim ile ilişkili olduğunu belirledi. Nitekim yüksek öğrenim görmüş kadınların geniş bir kültüre sahip olduğu ve erkeklere kıyaslandığında diğer kadınların ulaştıkları normal derecenin üstünde bir derece elde ettikleri ortaya çıkmıştır. Böylece sanki onlar erkeklere yaklaşmışlardır. Bu, eğitim, öğretim ve kazanılan tecrübeler, fertler arasındaki düşünceleri birbirine yaklaştırıyor ve iki cins arasındaki tabii sıfatları ve farkı azaltıyor demektir.”¹⁶⁶

¹⁶⁵ Ebu Şakka'dan nakleden; Tuksal, a.g.e., s.257-258.

¹⁶⁶ Ebu Şakka'dan nakleden; Tuksal, a.g.e., aynı yer.

Bu çalışmanın da Kuran-ı Kerim'in kadın-erkek farklılıklarına bakışını anlamak için psikolojik verilerinden hareket etme gayretiyle kaleme alındığını söyleyerek, bir çok alanda ortaya çıkan farklılıklara değinmek istiyorum.

3.3.1.Biyolojik-Fizyolojik Yönden Kadın-Erkek Farklılığı

İnsanlar, erkek ve kadın denilen iki ayrı cinsiyetten oluşur. Bu cinsiyet farklılığı daha doğumla başlayan biyolojik bir durumdur. Nitekim doğumdan sonraki dönemde genital hormonların etkisi sonucunda çeşitli organlar ve bütün gövdede cinsiyete ait özellikler kendini gösterir.¹⁶⁷

Yapılan araştırmalar, kadın ve erkek beyninin fiziksel olarak birbirinden farklı olduğunu ortaya koymuşlardır: “Erkek beyni kadın beyninden yaklaşık % 8 - % 10 daha büyüktür ve kadın beynindeki Corpus Callosum, erkek beynindekinden daha büyüktür. Beynin sol ve sağ yarı küresinin arasında bulunan Corpus Callosum olmadan bir bilgilendirme işleminin tamamlanması, görsel bir yaşantı veya görsel bir deneyimden bir kavramın oluşturulması olanaksızdır. Bazı araştırmacılar, Corpus Callosumun kadınlarda daha büyük olmasının; kadınların, beynin iki yarı küresi arasında bilgiyi daha hızlı işlemlerini sağladığı görüşündedirler.¹⁶⁸

California (L. A.) Üniversitesinden Profesör Richard Haier, zekâ ve öğrenme testlerinde eşit performans gösteren kadın ve erkeklerin beyinlerindeki gri ve ak madde dağılımını inceleyen araştırmasında, erkeklerin beynindeki gri maddenin kadınlarınkinden on kat fazla olduğunu, kadınlardaki beyaz maddenin ise erkeklerinkinin 6,5 misli olduğu sonucuna varmıştır. Gri madde beynin bilgi işlemlerini, beyaz madde bilgiler arası bağlantı katılmasını sağlamaktadır. Erkekler derin ve matematiksel düşüncede daha başarılı iken, kadınlar duygusal, dil, tarih gibi beyin faaliyetlerinde daha başarılıdır.¹⁶⁹

Kız çocuğunun anatomik ve fizyolojik olarak belirgin farklılaşması on yaşlarında başlar. Erkek çocuklarda iki yıl kadar önce başlamıştır. Kadınlarda daha küçük kalp ve daha küçük akciğer vardır. Daha küçük kalp ve daha küçük akciğer demek, oksijen tüketiminin ve kullanımının daha düşük olması demektir. Sporda

¹⁶⁷ Karacoşkun, a.g.e., s.51.

¹⁶⁸ Uzun, a.g.e., s.37.

¹⁶⁹ Tarhan, a.g.e., s.78.

bilhassa dayanıklılık gerektiren spor dallarında kadınların başarısı, bunun için erkeklerden daha düşüktür.¹⁷⁰

Kadınlarda vücutta ortalama dört litre kan varken erkeklerde ortalama altı litre kan vardır. Bu durum beyne, kaslara daha az oksijen taşınması anlamına gelir. Kadınların vücut ağırlıklarının %25-35'i yağ iken, erkeklerin %15-20'si yağdır. Yağ fazlalığı, su üzerinde durabilme, açlığa dayanma gibi avantajlar sağlar. Kadınların vücutları ve yağ dokuları daha elastikidir. Bu yüzden bale ve jimnastikte avantajlıdırlar.¹⁶²

Kadınlarla erkekler arasında vücut ölçüleri ve fiziksel kuvvet bakımından da farklar bulunmaktadır. Terman ve Tyler'in yaptığı araştırmada, bazı kadınlar bir çok erkekten daha uzun boylu ve güçlü bulunmakla beraber, erkekler ortalama olarak olgun bayanlardan %20 daha ağır, %10 daha uzun boylu ve %50 daha güçlü bulunmuş olup bunlar genetik ve hormonal faktörlerin sonucudur. Böylece erkekler, daha fiziksel güç ve kaba kuvvet gerektiren işlerde kalıtımsal olarak bir avantaja sahiptirler."¹⁶³

Kur'an-ı Kerim, kadın ve erkek arasındaki anatomik (biyolojik, fizyolojik) farkları kabul eder.¹⁷¹ Mesela -aile hayatını düzenleyen ayet olarak ileriki konularda detaylıca üzerinde duracağımız- bir ayette şu ifadeler geçmektedir: *"Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Onun için sâliha kadınlar itaatkârdır."*¹⁷²

Ayette erkeğe yöneticilik ve koruyuculuk görevinin verilmesi, iki cins arasında farklılıkların olduğunu ortaya koymaktadır. Ayetin hukuki yönü bir yana, bir tarafa "koruyuculuk rolü"nü'nün verilmesi, erkekle kadın arasında biyolojik-fizyolojik farklılıklara vurgu yapıldığının göstergesidir. Yani erkeğin koruyucu olması, onun kadına göre biyolojik-fizyolojik yönden daha dirençli, daha sağlam kısacası daha farklı bir yapıda olduğunu göstermektedir. Biyolojik-fizyolojik farkları ortaya koyan bilimsel verilerle düşündüğümüzde ayetteki farklılığı anlamamız daha kolay olmaktadır.

¹⁷⁰ Tarhan, a.g.e., s.78-79.

¹⁷¹ Özdeş, a.g.e., s.85.

¹⁷² Nisa 4/34.

3.3.2.Cinsellik Yönüyle Kadın-Erkek Farklılığı

Cinsel ihtiyaç, Abraham Maslow'un, insanların ihtiyaçlarını belli bir hiyerarşik sıraya göre gidermeye çalıştığını varsayan motivasyon teorisindeki ihtiyaçlar hiyerarşisinde, birinci sırada bulunan fizyolojik ihtiyaçlar arasında yer almaktadır. Her ne kadar diğer fizyolojik ihtiyaçlar olan yeme ve içme kadar hayati bir önem taşımasa da cinsellik bazen insan davranışlarını belirlemede çok önemli rol üstlenebilmektedir. Nitekim şarkıların, romanların, filmlerin temelinde cinsel güdüyü görmemek olanaksızdır.¹⁷³

Kadında cinsel olarak erkeği etkileme, erkekte ise etkilenme eğilimi vardır.¹⁷⁴ Kadının sevilme ve okşanma psikolojik ihtiyaçlarını giderirken, erkek de kabullenilmek, eşinin mutluluğuyla mutlu olmak, potansiyelini kanıtlamak ve iyi tarafını gösterme imkânları bularak doyuma ulaşır. Kadında cinsel istek düşünceyle ortaya çıkarken, uyarılma fiziksel temasla olur. Erkek cinsel performansı ve sonucu önemser, kadın sevilmeyle önemser. Kadın cinsel yönden vericidir, yumuşaktır, sıcaktır ve yuvarlaktır. Erkek alıcıdır, katıdır, köşelidir ve soğuktur. Bu özellikler iki cinsi birbirine çeker.¹⁷⁵

Kur'an-ı Kerim'de özellikle cennet ve cehennemle alakalı ayetlerde kadının cinsel yönüyle alakalı ifadeler geçmektedir. Kur'an'da kadının hem dünyada, hem de cennette erkeğe haz ve zevk veren bir obje olarak sunulduğunu söyleyebileceğimiz ayetler vardır.¹⁷⁶ Örneğin dünya hayatıyla alakalı ayet şöyledir: “*Nefsani arzulara, (özellikle) kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere karşı düşkünlük insanlara çekici kılındı. Bunlar, dünya hayatının geçici menfaatleridir. Halbuki varılacak güzel yer, Allah'ın katındadır.*”¹⁷⁷

Kur'an'da cennetle alakalı ayetlerde “huri”ler ön plana çıkar. Erkek cinsinin muhayyilesini tahrik edecek şekilde kendilerinden bahsedildiğini ifade edebileceğimiz huriler, Kur'an'da daha çok cennette inanan erkeklere hediye

¹⁷³ Cengil, Muammer, “Ömer Nasuhi Bilmen'in Tefsirinde Psikolojik Çözümler”, Atatürk Üniv. İlahiyat Fak., Türk-İslam Düşünce Tarihinde Erzurum Sempozyumu Bildirileri, C.1,Erzurum 2006, s.185.

¹⁷⁴ Tarhan, a.g.e, s.338.

¹⁷⁵ Tarhan, a.g.e., s.27, 87, 82.

¹⁷⁶ Güler, a.g.e, s.312.

¹⁷⁷ Al-i İmran 3/14.

edilecek cinsel bir obje olarak tasvir edilmektedir.¹⁷⁸ “İşte böyle. Bunun yanı sıra biz onları, iri gözlü hurilerle evlendiririz.”¹⁷⁹ ” “Göğüsleri tomurcuk gibi kabarmış yaşıt kızlar”: Dünyada iken yapmış olduklarına karşılık olarak, sedeflerinde saklanmış olan inciler gibi iri gözlü huriler de onların olacaktır.”¹⁸⁰

Kur’an’da erkeklerin kadınlar için cinsel bir haz aracı, meta’ı, objesi vb. olarak sunulduğu ayet ise bulunmamaktadır. Peki bu farkın sebebi nedir?

Öncelikle şunu belirtelim ki, kadın ve erkek biyo-psişik bir varlık olma ortak özelliğini paylaşırlar. Ne var ki bu özellik kadın ve erkeklerde farklı şekillerde tezahür eder. Biyo-psişik olarak kadın bedeni cinsel açıdan erkeğe oranla daha cazip daha çekicidir. Bu durum, erkeğin kadına değil de, kadının erkeğe sunulmasının temel nedenidir.¹⁸¹ Burada erkeğin de kadın için çekici olması durumunu göz ardı etmeden ikinci sebebe geçelim.

İkinci bir sebep olarak, her ne kadar cennette kavuşulacak kadınlar olarak anlatılsa da, huriler gibi cinsel özellikleri ön plana çıkarılmış bir “ideal kadın anlatımı” belli bir dönemin erkekleri için ulaşılmak istenen ideal kadın imgesini bize sunmaktadır.¹⁸² Yani, ırz ve namusunu koruyarak yaşayan ve çok eşliliğe özlem duyan erkekler için huriler bir mükâfat özelliği taşımaktadır.

Kur’an’ın kadını bir “cazibe merkezi” olarak takdim etmesinin sebebinin, “insan neslinin devamını temine ve insanca yaşamayı sağlayan aile kurumunun devamına hizmet etmesi”¹⁸³ olduğunu söyleyebiliriz. Bu sebeple bu durumun kadının insan olma değeri ve onuru aleyhine olmadığı açıktır. Ayrıca erkeklere yönelik bir cinsel yaşam anlatımından, kadınların cinsellikten uzak oldukları anlamını çıkarmak da mümkün olmaz. Çünkü, kadının cinsel ilişkiden aldığı zevk erkekten az değildir. Bunun eşit olduğunu ve her iki cinsin ihtiyaçlarını birbirlerinin karşıladığını ve nikah akdi ile gerçekleşen hukuki meşruiyet platformunda birbirini gayri meşru yollara

¹⁷⁸ Fidan, Hafsa, Kur’an’da Kadın İmgesi, Vadi Yayınları, Ankara 2006, s.113.

¹⁷⁹ Duhan 44/12.

¹⁸⁰ Vakıa 56/22-24.

¹⁸¹ Güler, a.g.e., s.312-313.

¹⁸² Fidan, a.g.e., s.114.

¹⁸³ Güler, a.g.e., s.313.

sapmaktan koruduklarını Kur'an bir benzetme ilke şöyle ifade eder¹⁸⁴: “*Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz.*”¹⁸⁵

Gerçekten de Kur'an-ı Kerim'deki kadın-erkek cinselliğiyle alakalı ayetlere baktığımızda mü'minlere cinsel ihtiyaçlarını helal yoldan temin etmeleri vurgusu ağır basmaktadır. Kur'an-ı Kerim'deki cinsel ahlak anlayışında esas olanın iffetin korunması olduğu gerçeğidir. Bu konuyla alakalı Yusuf suresinde geçen pasajlar, mü'minlere yaşanmış örnekler olarak anlatılmıştır.

*(Yusuf) erginlik çağına erişince, ona (isabetle) hükmetme (yeteneği) ve ilim verdik. İşte güzel davrananları biz böyle mükâfatlandırırız. Evinde bulunduğu kadın, onun nefisinden murat almak istedi, kapıları iyice kapattı ve "Haydi gel!" dedi. O da" (Hâşâ), Allah'a sığınırım! Zira kocanız benim velinimetimdir, bana güzel davrandı. Gerçek şu ki, zalimler iflah olmaz!" dedi. Andolsun ki, kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadına meyletmişti. İşte böylece biz, kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için delilimizi gösterdik. Şüphesiz o ihlâslı kullarımızdandı.*¹⁸⁶

Yusuf suresinde geçen ayetlerde de Zeliha'nın içindeki cinsel arzuyu bastıramayarak Hz. Yusuf'a birlikte olma teklifi götürdüğünü görmekteyiz. Çünkü Zeliha, kendisindeki bu yanlış isteği frenlemekten alıkoymak bir bilgi veya ahlak anlayışına sahip değildi. Onun konumunda bulunan her insan aynı şeyleri yapabilirdi. Yani güzelliği dolayısıyla çekici bulunduğu birisiyle beraber olmak isterdi. Böyle durumlar karşısında Kur'an'ın tavsiyesi insanların, “kendilerine haram olan karşı cinsin sahip olduğu cinsi cazibenin etkisine kapılmayacak şekilde psikolojik bir dikkat ve ahlaki olgunluk geliştirmelidirler. Bu her iki tarafında duyu organlarını çok iyi bir şekilde kontrol etmelerini gerektirir. Bu bakımdan helal olmayan cinsi hedeflere bakmamak başta gelen tedbirlerdendir.”¹⁸⁷ Cinsi bir niyet ve arzu taşıyan dokunma, dinleme ve konuşmanın da olumsuz sonuçlarının hesaba katılması gerekmektedir.¹⁸⁸

¹⁸⁴ Güler, a.g.e., 312.

¹⁸⁵ Bakara 2/187.

¹⁸⁶ Yusuf 12/22-24.

¹⁸⁷ Bknz; Nur 24/30-31.

¹⁸⁸ Hökelekli, a.g.m., s.51.

Ayrıca değindiğimiz üzere, cinsellik, açlık ve susuzluk gibi diğer biyolojik ihtiyaçlardan daha güçlü bir güdü değildir. Cinsi tatminsizliğin doğurduğu gerginlik hiçbir zaman insanın hayatını tehdit edici bir noktaya ulaşmaz.¹⁸⁹

Bilmen, insanda var olan cinsel güdüyü “tabiat-ı beşeriye” olarak nitelendirmektedir. Yirmi dördüncü ayette anlatılan, Hz. Yusuf’un, Zeliha’nın teklifini geri çevirmesine iffetin ve risaletinin neden olduğunu belirtmektedir: “Hazret-i Yusuf eğer Rabbinin burhanını görmemiş kendisine verilmiş olan ilm ve hikmeti, ve gayrı meşrû mukarenetlerin (yakınlık) ne kadar çirkin, terbiyeye muhalif olduğunu katî surette bilip buna kalben kani bulunmamış olsa idi, o da o kadına kastetmekte bulunacaktı. Çünkü Hazret-i Yusuf o zaman genç, kuvvetli bulunuyordu, tabiat-ı beşeriye ise, insanı böyle şehvani bir harekete sevkeder. Buna karşı mukavemette bulunup nezahat-i hayatiyesini muhafazaya muvaffak olması, öyle ulvi bir bürhan-ı ilahîye (ilahi işaret) sayesinde kabil olmuştur.¹⁹⁰

Etöz ise bu konuda Bilmen’ den farklı düşünmektedir: “ Yusuf da kadının hissettiğini hissetti. Ancak Zeliha, sonuç ne olursa olsun “ben istediğimi alacağım” anlamında “Ve hemmet bihi”: Ona bütün himmetiyle yöneldi. Yusuf ise sonuç ne olursa olsun “ben bu kadına râm olmayacağım” anlamına Ve hemme biha: Gerekirse onu döveceğim, diye düşündü. Ancak Rabbinin burhanını gördü ve dövmekten vazgeçip kaçtı. Çünkü ileride peygamber olacak ve yapacağı bir çok işleri olacaktı. Köle efendiye bir tokat atsa Mısır kanununa göre öldürülmesi gerekirdi. Ayetteki Hemme lafzını müfessirlerin çoğu yanlış anlamaktadır. Çünkü peygamberler, değil bir kötülük yapmayı, onu hayal bile etmezler.¹⁹¹

Yusuf suresinde geçen yukarıdaki pasajlar, kadın cazibesi karşısında bir erkeğin düşebileceği bir durumda nasıl davranması gerektiğini anlatmaktadır. Fakat unutmamak gerekir ki, bir erkeğin cazibesi karşısında da kadınlar zor duruma düşebilmektedir. Kur’an’ın “ahlak,namus” gibi değerler yaklaşımı kadın-erkek ayrımı gözetmez. “*Mümin erkeklere, gözlerini (harama) dikmemelerini, ırzlarını da*

¹⁸⁹ Hökeleki; a.g.m., s.23.

¹⁹⁰ Bilmen, Ömer Nasuhi, Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul 1996, C.3., s.1552.

¹⁹¹ Etöz, Abdulkadir, Kur’ân’da Sosyal Psikoloji (Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniv. Sos. Bil. Est.) Konya, 1989, s. 8-9

korumalarını söyle”¹⁹² “İrzlerini koruyan erkekler ve (irzlerini) koruyan kadınlar... için Allah, bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır”⁴⁴⁰ ayetlerini bu konuda örnek gösterebiliriz. Bu ayetler doğrultusunda Müslüman kadın ve erkeğin namusunu ve ırzını korumada aynı hassasiyeti göstermesi gerektiğini anlaşılmaktadır.

Cinsel ihtiyacı helal yoldan korumanın yolu İslam dininde evlenme müessesine verilen önemden geçmektedir. Bu sebeple nikâh akdinin dışındaki birleşmeler kesinlikle yasaklanmış, evlenmeyenlerin de iffetlerini korumaları emredilmiştir.¹⁹³ “Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden elverişli olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, (lütfu) geniş olan ve her şeyi bilendir. Evlenme imkânını bulamayanlar ise; Allah, lütfu ile kendilerini varlıklı kılıncaya kadar iffetlerini korusunlar.”¹⁹⁴

Bu anlamda; “Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilermeniz öyle varın.”¹⁹⁵ ayetinde “kadına varmak”tan asıl maksat, sadece şehvet tatmini değil, çocuk sahibi olmak, nesli devam ettirmektir. Nesil de ancak belli yere varmakla ürer. İşte bu sebeple ayette “o belli yere hangi yandan dilermeniz, oradan varabilirsiniz” buyrulmaktadır.¹⁹⁶

Kısacası Allah, neslin devamı için kadın ve erkeğe şehvet duygusunu vermiştir. Bu durum, sonradan yükleyeceği babalık-annelik vazifesi için önceden verilmiş bir ücrettir, diyebiliriz.

3.3.3. Davranış Özellikleri Bakımından Kadın-Erkek Farklılığı

İnsanlardaki davranış farklılıklarını temel çalışma konusu yapan psikoloji bilminde, kadın-erkek arasında davranış farklarına değinilmiştir. Psikolojide her iki cinsin de öne çıkan davranışları vardır. Mesela erkeklerde şiddete yatkınlık, sinirlilik, kurallara uymama, saldırganlık ve kabadayılık gibi özellikler hâkimken; kadınlarda rol yapma, tiyatral davranma, karşı tarafı duygusal olarak etkileme hususiyetleri daha

¹⁹² Nisa 4/30.

¹⁹³ Hökelekli, a.g.m., s.21.

¹⁹⁴ Nur 24/32-33.

¹⁹⁵ Bakara 2/223.

¹⁹⁶ “ Ey Peygamber hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer (Allah'tan) korkuyorsanız, (yabancı erkeklerle karşı) çekici bir eda ile konuşmayın; sonra kalbinde hastalık bulunan kimse ümide kapılır. Güzel söz söyleyin.” (Ahzab 33/32) Her ne kadar ayetteki emir Peygamber hanımlarına gibi görünse de İslam alimlerinin ortak görüşü bu emrin tüm kadınlara olduğu yönündedir.

fazladır.¹⁹⁷ Özellikle kadınlar, zorlukla mücadele konusunda erkeklere nazaran daha zayıftırlar. Genetik yapıları buna pek müsait değildir. Evrimsel psikoloji içinde erkek avcı, kadın ise çiftçi kişiliğe sahiptir.¹⁹⁸ Yine yapılan başka bir araştırmada, kadınlar genelde daha uyumlu ve itaatkar görünürken, erkekler daha başat (baskıcı, hakim) görünmüşlerdir.¹⁹⁹

Kur'an-ı Kerim'in kadın-erkek cinslerine bakışını göz önüne aldığımızda, davranış özellikleri bakımından da iki cins arasında farklar olduğunu kabul ettiğini söyleyebiliriz. "Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık"²⁰⁰ ifadeleri dahi en başta iki ayrı cinsin varlığından dolayısıyla iki ayrı cinsin farklılığından bahsetmektedir.

Sosyal hayattaki rolleri itibarıyla kadın-erkek farklılığını öne çıkaran şu hadisi konumuza örnek gösterebiliriz. Çeşitli hadis kaynaklarında geçen rivayete göre, "Resulullah kadınlara benzemeye çalışan erkeklere ve erkeklere benzemeye çalışan kadınlara lânet etti."²⁰¹

Hadiste kadın ve erkeklerin kendilerine özgü cinsel kimliklerini, kendi cinslerine ait özelliklerini korumalarına gerektiğine dair bir vurgu vardır. Hz. Peygamberin karşı cinse özenme ve onlar gibi olmayı cinsel bir "yozlaşma" olarak gördüğünü söyleyebiliriz. Yani Hz. Peygamber, iki cinse ait davranış kalıpları başta olmak üzere sosyal hayatta, giyimde, konuşmada vs. her alanda farklılıkların olması gerektiğini belirtmektedir. Bu farklar sayesinde iki cinse ait rollerin kolaylıkla ayırt edilebilecektir. Aksi durumda bireysel ve sosyal rollerinde karmaşa yaşayacak kişiler, toplum düzenini bozacaklardır. Bu bozmanın önüne geçmek için Hz. Peygamber, Müslümanlara "lanetlenme" gibi ağır bir durumla karşı kalacakları uyarısında bulunmuştur.

---

¹⁹⁷ Tarhan, a.g.e., s.52.

¹⁹⁸ Tarhan, a.g.e., s.56.

¹⁹⁹ Özdeş, a.g.e., s.7.

²⁰⁰ Hucurat 49/13.

²⁰¹ Buhari Libâs 61

3.3.4. Duygusal ve Duygusal Bağlılık Yönünden Kadın-Erkek Farklılığı

Psikolojik verilere baktığımızda, kadınların genellikle daha duygusal, içedönük ve anksiyete ölçeklerinde erkeklerden daha yüksek puan aldıklarını görmekteyiz.²⁰² Kadınlar emotional (duygusal) bağlamda doğuştan daha şanslıdır, ancak bu durum onların duygusal travmalara daha meyilli olmaları sonucunu doğurmaktadır. Yine kadın beynindeki duygusallıkla ilgili alanın erkelerinkinden büyük olduğu iddia edilmektedir²⁰³. Başka bir araştırmaya göre de, belli yaş dönemlerinde kız çocukları erkeklere göre daha duygusal ve daha bağımlıdır.²⁰⁴

Gray'in kendi gözlemlerine göre, kadınlarla erkeklerin temel sevgi gereksinimleri, altı farklı duygusal gereksinim yönünden farklılık göstermektedir: Kadın erkek ilişkilerinin duygusal boyutunda, "Erkekler öncelikle güven, kabul, takdir, beğenilme, onay ve teşvik beklerler. Kadınlarsa özellikle şefkat, anlayış, sevgi, bağlılık, haklı görülme ve güvence ararlar."²⁰⁵

Kadın duygusallığıyla ilgili ilk insanın ve eşinin hangi biyolojik, psikolojik özelliklerde yaratılmış olacağı konusunda rivayet edilen şu hadis dikkat çekici, bir o kadar da anlaşılması zor bir hadis olmuştur: "Ebu Hureyre'den nakledilir ki Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: 'Kadınlara iyi davranınız. Çünkü onlar, eğri kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Kaburga kemiğinin en eğri yeri baş tarafıdır. Eğer onu düzeltmeye kalkışırsan, kırarsın. Kendi haline bırakacak olursan eğri kalır.'²⁰⁶

Alanımız gereği hadisin metin yönünden tartışmalarına girmeden, kadın duygusallığının farklılığını ortaya koyan şu yorumlara katıldığımı belirtmek istiyorum: "Hz. Peygamber'in bu tavsiyesiyle, temsil getirerek, erkekleri kadınlara karşı yumuşak ve güzel davranmaya çağırdığı anlaşılmaktadır. Nitekim rivayetlerin çoğunun, "kadın kaburga kemiği gibidir" ifadelerinde olduğu gibi teşbih edatı "kaf" ile gelmesi de, narinlik ve kırılabilirlik yönlerinden, kadının kaburga kemiğine benzetildiğine işaret etmektedir. Dolayısıyla, bu sözleriyle Hz. Peygamber, ilk kadın Havva'nın nasıl yaratıldığı konusunda bilgi vermekten ziyade, genel olarak kadınların psikolojik yapılarına işaret etmekte; böylece erkekleri onlara karşı iyi

²⁰² Ünal, a.g.e., s.43.

²⁰³ Bknz; Tarhan, a.g.e., s.194-255-249.

²⁰⁴ Özdeş, a.g.e., s.7.

²⁰⁵ Gray, John, Erkekler Mars'tan, Kadınlar Venüs'ten, Altın Kitaplar, İstanbul 1996., s.138.

²⁰⁶ Buhari, Nikah, 80; Müslim, Rada, 62.

davranmaya çağırılmaktadır. Nitekim hadis alimlerinin de kitaplarını tasnif ederken bu durumu göz önünde bulundurdıkları ve ilgili hadisleri “kadınlara iyi ve güzel davranmayı” tavsiye eden bablar altında rivayet ettikleri görülmektedir.”²⁰⁷

Şüphesiz kadın duygusallığıyla alakalı bilimsel çalışmalar devam edecek ve belki de erkek duygusallığından farkını ortaya koyan daha birçok bilimsel veriye ulaşılabilecektir. Böylece ilahiyat alanındaki araştırmacılar için, hem yukarıdaki hadisi hem de kadın-erkek farklılıklarıyla ilgili ayet ve hadisleri yorumlamak daha kolay olacaktır.

3.3.5.Düşünce Tarzları, İletişim ve Sorun Çözme Yönüyle Kadın-Erkek Farklılığı

Kadınların süreçle, erkeklerin sonuçla daha çok ilgilendiği bilinir.²⁰⁸ Mesela, erkekler bir olayı dinlerken “Ben bu problemi nasıl çözebilirim?” şeklinde dinledikleri halde, kadınlar olaydaki ve sosyal ilişkilerdeki ilişkileri anlamaya çalışarak dinlemektedirler.²⁰⁹

Erkekler bir sorun karşısında ses tonunu daha kolay yükseltirler, onlarda danışmanlık rolüne girme eğilimi daha fazladır. Yani sorunlarda erkek "bay mantık," kadın ise "bayan duygu" rolündedir. Erkekler olaya "Benim fikrimi çürüt!" diye yaklaşırken, kadın "Beni anla!" diye seslenir.²¹⁰ Araştırmalar, aynı stres ortamında bile erkeklerin olaya ‘problem merkezli’, kadınların ise ‘duygu merkezli’ yaklaştıklarını göstermektedir.²¹¹

Kadın üzüntülü olduğunda kendini iyi hissetmek için konuşma eğilimindedir. Erkek ise susmayı tercih eder. Kadın bilgi paylaşımı için konuşur. Erkek için ise konuşmak sadece bilgi aktarma işidir.²¹²

Kadınların iletişimde en çok konuşmayı kullandıkları toplum içinde yerleşmiş bir yargıdır. Nitekim son dönemlerde yapılan araştırmalar da bu yönde sonuçlar vermektedir. Mesela yapılan bir araştırmaya göre, kadınların günde 12- 13 bin

²⁰⁷ Karslı, a.g.e., s.81-82.

²⁰⁸ Tarhan,a.g.e., s.82.

²⁰⁹ Topçu, Emel, “Kadın Lider Olunca”, , İslamiyât Dergisi, C.3, s.2, Nisan-Haziran 2000, s.172.

²¹⁰ Tarhan, a.g.e., s.66.

²¹¹ Topçu, a.g.e., s.167.

²¹² Tarhan, a.g.e., s.29.

kelime, erkeklerin ise 6 bin kelime konuşma kapasitesi sahip olduklarını belirtilmektedir.²¹³ Yine aynı araştırmaya göre, kadınların günlük konuşma ihtiyaçlarını karşılayamamaları bile sorun oluşturur: “Erkek bir birim konuşma kapasitesine sahip ise kadının konuşma kapasitesi iki birim demektir. Kadınlar neden telefonda fazla konuşur? Çünkü kadın çalışmıyorsa, bu kapasitesini kullanmak ister. Tamamı bitmez, bir bölümü akşama kalır. Erkek bir birim konuşma kapasitesini işte tüketip eve gelince, kadın konuşmak ister. Konuşma gerçekleşmeyince de sorun çıkar.”²¹⁴

Kur’an-ı Kerim, gıybet, başkalarının kusurunu araştırma, başkalarını alaya alma gibi kusurlara sebep olacağından dolayı, kadın-erkek her müslümanın konuşmasında ölçülü olması gerektiğine dikkat çekmektedir: “Ey müminler! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın. Belki onlar, kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da kadınları alaya almasınlar. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler.”²¹⁵ ayetinde tüm mü’minlere yönelik ikazlar bulunmaktadır.

Yukarıdaki ayette konumuzla ilgili olduğunu düşündüğüm bir “tekrar “durumu vardır. Ayette “bir topluluk diğer bir topluluk alaya almasın” derken “topluluk” kavramına kadınlar da dâhildir. Her ne kadar ayetin sebep-i nüzulünde Hz. Aişe, Hz. Hafsa gibi kadınların yaptığı hatadan bahsedilse de²¹⁶, kanaatime göre, Kur’an-ı Kerim kadınları ayrıca zikrederek, bu konuda onları uyarmaktadır. Bu uyarı, kadınların konuşmaya ve dolayısıyla konuşmadan kaynaklanan hatalara daha yatkın olmaları sebebiyle zaman ve mekân açısından evrensel bir mahiyet taşımaktadır. Yine ayet, alaya alma gibi konuşmadan kaynaklanan kusurların kadınlar arasında daha yaygın olduğunu da işaret etmektedir/dikkat çekmektedir.

3.3.6.İlgi ve Değerlerde Kadın-Erkek Farklılığı

İncelemelere göre mekanik, ikna ve hesap ilgileri erkekler arasında daha yüksektir. Kadınlar arasında ise, büro, artistik ve sosyal hizmet ilgileri daha yüksek olma eğilimindedir. Erkekler daha çok macera, makine ve ilimle; kadınlar ev işleri,

²¹³ <http://www.hurriyet.com.tr/yasasinhayat/14015686.asp> (05.03.2010)

²¹⁴ <http://www.hurriyet.com.tr/yasasinhayat/14015686.asp> (05.03.2010)

²¹⁵ Hucurat 49/11.

²¹⁶ Yazır, Elmalılı Hamdi, Hak Dini Kur’an Dili, Azim Dağıtım (Zaman Gazetesi Hediyesi), İstanbul, Tarihsiz, C.7, s.204.

sanat vb. mesleklerle ilgilidir. Kadınlar, genellikle daha heyecanlı, estetik bakımdan daha duyarlı ve ahlaki normlar üzerinde daha ciddidirler. Erkekler teorik, ekonomik ve politik değerlerde; kadınlar estetik, sosyal ve dini değerlerde daha yüksek puan sağlamışlardır.²¹⁷

Kur'an-ı Kerim ayetlerinin inmeye devam ettiği süreçte, Hz. Peygamber sosyal hayata dair düzenlemelerde bulunmuştur. Mesela, Hz. Peygamber, aile hayatındaki görev dağılımını şu şekilde yapmıştır: “Hepiniz çobansınız. Hepiniz güttüğünüz sürüden sorumlusunuz. Âmir memurlarının çobanıdır. Erkek ailesinin çobanıdır. Kadın da evinin ve çocuğunun çobanıdır. Netice itibariyle hepimiz çobansınız ve hepimiz idare ettiklerinizden sorumlusunuz.”²¹⁸

Tüm toplumlarda kadınların aile kurumuna erkeklerden daha fazla önem verdiği bilinen bir gerçektir. Ülkemizde de, “Yuvayı dişi kuş yapar.” atasözü, kadınların geçmiş dönemlerden bu yana, aile kurumundaki yapıcı/öncü rollerini göstermektedir.

Hz. Peygamber'in yaptığı dağılımda, erkeğe ekonomik ve yönetim yönünün ön planda olduğu aile reisliği rolünü verdiğini görmekteyiz. Kadınlara ise, estetiğin, duyarlılığın, ahlaki rollerin ön planda olduğu bir mürebbiye (terbiye edici, eğitici) rolü biçilmiştir. Bu dağılımın kadın ve erkek rollerine uygun bir iş/görev dağılımı olduğunu anlamaktayız. Diğer bir ifadeyle, yapılan bu dağılım, iki cinsin ilgi ve değerlerine göre şekillenmiştir, diyebiliriz.

3.3.7.Dindarlık Anlayışı Yönüyle Kadın-Erkek Farklılığı

Genel bir çerçeve çizilecek olursak, bir kişinin mensup olduğu diniyle duygusal, düşünsel ve davranışsal açıdan ilgili olması “dindarlık” olarak nitelendirilebilir.²¹⁹

Yapılan araştırmalara ve yazılı kaynaklara bakılırsa, her toplumda kadınların geleneksel olarak daha dindar oldukları belirtilmektedir.²²⁰

²¹⁷ Ünal, a.g.e., s.40.

²¹⁸ Buhârî, Cum`a 11, Nikâh 82,91, Ahkâm 1; Müslim, İmâre 20.

²¹⁹ Yapıcı, Asım, Kadın Dindarlığı Algısal Bir Yanılgı mı, Yoksa Gerçeklik mi?, Diyanet Dergisi, (Kadın Dindarlığı)Eki, s.195, Mart 2008, s.19.

²²⁰ Uysal, a.g.e., s.80.

Kadınların neden daha dindar olduğu meselesine gelince, bu hususta birbiriyle örtüşen ve çelişen çok farklı görüşlerin var olduğunu söylemek durumundayız. Öncelikle kadınların gündelik hayatlarında daha fazla risk altında oldukları, dolayısıyla tehlikelerden korunma arzusuyla dini daha çok önemsedikleri ileri sürülmektedir. Genç kadınların dinî inanç ve bağlılıklar sayesinde daha güçlü ve daha başarılı bir sosyalleşme yaşadıkları, hatta onların aile içindeki konumlarının din ile meşrulaştırılıp devam ettirildiği genellikle vurgulanan bir husustur. Bu da çocuk yetiştirmeye ve aile birlikteliğine önem veren kadınların nispeten daha dindar oldukları şeklinde değerlendirilebilir.²²¹

Bununla birlikte, kadınların erkeklere nispetle duygusal açıdan güçlü, bedensel açıdan daha zayıf olmalarını ön plâna çıkaran görüşleri de burada hatırlatmakta fayda vardır. Mesela Tarhan şunları söylemektedir: “Kadınların erkeğe göre güçsüzlüğü, fiziksel olarak kendilerini zayıf hissetmeleri ve olaylar karşısında korkuya dirençlerinin az olması, kontrol duygularını çabuk zayıflatır. "Karşılıksız sevgi" olarak bilinen şefkat duygusu, kadınlarda dinin önerdiği merhamet duygusuyla örtüştüğü için kadınların psikolojik doğası dindarlığa daha yatkındır. Zorluklarla mücadelede direnme güçlerinin az oluşu, onların kendilerini kolayca kontrolsüz ve güçsüz hissetmelerine sebep olur. Bunun için kadında "aşkın" bir güce, bir otoriteye sığınma duygusu oluşur. Bu duygu sebebiyle, kadınların dindarlaşma eğilimleri fazladır. Özellikle yaşlı kadınların inançları daha saf ve temizdir. Din duygusunun psikolojik ihtiyacını daha çok hissettikleri için, kadınların daha dindar oldukları söylenebilir. Çaresiz kaldıklarında bir otoriteye sığınma ihtiyacı onları mutlu ettiğinden, dinî konular kadınlar için daha çekicidir. Fakat erkeklerin egolarına fazla güvenme, sınırsız ve sorumsuz davranma eğilimleri, onları hesap verme ve kontrol edilme açısından rahatsız ve huzursuz etmektedir.”²²²

Aslında, psikologlar arasında ve “toplum içinde “kadınların daha dindar” olduğu yönünde birtakım kanaatler dilden dile dolaşsa da “Kadınlar mı daha dindardır, yoksa erkekler mi?” sorusuna verilen akademik cevaplar dindarlığın

---

²²¹ Yapıcı, a.g.e., s.20.

²²² Tarhan, a.g.e., s.333-334.

tanımına, çeşitlerine, ölçülme şekline ve örneklemin kendine has özelliklerine göre farklılık arz etmektedir.²²³

Mesela, dinî hayatın çok boyutlu/yönlü ele alındığı çalışmalarda, bazı boyutlarda kadınların, bazılarında ise erkeklerin daha dindar olduğu ileri sürülmektedir. Kendler ve arkadaşlarının bulgularına göre, kadınlar “genel dindarlık”, “sosyal dindarlık”, “Allah'a bağlılık” ve “tövbe” boyutlarında; erkeklerse “otoriter/yargılayıcı Allah inancında” daha yüksek puan almıştır. Fukuyama'nın çalışması da benzer bir sonuç içermektedir. Ona göre kadınlar dinin, özellikle “inanç”, “ibadet” ve “duygu” boyutlarında, erkekler ise “bilgi” boyutunda daha dindar bir görüntü içerisindedirler.²²⁴

Türkiye’de de cinsiyet bağlamında yapılan karşılaştırmalı dindarlık çalışmalarında farklı sonuçlar elde edilmiştir. Dindarlığın beş boyutlu model içerisinde kadın erkek grupları içerisinde büyük farklar görülmesi de değişik boyutlarda anlamlı farklılıkların bulunduğu rapor edilmiştir. Örneğin, A.Ulvi Mehmedoğlu'na göre dindarlığın inanç dışındaki boyutlarında erkekler kadınlardan daha dindardırlar. Veysel Uysal kadınlar dindarlığın ibadet, etki ve tecrübe/duygu boyutlarında erkeklerden daha fazla sekülerleştikleri sonucuna ulaşırken; Zeki Aslantürk'e göre kadınlarda dinsizlik eğilimi erkeklerinkinden fazladır. Ayrıca kadınlar laikliğe -az bir farkla da olsa- daha fazla sempati duymaktadırlar Ahmet Onay ise Erzincan'da yaptığı çalışmada erkeklerin dindarlık düzeyi ortalamasının kadınlardan daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.²²⁵

Tüm bu araştırmalardan, kadınların dindarlıklarının daha ziyade, geleneksel, törensel ve taklidî bir karakter arz ettiği ileri sürülebilir. Kadınların kitabî dindarlıktan öte geleneksel halk dindarlığına daha eğilimli oldukları sosyo-psikolojik bir gerçeklik olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca kadınlarda sağlıklı ve nitelikli dinî bilgi düzeylerinin zayıf kalması, onların bu tür uygulamalara rağbet etmesini artırabilmektedir. Bu sebeple kadın dindarlığının hurafelerden arındırılmış bir şekilde gelişip serpilmesinde nitelikli bir din eğitimi mutlaka gereklidir. Özetle, kadın dindarlığının hem bireysel (fiziksel ve duygusal) hem de çevresel (sosyo-kültürel ve

²²³ Yapıcı, a.g.e., s.19-20.

²²⁴ Yapıcı, a.g.e., s.20.

²²⁵ Kaya, Abdusamet; Göç Bağlamında Kadının Dinsel Dönüşümü, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Diyarbakır 2007, s.66.

ortamsal) faktörlerden beslendiği söylenebilir. Sosyal değişme ve modernleşme sürecinde kadınların dindarlığının yavaş yavaş dönüşüm sürecine girdiğini de ilâve etmek gerekir.²²⁶

Kanaatime göre, dindarlığı bir bilgi ve bilgiyi içselleştirme olarak ele alırsak şunu söyleyebiliriz ki, kadın ve erkek dindarlığı arasında büyük farklılıklar yoktur. Toplumların büyük çoğunluğunda erkekler sahih bilgiye ulaşma konusunda daha şanslı oldukları için dindarlıklarını muhafaza konusunda kadınlardan öndedir. Bu sebeple kadınların hurafelere yatkınlığının önemli bir sebebi dinî bilgiye ulaşma olanaklarının az olmasıdır.

Kadın dindarlığı konusunda ikinci bir yön ise, duygusallık ve duygusal bağımlılık konusunda gördüğümüz üzere, kadınların erkeklere göre daha duygusal ve bağlanmaya yakın oluşlarıdır. Özellikle kadınlardaki “himaye ve bağlanma ihtiyacı”nın fazlalığı, onların din algısını ve inanç, ibadet, duygu boyutlarındaki yoğunluklarını anlamda önemli bir etkendir: “Kadınlarda doğuştan var olan duygusal yoğunluk, onların inanma ihtiyacını artırmaktadır. Özellikle (sevginin şartsız şekli olan) şefkatin kadınların üstün özelliği olması, dinlerdeki benzer ilişkilerle örtüşmesi açısından ilginçtir.”²²⁷

3.3.8.Sosyal Roller İtibariyle Kadın-Erkek Farklılığı

Her kültür kendi içinde, kadın ve erkeklerin davranışlarını belirleyen kurallar taşır. Bunlara seks-rol standartları denir.²²⁸ Sosyal çevrenin kız ve erkek çocuklarla ilişki kuruluş biçimi, onların farklı yetişmelerinde önemli bir etken olmaktadır. Mesela, anne-babanın kız çocuklarıyla daha çok sözlü etkileşim kurduğu gözlenir; kız çocuklarının erken yaşta sözlü gelişimlerinin altında yatan nedenlerden biri bu olabilmektedir.²²⁹

Her toplumda kültüre göre belirlenen basma kalıp yargılar (stereotip) vardır. Bu kalıp yargılar veya peşin hükümler kadın ve erkeklerin belirli beklentilerine uygun davranmasına veya hareket etmesine yol açmaktadır. Toplumsallaşma süreci bu esas üzerine kuruludur. Sosyalleştirme süreci boyunca, sosyal cinsiyet rollerine ait bir

²²⁶ Yapıcı, a.g.e., s.23.

²²⁷ Tarhan, a.g.e., s.328.

²²⁸ Ünal, a.g.e., s.45.

²²⁹ Cüceloğlu, Doğan, İnsan ve Davranışı, Remzi Kitabevi Yayınları, Aralık 2000, s.390

takım kavramlaştırmalar (kadınlık, annelik, kendini eşine ve ailesine adama, erkeklik, aileyi geçindirme, babalık vb.) etkili olur. Aile, okul, sosyal çevre ve kitle haberleşme araçları da bu sosyal cinsiyet rollerini aşmaktadır.²³⁰

Bütün toplumlarda doğuştan gelen biyolojik farklılıklar kültürel olarak yorumlanıp değerlendirilir. Böylece hangi davranış ve faaliyetlerin kadınlar ve erkekler için uygun olduğuna, bu iki cinsin hangi haklara, kaynaklara ve güce ne derecede sahip olduğuna ya da olması gerektiğine ilişkin toplumsal beklentiler geliştirilir. Bu beklentiler toplumdan topluma ve aynı toplum içinde bir toplumsal kesimden diğerine kısmen değişse de, özünde ortak noktalar vardır. Bu öz toplumsal cinsiyet temelli asimetrinin yani farklılıklar ve eşitsizliklerin varlığıdır.²³¹

Belli kültür içindeki kız ve erkek çocukların yavaş yavaş, özellikle beş yaşından sonra oyun faaliyetleri ayrılır. Bu yolla, toplumdaki rollerinin ayrı olduğunu fark ederler ve kendi cinslerinin rolünü oynamaya başlarlar. Böylece kişi kendisini yavaş yavaş maskülen veya feminen olarak görmeye başlar. Demek ki, belli bir toplumda çocuklar, bir cinse özgü olan ve öteki cinse uymayan rolleri öğrenirler. Bu roller kazanıldıkça, onlara bağlı olan tutumlar, ilgiler, motivler, değerler ve inançlar da yani, psikolojik cinsiyet farklılıklarının temelleri de kazılmaktadır.²³²

Kur'an-ı Kerim, kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkları yok etmeye veya her toplumun kolay bir tarzda işlemlerini ve ihtiyaçlarını karşılamasını sağlayan cinsiyetler arası işlevsel farklılıkların önemini ortadan kaldırmaya çalışmaz. Hatta kadınlar ve erkekler arasındaki birbiriyle uyum içinde, birbirini destekleyen fonksiyonel ilişkiler, Kur'an'ın toplumla ilgili olarak gerçekleştirmek istediği amacın bir parçası olarak telakki edilebilir.²³³ Yani Kur'an, erkeğin kadınlaşmayı, kadının da erkekleşmeyi (birbirini bütünleme yerine, mutlak eşitliği) istemesini fitrata, yaratıcının istediği ve toplum için zaruri olan dengeye aykırı bulmaktadır.²³⁴

²³⁰ Uysal, a.g.e., s.114.

²³¹ Ecevit, Yıldız, "Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir?", C.Üniv. Tıp Fakültesi Dergisi 25(4), 2003 Özel Eki, s.83.

²³² Ünal, a.g.e., s.45.

²³³ Wedud, a.g.e., s.29.

²³⁴ Karaman, Hayrettin, İslam'da Kadın ve Aile, Ensar Neşriyat, İstanbul 2008.s.302.

Tam bu noktada Kur'an'ın kendisine vahiy yoluyla indiği Hz. Peygamber'in önceki konularda da farklı bir versiyonunu aldığımız hadisi bu noktada önem kazanmaktadır. Rivayet edilir ki "Resulullah, kadın gibi giyinen erkeğe erkek gibi giyinen kadına lânet etmiştir."²³⁵

Hz. Peygamber burada kadın ve erkeğin toplumsal rollerinin farklılığına değinmektedir. Kadın ve erkeğin kendi rollerini anlamalarının yollarından birisi de giyinme biçimidir. Daha küçük yaştan itibaren hemcinsleri gibi giyinen kız ve erkek çocukların toplumsal rollerini algılamaları ve hayata geçirmeleri kolay olacaktır. Bu düşüncemize paralel olarak, çocukların "kız gibi" veya "erkek gibi" davranmalarının altında, her iki cinsiyete ayrı ayrı davranış modelleri uygulanmasının yattığını düşünen pek çok psikologun olduğunu görmekteyiz: "Çocuklar oyunlarını ve başka faaliyetlerini, kendi cinsi için teşvik edilen yöne uydurur. Bu yönde kazandığı benlik imgesi (imajı) uygun olmadığı zaman ise anksiyete doğmaktadır."²³⁶

Hadisteki lanetlenme uyarısının doğabilecek anksiyete tehlikesine karşı bir tedbir uygulaması olduğunu söyleyebiliriz. Gerçekten de kız gibi giyinen erkek çocuk ya da erkek gibi giyinen kız çocuk ileriki hayatlarında annelik, babalık gibi sosyal rollerini yerine getirmede büyük sorunlar yaşayacaktır.

Hz. Peygamberin "lanetleme" uyarısını anlamada psikologların yaptığı çalışmalara bakmakta fayda vardır. Mesela Margeret Mead'in aynı ırktan üç yeni Gine kabilesi üzerindeki antropolojik çalışmalarında görülmüştür ki, kabilelerin birisinde hem erkek hem kadın, nazik, tabi ve işbirlikçi olma eğilimindedir. İkincisinde her ikisi de mütecaviz, yarışmacı ve düşmanca bir tutum içindedir. Üçüncüsünde ise, kadın agresif, genellikle maskülen denilen işleri yapar, erkek ise Garp dünyasında feminen denen biçimde hareket eder, sanatlarla meşgul olur, danslar yapar, heyecan bakımından kolaylıkla gerginleşir.²³⁷ Bu çalışmalarda açıkça görülüyor ki, kadına ve erkeğe aşılana sosyal roller, onların kişiliklerini dolayısıyla davranış özelliklerini önemli ölçüde etkilemektedir.

²³⁵ Ebû Dâvûd, Libas 28; Ahmed İbni Hanbel, Müsned 2/325.

²³⁶ Ünal, a.g.e., s.45.

²³⁷ Ünal, a.g.e., s.40.

İslam tarihine baktığımızda, kadın ve erkeğe yüklenen sosyal rollerin farklılığıyla toplum yapısının düzenlendiğini görmekteyiz. Mesela bu çalışmada sıkça örneklendirdiğimiz erkeğin aile reisliği örneği gibi kadın ve erkeğin toplum içindeki görev dağılımları farklılık arz etmiştir. Kutup'un da ifade ettiği gibi, yapılan bu görev dağılımını, kadın ve erkeklerin yapısal özelliklerindeki farklılıklarından dolayı, "adaletli bir dağılım" olarak kabul edebiliriz: "Diğer bütün özelliklerinin yanında kadın, şefkat, merhamet, çocuğunun isteklerini hemen ve düşünmeden yerine getirecek hızlı reaksiyon ve reflekslerle donatılmıştır. Erkek de, bir çok yeteneklerinin yanı sıra sertlik, katılık, reaksiyon ve tepki göstermede ağır davranma, harekete geçmeden ve karşılık vermeden önce olayları bilinç ve düşünce süzgecinden geçirme özellikleriyle donatılmıştır. Erkeğin toplum içindeki görevlerini yapabilmesi için yapısal, sinirsel, akli ve psikolojik yeteneklerle donatılması adalet gereği olduğu gibi, kadının da kendi görevlerini yapabilecek yapısal, psikolojik, akli ve sinirsel yeteneklerle donatılması yine adaletin gereğidir."²³⁸

3.3.9.Liderlik Stili Yönüyle Kadın-Erkek Farklılığı

Lider kavramı çok eskilerden beri insanlığın gündeminde bulunan bir kavramdır. Buna rağmen, 'liderlik' kavramının modern çağın bir ürünü olduğunu söyleyebiliriz.²³⁹

Psikoloji biliminde liderlik konusunda kadın-erkek farklılığına değinen çalışmaların sayısı son yıllarda artış göstermektedir. Yakın zamana kadar yapılan liderlik çalışmalarında genel olarak cinsiyet farklılıklarının liderlik üzerindeki etkileri dikkate alınmamıştır. Liderlik analizlerinde sadece erkek liderlere odaklanılmıştır. Yine de birtakım bireysel çalışmalar bu konuda bazı somut farklılıklar saptamıştır.²⁴⁰

Nitekim, daha yakın zamanlarda, liderlik davranışlarında cinsiyet farklılıklarını konu alan yüz yetmiş bir araştırmanın meta analitik incelemesini yapan Eagly ve Johnson; kadınların daha demokratik ve katılımcı bir liderlik stili benimserken, erkeklerin daha otokratik ve buyurgan bir liderlik stili benimsediklerini ve kadınların

²³⁸ Kutup, a.g.e., C.2. s.487-488

²³⁹ Topçu, a.g.e., s.164.

²⁴⁰ Uzun, a.g.e., s.29, 49.

erkeklerden farklı olarak insani ilişkilere de önem verdiklerini ortaya koymuşlardır.²⁴¹

Kadın-erkek liderlik stilineki farklılıklara örnek sayabileceğimiz Belkıs kıssasını aşağıya alıyoruz:

Çok geçmeden (Hüdhüd) gelip: Ben, dedi, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sebe'den sana çok doğru (ve önemli) bir haber getirdim. Gerçekten, onlara (Sebe'lilere) hükümdarlık eden, kendisine her şey verilmiş ve büyük bir tahtı olan bir kadınla karşılaştım. Onun ve kavminin, Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm. Şeytan, kendilerine yaptıklarını süslü göstermiş de onları doğru yoldan alıkoymuş. Bunun için doğru yolu bulamıyorlar. (Şeytan böyle yapmış ki) göklerde ve yerde gizleneni açığa çıkaran, gizlediğinizi ve açıkladığınızı bilen Allah'a secde etmesinler. (Halbuki) büyük Arş'ın sahibi olan Allah'tan başka tanrı yoktur. (Süleyman'ın mektubunu alan Sebe' melikesi,) "Beyler, ulular! Bana çok önemli bir mektup bırakıldı" dedi. "Mektup Süleyman'dandır, rahmân ve rahîm olan Allah'ın adıyla (başlamakta) dır." "Bana baş kaldırmayın, teslimiyet gösterip bana gelin, diye (yazmaktadır)". (Sonra Melike) dedi ki: Beyler, ulular! Bu işimde bana bir fikir verin. (Bilirsiniz) siz yanımda olmadan (size danışmadan) hiçbir işi kestirip atmam. Onlar, şu cevabı verdiler: Biz güçlü kuvvetli kimseleriz, zorlu savaş erbabıyız; buyruk ise senindir; artık ne buyuracağını sen düşün. Melike: Hükümdarlar bir memlekete girdiler mi, orayı perişan ederler ve halkının ulularını alçaltırlar. (Herhalde) onlar da böyle yapacaklardır, dedi. Ben (şimdi) onlara bir hediye göndereyim de, bakayım elçiler ne (gibi bir sonuç) ile dönecekler (Elçiler, hediyelerle) Süleyman'a gelince şöyle dedi: Siz bana mal ile yardım mı ediyorsunuz? Allah'ın bana verdiği, size verdiğiinden daha iyidir. Hediyenizle (ben değil) siz sevinirsiniz. (Ey elçi!) Onlara dön; iyi bilsinler ki, kendilerine asla karşı koyamayacakları ordularla gelir, onları muhakkak surette hor ve hakir halde oradan çıkarırız! (Sonra Süleyman müşavirlerine) dedi ki: Ey ulular! Onlar teslimiyet gösterip bana gelmeden önce, hanginiz o melikenin tahtını bana getirebilir? Cinlerden bir ifrit: Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm. Gerçekten bu işe gücüm yeter ve bana güvenebilirsiniz, dedi. Kitaptan (Allah tarafından

²⁴¹ Uzun, a.g.e, s.50.

verilmiş) bir ilmi olan kimse ise: Gözünü açıp kapamadan ben onu sana getiririm, dedi. (Süleyman) onu (melikenin tahtını) yanına yerleşmiş olarak görünce: Bu, dedi, şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak üzere Rabbimin (gösterdiği) lütfundandır. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur, nankörlük edene gelince, o bilsin ki, Rabbimin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, çok kerem sahibidir. (Süleyman devamla) dedi ki: Onun tahtını bilemeyeceği bir hale getirin; bakalım tanıyacak mı, yoksa tanıyamayanlar arasında mı olacak. Melike gelince: Senin tahtın da böyle mi? dendi. O şöyle cevap verdi: Tıpkı o! (Süleyman şöyle dedi): Bize daha önce (Allah'tan) bilgi verilmiş ve biz müslüman olmuştuk. Onu, Allah'tan başka taptığı şeyler (o zamana kadar tevhid dinine girmekten) alıkoymuştu. Çünkü kendisi inkârcı bir kavimdendi. Ona: Köşke gir! dendi. Melike onu görünce derin bir su sandı ve eteğini yukarı çekti. Süleyman: Bu, billûrdan yapılmış, şeffaf bir zemindir, dedi. Melike de di ki: Rabbim! Ben gerçekten kendime yazık etmişim. Süleyman'la beraber âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum.²⁴²

Kıssada bahsedilen Sebe', Yemen'de bir kabilenin adıdır. Bu kabilenin hükümdarı Belkıs adında bir kadındır. Kuran, Hüdhd'ün diliyle onun bir kadın olduğunu söyler. Fakat burada bir kadının yönetici olmasının sıra dışı, olağan olmayan bir durum olduğuna dair bir imada bulunmaz.

Kıssada Belkıs'ın güç kullanmak yerine hediye göndermesini Seyyid Kutup "dişil"(feminen) siyaset diye yorumlar: "Burada kraliçenin kişiliğinin ötesinde kadın'ın kişiliği ortaya çıkmaktadır. Kadın, karakter olarak savaşlardan ve yıkımlardan hoşlanmaz. Kuvvet ve sertlik silahını kullanmadan hile ve yumuşaklık silahını kullanır."²⁴³

Belkıs'ın barışçı siyasetinin bir uzantısı Hz. Süleyman'a hediye göndermesidir. Belkıs'ın yönetici geleneği olarak hediyeye başvurmuş olduğu söylenebilir. Fakat ilk önce hediye yolunu düşünmesi ve bunu eyleme dökmesi kadınlara ait bir "refleks ve davranış özelliği" sonucu olduğunu söyleyebiliriz.

²⁴² Neml 27/22-44

²⁴³ Kutup, Seyyid, Fi Zilalil'l-Kur'an (Kur'an'ın Gölgesinde), (1-12 C.), (trc: Heyet), Emir Yay. İstanbul 1991, C.8, s.481.

Tarhan da kadınların bu yönünü şu ifadelerle anlatır: “Kadınlar korkuya karşı daha az dirençlidirler. Bu hassasiyetleri sebebiyle zorluklara karşı mücadele özellikleri daha zayıftır. Bu da onların bazı başarıları engeller. Kadınların askerlik ve politika gibi sahalarda daha az görülmesinin sebebi, fiziksel zayıflıklarından çok, risk alma konusunda erkeklere göre dirençlerinin daha az olmasındandır.”²⁴⁴

Yeri gelmişken bir kadının yönetici, lider olma konusu İslam tarihinde tartışılan konulardan birisi olmuştur. Bu konuya alanımızın sınırları dışına çıkmadan kısaca değinmek istiyorum.

İslam dininde, kadın seçme hakkına sahip olduğu gibi seçilme ve devlet görevi yapma hakkına da sahiptir. Kuranda kadının devlet görevini yapmasını engelleyen herhangi bir hüküm yoktur. “Allah’a ve Peygambere ve içinizden yönetim sahiplerine (Ulu’l-Emr) itaat edin.”²⁴⁵ ayetinde geçen “Ulu’l-Emr “ ifadesi ile diğer ayetlerdeki şura ve meşveret emri mutlak olup kadın erkek ayrımı yapılmamıştır. İslam tarihinde devlet görevi ifa eden, direkt-endirekt siyasette etkin rol oynayan yada devlet başkanlığı yapan çok sayıda kadının var olduğunu görmekteyiz. Yavuz’un tespitlerine göre, bu kadınların sayısı seksen dört kadardır.²⁴⁶

Neml suresindeki kıssayı da göz önüne alarak diyebilirim ki, sünnette uygulaması olan “namazda erkeklerin imameti” dışında kadınlar, yönetici olarak tüm işleri yapmaya aday olabilirler. Mühim olan liyakat ve kişilik özelliklerinin uyumudur. Ancak kadının psikolojik özellikleri açısından probleme baktığımızda ise, bir erkek için de zor olan devlet yöneticiliği görevinin, birkaç istisna kadın dışında, kadınların zorlanacakları bir iş olduğu düşüncesindeyim.

3.3.10. Annelik

Annelik doğuştan kadına verilen bir özelliktir. Erkeğe ise babalık özelliği verilmiştir. Bu sebeple annelik duygusu kadın-erkek farklılığı olarak görülmeyebilir. Annelik duygusunu kadın-erkek farklılığı içerisinde ele almamızın sebebi, onun çok özel bir duygu olması nedeniyledir. Başka bir deyişle annelik, kadın-erkek farklılıklarını oluşturan temel bir özelliktir. Annelik duygusunu iyi anlamak bir

²⁴⁴ Tarhan, a.g.e., s.56.

²⁴⁵ Nisa 4/59.

²⁴⁶ Bknz; Yavuz, a.g.e., s.166-167.

bakıma kadın psikolojisini iyi anlamak demektir. Bu yüzden bu başlık altında kısaca annelik psikolojisine değinecek ve Kur'an-ı Kerim'deki annelik psikolojisi örneklerini göreceğiz.

Annelik duygusu, kadın psikolojisindeki temel duygulardan biridir. Canlılar içerisinde çok özel bir histir. Hatta bazı filozoflar, "İyilik duygusunun dünyaya girdiği kapı, annelik duygusudur." derler. Çünkü annelik duygusu içinde sevgi, şefkat, iyilik, doğruluk, merhamet gibi çok farklı duygu tabakaları vardır. Annelik, bu duygu katmanlarının hepsini içine alır.²⁴⁷

İnsan türünü, erkekle birlikte oluşturan kadın, neslin devam etmesi için vazgeçilmez unsurdur. Çünkü yeni bireyin dünyaya gelinceye kadarki sürede taşıyıcısı ve onu dünyaya getiren yegane varlık kadındır. Onların bu konuda sahip oldukları bedensel ve ruhsal yeteneklerin, bir erkek tarafından doldurulamayacak kadar mükemmel olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü dünyaya gelen yeni üyenin topluma sorunsuz ve sağlıklı bir şekilde kazandırılması temel olarak kadının sayesinde olmaktadır.²⁴⁸

Kuran'ı Kerim'de annelik psikoloji ile ilgili bir çok örnek bulunmaktadır. Mesela Kasas Suresi'nde şu pasaj geçmektedir:

Musa'nın anasına: Onu emzir, kendisine zarar geleceğinden endişelendiğinde onu denize (Nil nehrine) bırakıver, hiç korkup kaygılanma, çünkü biz onu sana geri vereceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız, diye bildirdik. Nihayet Firavun ailesi onu yitik çocuk olarak (nehirden) aldı. O, sonunda kendileri için bir düşman ve bir tasa olacaktı. Şüphesiz Firavun ile Hâmân ve askerleri yanlış yolda idiler. Firavun'un karısı (sepetin içinden erkek çocuk çıkınca kocasına:) Benim ve senin için göz aydınlığıdır! Onu öldürmeyin, belki bize faydası dokunur, ya da onu evlât ediniriz, dedi. Halbuki onlar işin sonunu sezemiyorlardı. Musa'nın anasının yüreğinde ise yalnızca çocuğunun tasası kaldı. Eğer biz, (vaat ettiğimize) inananlardan olması için onun kalbini pekiştirmemiş olsaydık, neredeyse gerçeği meydana çıkaracaktı.²⁴⁹

²⁴⁷ Tarhan, a.g.e., s.299.

²⁴⁸ Müftüoğlu, Ömer, "İntihar Olayları Üzerine Bir Değerlendirme (Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Kadın İntihar Olayları Örneği)", Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi II (2002), Sayı: 4.s.145.

²⁴⁹ Kasas 28/7-10.

Bu kıssa en başta annelik duygusunun özünde barındırdığı “pozitif, yapıcı ve iyi anlam”a dikkatleri çekmektedir. Bu yaparken de annenin ismini, kişiliğini (Firavun gibi olumsuz bir örneğin eşi olması) önemsememektedir. Firavun’un karısı, annelik duygusuna ve bu duygunun barındırdığı içtenlik ve şefkat hislerine sahip bir kişilik olarak sunulmaktadır.²⁵⁰

Burada annenin kim olduğunun, gerçekten de önemi yoktur. Çünkü her anne bu şekilde davranabilir. Kadınlardaki annelikten gelen duygulara ve zihinsel duruma ‘Annece düşünme’ diyen Şişman, bu düşünce tarzını şöyle özetlemektedir: “Annece düşünme”de hâkim olan husus, bakım etiği ve hayata saygı prensibidir. Bu nedenle kadınların muhakemelerinde, gündelik dünyaya dönük temel bir saygı ve çevresel bir bağlam hakimdir. Yani kadınlar, çevrelerindeki olayların içinden hareket etmeye, onlara daha duyarlı yaklaşmaya, çeşitlilik ve gerçekliklerin değerini kabul etmeye erkeklerden daha gönüllüdürler.”²⁵¹

Zaten annelik duygusunun üstünlüğü de barındırdığı şefkat duygusundan kaynaklanmaktadır. Şefkat, kişinin kendi iyilik ve çıkarını, karşılıksız bir biçimde karşıdakinden geri tutabilmektir. Bu sevgi türü, insanlığın ulaşabileceği en yüksek duygudur.²⁵²

Hız. Peygamber döneminde yaşanan şu olayda da, annelikteki “şefkat, merhamet” duygusuna bir vurgu vardır: “Hız. Ömer anlatıyor: Resulullah’ın huzuruna bir grup esir getirilmişti. Esirlerin arasındaki bir kadın aniden koşmaya başladı. Çünkü esirler arasında bir çocuk bulmuştu; onu tuttu, bağrına bastı ve hemen onu emzirdi. Bunun üzerine Resulullah şöyle buyurdu: Bu kadın, çocuğu ateşe atar mı, ne dersiniz? Dedik ki: ‘Allah’a yemin olsun ki hayır, atamaz.’ Bu sefer Resulullah şöyle buyurdu: ‘Allah kullarına karşı, bu kadının çocuğuna olan merhametinden daha çok acıyıcıdır.’”²⁵³

²⁵⁰ Kasapoğlu, Abdurrahman, “Hz. Musâ Kıssasında Korku Fenomeni”, Dinbilimleri Akademik Araştırma

Dergisi, VIII (2008), sayı:1.s.114.

²⁵¹ Şişman, Nazife, “Kadın Dindarlığı ve ‘Hakikatin Cinsiyeti’”, Diyanet Dergisi (Kadın)Eki, s.195Mart 2008. s.1

²⁵² Tarhan, a.g.e., s.304.

²⁵³ Buhari, Edeb, 18; Müslim; Tevbe, 22.

Kıssada dikkatimizi çeken diğer husus, Hz.Musa'nın annesinin Allah'tan bir söz almış olmasına rağmen neredeyse kendi çabalarıyla yavrusunu kurtarmaya çalışmasıdır. Ayette geçen: "Musa'nın anasının yüreğinde yalnızca çocuğunun tasası kaldı" şeklindeki ifadeler, zavallı annenin kalbini, gönlünü ve içinde bulunduğu durumu çok canlı bir biçimde ortaya koymaktadır. Evet, böyle bir anne düşünecek güce sahip değildir. Bilinçsiz hareket eder, hiçbir şey yapamaz ve gözü hiçbir şeyi görmez.²⁵⁴

Annenin bu yaklaşımı bizi, annelik duygusundaki "koruma içgüdüsü" denilen dürtüye götürür: "Kadının en önemli zevklerinden birisi evlât sevgisidir. Bu yüzden en büyük acılarından biri de onu kaybetmektir. Kadınlarda genetik olarak "çocukları koruma" dürtüsü bulunur; bu sebeple anne, kendini çocuklarına feda eder. Bu duygunun bir kadında olması kural, olmaması istisnadır. Bu eğilim, çocuk yapmayı ve onun fedakârlıklarına katlanmayı sağlar."²⁵⁵

Kadınlarda var olan annelik duygusunun kaynağı psikolojide sıkça bahsedilen konulardan biridir. Bir kısım psikologlar annelik duygusunun biyolojik ve "içgüdüsel" olmadığını savunsa da, Tarhan'ın da belirttiği üzere genel kanı, bu duygunun biyolojik olduğudur: "Araştırmalar içerisinde annelik eğiliminin biyolojik olduğunu söyleyenler de vardır. Meselâ kırlangıçlar, yuvalarında yangın çıksa, ateşe dalıp yavrularını kurtarmaya çalışır. Tavuğun yavrularına vahşî bir hayvan saldırırsa, o yavrularını tehlikeden kurtarmak için kendini feda eder, hayvanı üzerine çekmek için ona saldırır. Bu örnekler, annelik duygusunun temel bir duygu olduğunu gösterir."²⁵⁶

Tarhan, yukarıdaki tespitin devamında, psikolojide annelik duygusunun tanımında gelinen son aşamayı anlatır: "Annelik duygularını tanımlamak için biyolojide "içgüdü" kavramı kullanılır. Fakat artık bu kavram tartışılmakta, "içgüdü"nü yerini "tandans" kelimesi almaktadır. Şimdilerde, anneliğin bir eğilim olduğu ve bunun sosyal eğilimler içerisindeki en önemlisi olduğu konuşulmaktadır."²⁵⁷

²⁵⁴ Kutup, a.g.e., C.9, s.19.

²⁵⁵ Tarhan, a.g.e., s.204.

²⁵⁶ Tarhan, a.g.e., s.299

²⁵⁷ Tarhan, a.g.e., aynı yer.

Kuran-ı Kerim'deki annelik psikolojisi ile ilgili ikinci bir örnek Meryem suresinde geçmektedir:

(Resûlüm!) Kitap'ta Meryem'i de an. Hani o, ailesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti. Meryem, onlarla kendi arasına bir perde çekmişti. Derken, biz ona ruhumuzu gönderdik de o, kendisine tastamam bir insan şeklinde göründü. Meryem dedi ki: Senden, çok esirgeyici olan Allah'a sığınırım! Eğer Allah'tan sakınan bir kimse isen (bana dokunma). Melek: Ben, yalnızca, sana tertemiz bir erkek çocuk bağışlamam için Rabbinin bir elçisiyim, dedi Meryem: Bana bir insan eli değmediği, iffetsiz de olmadığı halde benim nasıl çocuğum olabilir? dedi. Melek: Öyledir, dedi; (zira) Rabbin buyurdu ki: Bu bana kolaydır. Çünkü biz, onu insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız. Bu, hüküm ve karara bağlanmış (ezelde olup bitmiş) bir iş idi.

Meryem ona hamile kaldı. Bunun üzerine onunla (karnındaki çocukla) uzak bir yere çekildi. Doğum sancısı onu bir hurma ağacına (dayanmaya) sevketti. "Keşke, dedi, bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim!" Aşağısından (İsa yahut melek) ona şöyle seslendi: "Tasalanma! Rabbin senin alt yanında bir su arki vücuda getirmiştir." "Hurma dalını kendine doğru silkele ki, üzerine taze, olgun hurma dökülsün." "Ye, iç. Gözün aydın olsun! Eğer insanlardan birini görürsen de ki: Ben, çok merhametli olan Allah'a oruç adadım; artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım."

Nihayet onu (kucağında) taşıyarak kavmine getirdi. Dediler ki: Ey Meryem! Hakikaten sen iğrenç bir şey yaptın! Ey Harun'un kız kardeşi! Senin baban kötü bir insan değildi; annen de iffetsiz değildi.

Bunun üzerine Meryem çocuğu gösterdi. "Biz, dediler, beşikteki bir sabî ile nasıl konuşuruz?" Çocuk şöyle dedi: "Ben, Allah'ın kuluyum. O, bana Kitab'ı verdi ve beni peygamber yaptı." "Nerede olursam olayım, O beni mübarek kıldı; yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti." "Beni anneme saygılı kıldı; beni bedbaht bir zorba yapmadı." "Doğduğum gün, öleceğim gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağım gün esenlik banadır."

İşte, hakkında şüphe ettikleri Meryem oğlu İsa -hak söz olarak- budur.²⁵⁸

²⁵⁸ Meryem, 19/16-34

Hız. İsa'nın Hristiyanlık'taki merkezî konumuna rağmen, hiçbir Hristiyan ilahiyat kitabında, hatta Kitab-ı Mukaddes'te bile bu eşsiz doğum tecrübesine ayrıntılı bir şekilde yer verilmemiştir. Bu özel görev, Kur'an'î dünya görüşündeki önemi tasdik edilmek üzere ayrıntılı olarak anlatılma seviyesine yükseltilmiştir. Bu doğum işlevinin önemi takdir edilmeksizin öylesine kabul edilmesine izin verilmemiştir. Sadece bir çocuğun dünyaya getirilmesi veya kurtarılması lüzumlu addedilmektedir.²⁵⁹

Kıssanın başında anlıyoruz ki, Hz. Meryem bir anda maruz kaldığı bu zor durumda korku, kaygı ve heyecanı bir arada yaşamıştır. Her ne kadar yapılan araştırmalar²⁶⁰ korkuya karşı dirençte kadın-erkek ayrımını açıkça ortaya koymasa da "kadının, yaratılışı gereği –annelik güdüsünden dolayı- korkuya karşı direncinin daha az olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü, kadının korku eşiği düşük olmalıdır ki, en ufak bir tehlikeyi dahi algılayıp çocuklarını koruyabilsin."²⁶¹

İslam dini anneliği fitrî (yaratılıştan olan biyolojik, doğal) bir durum olarak kabul eder. İslamiyet annelik makamına büyük değer verir. Kur'an'da "Biz insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Çünkü anası onu nice sıkıntılara katlanarak taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. (İşte bunun için) önce bana, sonra da ana-babana şükret diye tavsiyede bulunmuşuzdur."²⁶² ayeti bu değeri ortaya koyar. Yine, -önceki konularda geçtiği üzere- kendisine: "kime iyilik yapayım?" diye üç defa soran bir sahabiye, Hz. Peygamber üç defasında da, "annene" cevabını verdikten sonra dördüncü soruda, babasına iyilik yapması gerektiğini söylemiştir.²⁶³

²⁵⁹ Wedud, a.g.e., s.70.

²⁶⁰ Bknz; Cüceloğlu, a.g.e., 389.

²⁶¹ Tarhan, a.g.e., s.155.

²⁶² Lokman 31/14.

²⁶³ Buhârî, Edeb, 2; Müslim, Birr, 1.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KURAN-I KERİM'DE KADIN-ERKEK FARKLILIĞI BAĞLAMINDA
OLUŞAN HUKUKİ KONULARIN PSİKOLOJİK BAKIŞ AÇISIYLA
DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. KUR'AN-I KERİM'DE KADIN HUKUKU VE PSİKOLOJİK YORUMU

Kur'an-ı Kerim'de biyolojik, psikolojik ve sosyal roller yönünden kadın ve erkek farklılığından bahsettik. Bu bölümde farklılıklar etrafında şekillenen hukukî konulara değinmeye çalışacağız.

Hukukî konulara geçmeden önce belirtmemiz gereken şey, herhangi bir fikhî meselede “Kur'an'a göre” hükmünü vermenin zorluğudur. Öncelikle müfessir (tefsirci) ve fakihlere (fıkıh ilmi ile ilgilenenler) ait bu hükümleri, alanımızın sınırlarını aşmadan vermeye çalıştık. Ancak hem geleneksel, hem de modern dönemde söylenenlerin Kur'an'ın bir yorumu olduğu unutulmamalıdır. Aldığımız görüşlerin Kur'an açısından kesin bir sonuç değil, bir içtihad ve yorum olduğunu tekrar hatırlatmayı önemli sayıyoruz.

Hukukî konulara psikoloji biliminin verileriyle yaklaşmaya çalıştık. Buradaki yaklaşım, ayetlerde ifade edilen ilgili konuların psikoloji biliminin günümüzdeki verileriyle karşılaştırılması şeklinde olmuştur. Fakat hiçbir şekilde herhangi bir konuda Temel İslam Bilimleri'nin alanına müdahale etmedik. Yani, yeri geldikçe fikrimizi belirtsek de, hiçbir konuda fetvaya ulaşma gayretinde olmadık; fıkıh usulü, tefsir usulü gibi alanların yöntemleriyle konuları incelemeye çalışmadık. Sadece var olan görüşlerden bir kaçını yazarak, psikoloji biliminin ilgili konulardaki verileriyle birlikte bir değerlendirmesini yaptık.

Bu bölümde hukukî konulardan kadın psikolojisiyle ilgili gördüğümüz beş probleme değindik. Kur'an-ı Kerim'de ise, mirasta kadına erkeğin yarısı kadar pay verilmesi²⁶⁴ ve boşama hakkının sadece erkeğe verildiği²⁶⁵ gibi hukukî konular da bulunmaktadır. Biz, alanımız dışına çıkmamak ve ele aldığımız beş konudaki ortak yönleri sebebiyle bu gibi konulara değinmedik. Burada sadece bu iki hukukî konuda,

²⁶⁴ Nisa 4/11-14.

²⁶⁵ Nisa 4/20; Bakara 2/ 226-233.

kabul ettiğimiz görüşleri yazmakla yetineceğiz: “Kadına mirasta erkeğin yarısı kadar hisse verilmesi, kadının mirasla ilgili bütün konuları için geçerli değildir. Erkekler eşit hisse aldığı durumlar da bulunmaktadır. Eşit hisse almadığı durumda ise herhangi bir haksızlık söz konusu değildir. Zira bu, erkek kadın arasındaki dengeyi sağlama amacına yöneliktir. Boşanma hakkı ise sadece erkeğe mahsus ve sınırsız bir hak değildir. Kadın da erkek gibi boşanma hakkına sahiptir. Ayrıca boşanmanın şahitler huzurunda olması gerekir.”²⁶⁶

4.1.1-Erkeğin Üstünlüğü-Erkeğe İtaat Meselesi

*Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Onun için sâliha kadınlar itaatkârdır.*²⁶⁷

Bu ayetin İslam dünyasındaki yorum farklılıklarını “kavvam” ve “kanitat” kelimelerine verilen anlamlar şekillendirir. Öncelikle “kavvam” ifadesi klasik yorumcular tarafından yönetmek, te'dip, terbiye ve hükmetmek anlamı çerçevesinde ele alınarak kadınları yönetmek, korumak, idare etmek, eğitmek, terbiye etmek, cezalandırmak, evde tutmak, dışarı çıkmaktan alıkoymak, kontrol etmek, denetim altında tutmak ve teslimiyetini temin edebilmek tarzında yorumlanır.²⁶⁸

Modern dönemde ise, geleneksel çizgiyi devam ettirenlerin dışında, hakim ve yönetici anlamlarını büyük ölçüde yitiren “kavvam” terimi, koruyucu, kollayıcı ve gözetici anlamları kazanmıştır.²⁶⁹

İslam hukukunda aile reisliği denebilecek “kavvam olma” yetki ve sorumluluğu kocaya verilmiştir. Nisa suresindeki ayette: “Allah'ın insanların bazılarını diğerlerine nispetle farklı yeteneklere sahip olarak yaratması ve ailenin geçimi için çalışıp harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınlar üzerinde kavvamdır” denilmektedir. Burada “kavvam” kelimesi koruma ve yönetme hak ve yetkilerine müştereken sahip olmayı ifade etmektedir. Aile reisliğinin kocaya verilmesi, toplumun en küçük

²⁶⁶ Kırbasoğlu, Hayri, “Kadın Konusunda Kur'an'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler”, İslami Araştırmalar Dergisi, c.5, S.4, Ekim 1991, s.281.

²⁶⁷ Nisa 4/34.

²⁶⁸ Durmuşoğlu, a.g.e., s.115-116.

²⁶⁹ Durmuşoğlu, a.g.e., s.118

biriminde ortaya çıkacak karmaşayı önleme ve huzuru sağlama hedfne yöneliktir.”²⁷⁰

Fazlurrahman, bu ayetteki ontolojik bir üstünlükten ziyade fonksiyonel bir yetki farklılığının söz konusu olduğunu söylemektedir: “Bu ayet erkeklerin fazilet ve insanlık açısından değil, bilakis görev açısından kadınlardan üstün olduğunu gösterir. Çünkü onlar, para kazanıp kadınları için harcamakla yükümlüdürler. Fakat bu üstünlük onların mahiyetinden gelmemektedir, sadece etkinlikleri (funktional) itibariyledir.”²⁷¹

Musa Carullah’a göre de, buradaki “aile reisliği” nazaridir. Bu ayetteki ‘kavvam’ kelimesinde hakimlik manası yoktur. Hizmet manası galiptir. Ailede “kavvam” yani hadim (hizmet eden) müdür erkektir. Muta’ müdür (yani itaat edilen müdür) anadır. Kocaları da, oğulları da eşlerine ve annelerine hizmet ederler.”²⁷²

Ayette geçen “kânitât” geleneksel çizgideki tüm tefsirlerde “taat” kelimesi olarak alınarak, “itaatkar” anlamında kabul görür²⁷³ ve kadının üstün olana/erkeğe itaati olarak dile getirilir.

Aslında itaat eylemi sadece üstün olana karşı da gösterilmez. Mesela bir işi öğreten ustaya ya da okuldaki öğretmene de itaat edilir. Fakat bu durum usta ve öğretmenin üstün olduğu sonucunu çıkarmaz. Çırak ve öğrenci pekala usta ve öğretmenden üstün ve faziletli olabilir. Bu anlamda kadının itaat etmesi gerektiğini söylesek dahi, bu durum erkek için bir üstünlük sebebi sayılamaz.

Ayeti sosyo-psikolojik açıdan değerlendirirken iki durumu birbirinden ayırmamız gerekmektedir. Birincisi “aile reisliği” yani bir ailede kimin “ailenin yöneticisi” konumunda olacağıdır. İkinci konu ise, tarihsel süreç içerisinde toplumların çoğu tarafından kanıksanmış “erkeğin kadına kayıtsız-şartsız üstün olduğu” algısıdır.

Kur’an-Kerim’de “aile reisliği” kavramını açık bir şekilde bulamayız. Fakat erkeğe verilen mali sorumluluğun bir rol ve sorumluluk dağılımı olduğunu

²⁷⁰ Aydın, a.g.e., s.89.

²⁷¹ Fazlurrahman, Ana Konularıyla Kur’an (trc: Alparslan Açıkgenç), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2007, s.94.

²⁷² Görmez, Mehmet, Musa Carullah Bigiyef, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1994, s.148.

²⁷³ Durmuşoğlu, a.g.e., s.122.

söyleyebiliriz. Böylece ailedeki her bireyin rol ve sorumluluğunu bilmesinin, aile içinde bireylere bir kolaylık sağladığı söylenebilir. Hatta aile reisliği gibi kişiye bir yük ve sorumluluk getiren bir konuda, Kur'an'ın kadın için pozitif ayrımcılık yaptığını ifade etmemiz yanlış olmasa gerektir.

Geleneksel ve modern dönem Müslüman düşünürlerin büyük çoğunluğu, bu ayetin erkeğe “ailede reislik” görevi verdiği konusunda hemfikirdirler. Düşünürler erkeklerin aile reisliği yapmaya uygun oldukları konusunda bir çok neden ileri sürmüşlerdir. Örneğin ailedeki işbölümü dolayısıyla kadınların genelde ev işleriyle ilgilenirken, erkeklerin de mali işlere bakması gerektiği, erkeğin fizyolojik ve psikolojik özelliklerinden dolayı yöneticiliğe daha yatkın oldukları ve özellikle annelik gibi zor bir görevden dolayı kadınların yönetim konusunda zorlanacakları gibi nedenlerdir. Nitekim Hz. Peygamber “Hepiniz çobansınız. Hepiniz güttüğünüz sürüden sorumlusunuz. Erkek ailesinin çobanıdır.”²⁷⁴ sözleriyle erkeğe ailesine bakma sorumluluğu vermiştir.

Müslüman düşünürlerden Kutup'a göre, yukarda saydığımız sebeplerden dolayı erkeğe ailede yöneticilik verilmesi “ilahi adalet”in gereğidir: “ Kadına, erkekle olan ilişkisinin ürünü olarak meydana gelen çocuğu karnında taşıma, doğurma, emzirme ve bakma gibi bir takım görevler verilmiştir. Bu vazifeler çok ağır ve önemlidir. Onun bu ağır ve önemli görevini yerine getirebilmesi için, insan nefsinin ikinci parçası olan erkeğe evin zorunlu ihtiyaçlarını temin edip aileyi her türlü tehlikeye karşı koruma görevinin yüklenmesi adaletin gereğidir.”²⁷⁵

Yeri gelmişken, kadın ve aile konusunda geleneksel değer ve normların birleştirici ve kaynaştırıcı rolünü göz ardı edemeyeceğimizi vurgulayalım. Anne, baba, dede, nine, çocuk, kardeş, amca, hala olmak bireylere huzurlu bir birlikteliği hatırlatmaktadır. Her fert büründüğü rolün gereklerini yerine getirirken, bu rolün sağladığı avantajlara da sahip olmaktadır.

Ayetin ifade ettiği “aile reisliğini” erkeğe atfedilen üstünlük olgusu olarak anlayan bir “erkek egemen kültürün” izleri tarihin her döneminde olduğu gibi bir kısım Müslüman ülke düşünürleri arasında da varlığını devam ettirmiştir. Burada, aile reisliğinde olduğu gibi pozitif, birleştirici vb. yönü olan bir durumdan söz

²⁷⁴ Buhârî, Cum`a 11, Nikâh 82,91, Ahkâm 1; Müslim, İmâre 20.

²⁷⁵ Kutup, a.g.e., C.2, s. 487.

etmemiz mümkün görünmemektedir. Bilakis, cinsiyetlerden birine atfedilen üstünlük olgusu, bunun doğal bir sonucu olarak da, karşı tarafın “aşağılanması” ya da öyle algılanması durumu söz konusudur.

Türk medeni kanunu da dâhil birçok ülkenin medeni kanununda, aile içi uygulamalarda “aile reisliği” erkeğe verilmiştir. “ Nasıl ki bu medeni kanunların ailenin reisliğini erkeğe vermesi, erkeğin kadın üzerinde mutlak hakim, zorba veya despot olabileceği anlamına gelmiyorsa, Kur’an’a göre de erkeğin kadınlara karşı sorumlu, onları gözetici olması veya ailenin reisi olması, kadına istediği gibi muamele edebileceği, onu haklarından mahrum bırakabileceği, ona köle gibi davranabileceği anlamına gelmez.²⁷⁶

Kadın ve erkek, doğanın kendisini yansıtan ve kendisini tamamlayan unsurdur. Cinsiyetinden ötürü bir tarafı küçümsemek ise “cinsiyet ayrımcılığı” yapmaktır. Erkeklerin kadınlara karşı tarihin ilk çağlarından beri yapa geldikleri ayırımın sebebi ise gayet basittir: Kendi üstün statüleriyle devam eden ataerkil yapıyı devam ettirmek: “Kontrollü biçimde erillik ve dişilik ikiciliğini ataerkil bir yapıyı meşrulaştırmak ve dengede tutmak için karşıtlık haline getirmek cinsiyet ayrımcılığını oluşturur. Aktif-pasif, sert-yumuşak, savaşçı-boyun eğen, verimli verimsiz, agresif-ılımlı sekliyle oluşturulan ikicilik aslında birbirini izleyen düzlemde oluşmaktadır.”²⁷⁷

Söz konusu ayetteki “*insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılma*” ifadesindeki üstünlüğün ahlaki anlamda bir şeref ve fazilet üstünlüğü değil, erkeğin biyolojik, fizyolojik yapısının sertlik, dayanıklılık, azim, sebat, direniş gibi yönlerden kadından üstün olması anlamına geldiğini söyleyebiliriz. Nitekim insanlık tarihi boyunca, ülkelerin ve yerleşim yerlerinin güvenliğini sağlayan ve bunun için gerekirse savaşan ordular hep erkelerden oluşmuştur.²⁷⁸

Bu açıdan Kur’an’ın erkeklere şu şekilde seslenmesi manidardır: “*Size ne oldu da Allah yolunda ve "Rabbimiz! Bizi, halkı zalim olan bu şehirden çıkar, bize*

²⁷⁶ Kırbaşoğlu, Hayri, a.g.e., s.272-273.

²⁷⁷ Soyşekerci, Serhat, “Cinsiyet Ayrımcılığı Olarak Üstün Erillik Olgusunun Aile İşletmelerindeki Etkisi: Kuramsal Bir Bakış”, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Güz 2006, C.3, Yıl:2,S.2. s.2.

²⁷⁸ Güler, a.g.e., s.317.

*tarafından bir sahip gönder, bize katından bir yardımcı yolla!" diyen zavallı erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşıyorsunuz!"*²⁷⁹

Erkekler bu gibi fizyolojik özelliklerde kadınlardan üstün olsa da, kadınların da erkeklerden üstün oldukları psikolojik, manevi yönleri vardır. Mesela, merhamet, şefkat, çocuk yetiştirme, yavrularına umut ve güven verme gibi duygusal yönün ağır bastığı yerlerde kadınlar erkeklerden üstündür. Nitekim ayette "Allah erkekleri, kadınlara üstün kıldı" denmeyip; "Kimilerini kimlerine üstün kıldı" denmesinde, erkeğin kadından, kadının da erkekten üstün yanları bulunduğuna işaret vardır.²⁸⁰

Zaten, her konuda ataerkil ve anaerkil yapının yanlışlıklarına değinen Kur'an ayetlerinin, bir kısım erkeklerdeki "kayıtsız-şartsız üstünlük" düşüncesini makul göreceğini düşünmemiz mümkün değildir. Kur'an'ın, Müslüman düşünürlerin geleneksel yorumlarındaki yanlış düşüncelerini tasvip etmesi, müminlere vermeye çalıştığı dünya görüşüne aykırı bir durum olurdu.. Oysa ne ayetlerde ne de bu ayetlere hayat veren Resullullah'ın hayatında böyle yorumlara rastlamamız mümkündür.

Nitekim, Hz.Ömer daha o zamanlar kadını ikinci sınıf gören bir anlayışın farkına varmış ve Hz. Peygamber döneminden geriye gidildiğini şu ifadeleriyle anlamıştı: "Biz Peygamber zamanında hakkımızda bir vahiy inmesinden korktuğumuz için kadınlara kelam etmekten, haklarını çiğnemekten ve onlara sert davranmaktan sakınırdık. Fakat Peygamber vefat edince biz de onlara çok söz söyledik ve onlara karşı kusurumuz arttı."²⁸¹

Sonuç olarak, tarihin her döneminde kadınlar açısından kanayan bir yara olan bu meselede, erkekler açısından çözüme giden yol, mali sorumlulukların getirdiği yükü bir üstünlük olarak görmemektir. Biyolojik görüş içerisindeki bir metafor olan "avcılık" özelliğini ailesinin geçimi ve mutluluğu için kullanmasıdır.²⁸²

²⁷⁹ Nisa 4/75.

²⁸⁰ Ateş, Süleyman, Kadın Maddesi, Kur'an Ansiklopedisi, Kuba Yay. İstanbul 1997, C.11, s.98.

²⁸¹ Buhari, Nikah, 117.

²⁸² Kutup, a.g.e., C.2., s.488.

4.1.2.Kadının Dövülmesi Meselesi

*Baş kaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve (bunlarla yola gelmezlerse) dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür.*²⁸³

Ayette “dövün” diye tercüme edilen “vadribuhunne” ve başkaldırı olarak tercüme edilen “nüşuz” kelimelerine verilen anlamlar İslam dünyasında “kadının dövülmesi” meselesine kaynaklık etmiştir. Bu konuda İslam alimlerinin iki farklı çizgide bulunduğunu söyleyebiliriz. Yukarıdaki tercümeyi esas alan geleneksel çizgi ile, birazdan farklarını anlatacağımız modern dönemdeki yorumlardır.

Kısaca değinirsek, klasik müfessirlere göre de, serkeşlik eden, erkeğine baş kaldıran, eşine üstünlük taslayan, emrine itaat etmeyen ve ondan yüz çeviren kadına önce nasihat edilir, isyanı dolayısıyla Allah’ın tehdit ve azabıyla korkutulur. Kadın eşiyile kötü geçinir, başına buyruk hareket eder, şeytana uyar, azgınlık ve sapkınlıktan dönmezse tehdit ve yatakta yalnız bırakıldıktan sonra boşamaktan daha hayırlı olan dövmeye başvurur.²⁸⁴

Modern dönem İslam dünyasında ise bu ayete farklı yorumlar verilmiştir. Örneğin Ateş, “başkaldırı, itaatsizlik, serkeşlik vb. olarak anlamlandırılan “nüşuz” kavramını “zina etme” fiili ile sınırlı tutmuştur.²⁸⁵

Yavuz ise daha ileri bir yorumla Kur’an’da kadınların dövülmesi ile ilgili bir emrin olmadığını savunur. O, ayetteki “darabe” fiiline dövmek anlamı vermez: “Oysa “darabe” kelimesinin sözlükteki ilk anlamı dövmek değildir. Bu kelime namaz ile kullanılınca, kılmak manasını ifade eder. Çadır kelimesi ile kullanılınca, manası dikmek demektir. Gece sözcüğü ile kullanılırsa, uzamaktır. Soğuk ve rüzgar kelimeleri ile birlikte kullanılınca, isabet etmek, zarar vermek manalarını ifade eder.”²⁸⁶

Nisa suresindeki ayette “dövme” sözcük ve eyleminin var olduğunu kabul eden bazı araştırmacılar, bakışlarını buradaki “dövme”nin mahiyeti üzerine çevirmişlerdir. Kur’an’ın dünya görüşü itibarıyla aile içi şiddeti onaylamayacağı açıktır. Ancak

²⁸³ Nisa 4/34.

²⁸⁴ Sad 38/44

²⁸⁵ Ateş, Süleyman, “İslam’ın Kadına Getirdiği Haklar”, İslami Araştırmalar Dergisi, C.5, s.4, Ekim 1991.s.324.

²⁸⁶ Yavuz, a.g.e., s.105.

ayette dövme eyleminin varlığı ortadadır. Öyleyse bu eylemi, şiddetten ayıran bir yön olmalıdır. Peki bu yön nedir?

İşte bu soruya cevap arayan araştırmacılardan Kasapoğlu, bu ayetteki eylemin “terapi amaçlı ve sembolik” bir eylem olarak görülmesi gerektiğini savunur: “Yüce Allah kocaların eş dövme sorununa Kur’an öncesi toplumlarda da müdahale etmiştir. Eyyûb peygamberin şahsında konuyu ele almıştır. Zor koşullarda tepkisel olarak karısına şiddet uygulamayı aklından geçiren Hz. Eyyûb, şartlar normale döndüğünde bu düşüncesinden dolayı pişmanlık duyar. Fakat düşüncesini bir yeminle pekiştirdiği için yeminin de yerine gelmesi gerekmektedir. Yüce Allah, bir kocanın eş dövmesini engellemek, ama yaptığı yemini de yerine getirmesini sağlamak için dövme sembolik bir nitelik kazandırmıştır. Bu olay Kur’an’da şöyle dile getirilir:²⁸⁷ “(Dedik ki): “Eline bir demet sap al, onunla vur da yeminini bozma.” Gerçekten biz onu sabreden (bir kul) bulmuştuk. Ne güzel kuldu, o daima (bize) başvururdu.”²⁸⁸

Kur’an’ın evlilik terapisinde dövme izin verişini tek başına değerlendirmemek gerekir. Nisâ sûresindeki bu konuyla ilgili âyet, Hz. Eyyûb’un hayatından sunulan kesitle birlikte ele alınmalıdır. Hz. Eyyûb ile eşi arasında geçen aile çatışmasında sembolik hale getirilen eş dövme meselesi Nisâ sûresinde sözü edilen terapi amaçlı dövmenin sembolik dövme olduğu fikrini desteklemektedir.²⁸⁹

Kur’an ayetlerinde çeşitli özelliklerdeki (özellikle mazoşist) kadınların dövülmesi olgusuna rastlamaktayız. Bunun dışında özellikle son dönemde savunmacı anlayışla yapılan yorumların zorlama olduğunu düşünüyoruz. Mazoşist vb. özellikte olan kadınların dünya üzerinde çok küçük bir yüzdeyi tutacağını düşünerek şu soru etrafında konumuzu zenginleştirelim: Acaba Kur’an neden çok küçük bir kitle için de olsa bu emri vermiştir? Yine, Kur’an’ın bu emirle kastettiği kadınlar hangi olumsuz kişilik ve davranış örneklerine sahiptir? Sorumuza cevap verebilmek için psikoloji biliminin verileriyle cevabımıza başlayalım.

Kur’an’ı en iyi anlayan Hz. Peygamberin “Sizin en hayırlınız kadınlarınıza hayırlı olanınızdır”²⁹⁰ diye buyurmaktadır. Yine Hz. Âişe’ni şu sözü Hz.

²⁸⁷ Kasapoğlu, Abdurrahman, “Kur’an’da Evlilik Terapisi”, (Günümüz Psikolojisinin Verileri Ve Uygulamalarıyla Bir Mukayese), Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi C.IV, Sayı: 2, 2004. s.63.

²⁸⁸ Kasapoğlu, a.g.e.; s.63.

²⁸⁹ Kasapoğlu, a.g.e., s.65.

²⁹⁰ İbn Mace, Nikah, 50; Müslim, Fedail, 79.

Peygamberin bu konudaki tutumunu göstermektedir: "Allah Rasûlü, ne bir hizmetçisine bir tokat vurdu, ne de bir karısına. Kendisine dokunan bir şeyden (zarardan) dolayı asla intikam almamıştır. Ancak Allah'ın haram kıldığı hususlar çiğnenmeye başlandığında, işte o zaman Allah için intikam alırdı."²⁹¹

Psikolojik olarak şiddet, insandaki iki temel duygudan birinin kapsamına girer ki, bu duygulardan bir tanesi cinsellik, diğeri saldırganlıktır. Saldırganlık, kişinin kendisini tehlikelerden koruması için verilmiş bir duygudur. Tehlikeyi uzaklaştırma hissi, aslında insanın kendini tehdit altında hissetme duygusuyla beraber yaşanır.²⁹² Şiddetin alkol ve uyuşturucu kullanımı gibi biyolojik, çocuklukta şiddete maruz kalma gibi psikososyal ve fakirlik, işsizlik gibi sosyo-ekonomik sebepleri vardır.²⁹³

Şiddet, duygularını daha çok sözlü olarak ifade etme becerisi olmayan, akılla sonuç alamayan insanların uyguladığı bir yöntemdir. "Akıl" silâhını kullanan bir insanın şiddete yönelmesine gerek yoktur. İnsan kendini sözlü olarak ifade edemiyorsa, o zaman ortaya şiddet çıkar. Kadınlar, duygu ve düşüncelerini sözle ifade etmeye daha yatkındır. Bir sorun yaşadığında hislerini kolayca anlatabilir. Fakat erkeklerin bu konudaki eğilimi, çok gelişkin değildir. Böyle olunca da, erkek öfke birikimini şiddet şeklinde ifade etme yoluna başvurur. Erkeklerde saldırganlık, temel dürtüsel eğilimlerdenir.²⁹⁴

Cinsiyet rolleri üzerine yapılan birçok çalışmada eril rol (erkek) otonom, saldırgan, teşhirci ve baskın; dişil rol (kadın) ise besleyici, yakın ilişki kuran ve yardımsever gibi iki farklı cinsin farklı davranışsal özelliklere sahip olduğunu ortaya koymaktadır.²⁹⁵

Erkeklerdeki şiddet olgusunun yönü kimi zaman hemcinslerine kimi zaman da kadınlara yönelik olmaktadır. Aile kurumu ise kadına yönelik şiddetin en fazla olduğu yerdir. Yapılan bir araştırmaya göre şiddete eğilimi olan erkeklerde şu özellikler öne çıkmıştır: "Düşük benlik saygısı, sıklıkla terk edilme, kişilik

²⁹¹ İbn Mâce, Nikâh, 51.

²⁹² Tarhan, a.g.e., s.181.

²⁹³ Bknz; Subaşı, Nükhet-Akın, Ayşe; Kadına Yönelik Şiddet: Nedenleri ve Sonuçları, (Toplumsal Cinsiyet, Sağlık ve Kadın), Hacettepe Üniversitesi Yayınları Ankara, 2003. s.1,2.

²⁹⁴ Tarhan, a.g.e., s.181-182.

²⁹⁵ Soyşekerçi, a.g.e., s.21.

bozukluğu, engellenmeye karşı düşük tolerans, şiddetin bulunduğu ailelerde büyüme, zayıf empati yeteneği, anormal derecede kıskançlık gibi özellikleridir.²⁹⁶

Şiddet sorununun ikinci boyutu mazoşizmle alakalı olanıdır. Sado-mazoşizm, bir tür cinsel sapkınlığı (perversion) belirtmek için, sadizm ve mazoşizm sözcüklerinden hareketle Freud tarafından türetilmiş bir kavramdır. "Sadomazohistik" özellik gösteren istisna sayılabilecek kadınları saymazsak, hiçbir kadın ya da erkek şiddete maruz kalmak istemez. Fakat özellikle gelişim döneminden itibaren bireyler, içinde yaşadıkları kültür ve çevrenin etkisiyle şiddeti "duygularını ifade etme yöntemi" olarak öğrenmektedirler. Şiddetin bu öğrenilen yönü eğitim seviyesi dahi fark ettirmeden bir çok kimse tarafından da uygulanmaktadır.

Sado-mazoşizm, özellikle Batı dünyasında sıklıkla gündeme getirilmiş ve Psikanalitik kuramdan destek bulmuştur. Kısaca Freud, kadınların erkeklerden daha çok mazoşist eğilimler gösterdiğini ve bunun sebebinin de hem kalıtsal hem de çocukluk dönemindeki yaşantılar sonucu kazanıldığını iddia eder. Freud'un bu savı, yıllarca psikologlar tarafından rağbet ve kabul görmüş bir iddiadır. Ancak özellikle son yıllarda bu iddianın aksini söyleyen psikanalist ekolden sayacağımız psikologlar da vardır.

Konumuza kaynaklık teşkil eden ayet, ailede karı-koca arasında bir anlaşmazlık olduğunda bunun nasıl çözüleceğine değinen bir ayettir. Ailede ortaya çıkacak anlaşmazlık çocuklar başta olmak üzere tüm aile bireylerini etkiler. Böylece ailede var olan huzur ortamının yok olmasına sebep olur. Kur'an toplum açısından böyle önemli bir konuda çözüm önerileri sunmuştur. Tabii olarak bu çözüm önerileri hem o dönemin Arap toplumuna hem de o yıllardaki ve sonra gelecek tüm toplumlara yöneliktir. Bu açıdan baktığımızda yüzlerce farklı kültürdeki insanları göz önüne almamız gerekmektedir.

Şiddetin kültürel ve dolayısıyla da öğrenilen boyutu çok önemlidir. Kur'an'ın nazil olduğu dönemi incelediğimizde, özellikle kadına karşı şiddetin ileri düzeyde yaşandığı bir dönem olduğunu görmekteyiz. Bu açıdan baktığımızda, bizce Kur'an'ın aile içinde var olan dövme olaylarını hafifleterek ortadan kaldırmaya yönelttiğini söyleyebiliriz.

---

²⁹⁶ Subaşı-Akın, a.g.e., s4..

4.1.3.Kadının Örtünmesi

“(Resûlüm!) Mümin erkeklere, gözlerini (harama) dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle. Çünkü bu, kendileri için daha temiz bir davranıştır. Şüphesiz Allah, onların yapmakta olduklarından haberdardır. Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) korusunlar; namus ve iffetlerini esirgesinler. Görünen kısımları müstesna olmak üzere, zînetlerini teşhir etmesinler. Baş örtülerini, yakalarının üzerine (kadar) örtsünler. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları (mümin kadınlar), ellerinin altında bulunanlar (köleleri), erkeklerden, ailenin kadınına şehvet duymayan hizmetçi vb. tâbi kimseler, yahut henüz kadınların gizli kadınlık hususiyetlerinin farkında olmayan çocuklardan başkasına zînetlerini göstermesinler. Gizlemekte oldukları zînetleri anlaşılın diye ayaklarını yere vurmasınlar (Dikkatleri üzerine çekecek tarzda yürümesinler). Ey müminler! Hep birden Allah'a tevbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz.”²⁹⁷

Bu ayetin nasıl anlaşılacağı meselesi İslam dünyasında -özellikle son yüzyılda- sürekli tartışılan bir konu olmuştur. Bu tartışmalar sosyal bilimlerin alanıyla ilintili olmadığından, İslam dünyasının büyük çoğunluğunun benimsediği yorumu yazmakla yetiniyoruz:

“Yukarıdaki ayette kadınlara, teşhir etmeleri yasaklanan “zînet”ten maksadın ne olduğu konusunda farklı görüşler vardır: Bir görüşe göre bu zînetten maksat, küpe, bilezik, yüzük ve gerdanlık gibi süs takıları ile sürme, kına gibi şeylerdir. Bu yoruma göre bu tür zînet eşyasının bedende teşhiri kadınlar için haramdır. Elbise de zînet olmakla beraber, gizlenmesi mümkün olmadığı için ayette diğerlerinden istisna edilmiştir. Ancak, daha kuvvetli bir görüşe göre ayetteki “zînet” tabiri, kadının vücudunu ifade eder ki, buna göre yasaklanan, süs eşyalarının teşhiri değil, vücudun teşhididir. Bu yasaklamadan istisna edilen “görünen kısım” ise, kadının yüzü, elleri ve –bir görüşe göre- ayaklarıdır.”²⁹⁸

²⁹⁷ Nur 24/30-31.

²⁹⁸ Diyanet Meali, s.352.

Müslüman düşünürlerin büyük çoğunluğu örtü ile “ıffet” arasında doğrudan bir bağ kura gelmişlerdir. Bu bağın toplum içerisindeki yansımalarıyla, örtünerek ıffetli olduğunu ve kendisini erkeklerin rahatsız edici bakışlarından koruduğunu düşünen Müslüman kadınların giyim tarzı yüzyıllardır başörtüsü daha geniş ifadesiyle de tesettür olmuştur.

İslam dininde kadınların örtülmesi gereken uzuvların sınırı erkeklere göre daha geniş tutulmuştur. Bunun sebebinin kadının biyolojik farklılığı sebebiyle ortaya çıkan cazibesi olduğunu söyleyebiliriz. Bu sebeple İslam dini, kadını yabancı erkeklerin saldırı ve tacizinden korumak üzere, daha geniş çerçeveli bir örtünme emri koymuştur.²⁹⁹

İslam dünyasındaki bir diğer anlayış, örtünmenin “fitrî” yani yaratılıştan olan doğal bir özellik olduğudur. Nursî, bu konuda şöyle der: “Tesettür, kadınlar için fitrîdir ve fitratları iktiza ediyor. Çünkü kadınlar hilkaten (yaratılıştaki özellikten dolayı) zaif ve naif olduklarından, kendilerini ve hayatından ziyade sevdiği yavrularını himaye edecek bir erkeğin himaye ve yardımına muhtaç bulunduğundan, kendini sevdirmek ve nefret ettirmemek ve istiskale (kendisini incitecek davranışlara) maruz kalmamak için, fitrî bir meyli vardır.”³⁰⁰

Psikolojik olarak baktığımızda da görmekteyiz ki, kadında beğenilme arzusu, erkekte güzelliği arama eğilimi vardır. İnsan cinsinde güzellik kadında olduğundan, o aranan; güzelliğe ulaşmak isteyen erkek olduğundan, o da arayan durumundadır. Genetik birikim içerisinde kadın en iyi adayın gelmesini bekler, erkek ise en uygun adayı arama çabasıdadır.³⁰¹ Durum böyle olunca kadın, kendisini erkeğe karşı güzel göstermek için giyinir, süslenir, çekici hale gelmeye çalışır. Bunları yaparken de giydiği kıyafet önemli bir yer tutmaktadır.

Gerçekten de her kadın güzel olmak ve güzel görünmek arzusu taşır. Her dönemin farklı bir “zînet”i varsa da, güzelliği tamamlama ve karşı cinse güzel görünme amacını gütmeleri açısından temelde hepsi birdir. Kuşkusuz İslam, böyle bir “fitrî eğilim”e karşı çıkmaz. Ancak onu düzenler ve belli ilke ve prensiplere bağlar. Başka bir deyişle, kadının hayat ortağı olan bir erkeğe karşı süslenmesini öngörür ve

²⁹⁹ Yavuz, a.g.e., s.160.

³⁰⁰ Nursi, Bediüzzaman Said, Lemalar, Sözler Yayınevi, İstanbul, 1999.187-188.

³⁰¹ Tarhan, a.g.e., s.51-52.

kendi hayat arkadaşı dışında başka birisine karşı böyle bir eğilim içerisinde olmasını yasaklar.³⁰²

Örtünmenin önemli bir boyutu kadın-erkek arasındaki cinsel kimliğin farklılığını ortaya koymasındır. Tarhan, iki cinsin aynı kıyafetleri giymeleriyle yaşayacakları kimlik kargaşasına dikkat çekmektedir: “Cinsiyet kimliğini oluşturan iki cins arasındaki farkların belirleyicilerinden birisi de kıyafettir. Kadın ve erkeğin ayırt edilemeyecek derecede birbirine benzer giysiler giymesi, rol çatışmasına sebep oluyor. İnsanlık şu anda böyle bir deneme yaşıyor. Bunun kötü sonuçları, sosyolojik süreçte 30-60-90 yıllık fazlar hâlinde kademeli olarak görülecektir. Yüzyılımızda yaşanan "unisex"³⁰³ akımının yanlış neticeleriyle karşılaştığında, "Asırlardır gelen alışkanlık doğruymuş." denilecektir.”³⁰⁴

Özellikle son yüzyılda örtünme konusu, Batı ile Doğulu kadının en belirgin farklarından birisi olmuştur. Her ne kadar Yahudilik, Hristiyanlık gibi dinlerin tarihinde³¹¹ bu emir varsa da günümüzde bu din mensuplarının büyük çoğunluğunun başörtüsü ya da en genel anlamda tesettür diyebileceğimiz bir giyim tarzına sahip olmadıklarını görmekteyiz. Medya ile görselliğin arttığı modern dönemlerde ise “kadın bedeni” çekiciliğin bir objesi olarak hep ön planda tutulduğundan, batılı kadının örtünmesi gibi bir durum söz konusu olmaktan çıkmıştır: “Batı kültürü, salon kadınına yüceltiyor. Anne tipi kadın ortadan kalkıyor ve kadını erkeğin göz zevkine hitap eden bir varlığa dönüştürüyor. Bedeniyle değer bulduğunu düşünen kadın, estetik olarak kendini sürekli sorguluyor ve sonuçta zaten var olan güzellik kaygısı, gereğinden fazla besleniyor. Bunun neticesinde bayanlarda, "Güzelliğimle varım, güzel olmazsam yokum!" duygusu oluşuyor. Güzellik dürtüsü devamlı okşanan kadın, 100 hemcinsinden ancak 20'sinin sahip olabildiği ideal güzelliğe ulaşmaya çalışıyor ve %20'lik dilime giremediği zaman mutsuz oluyor.”³⁰⁵

Hakikaten de örtünmenin bu yönü bir çok hikmeti barındırmaktadır. Mesela örtü, güzelliği biraz gizler ama çirkinliği tamamen saklayabilir. Hatta bazı kadınlara

³⁰² Kutup, a.g.e, C.8. s.266.

³⁰³ “Her iki cinse uygun, cins farkı gözetmeyen, cins farkı gözetmeme” anlamındaki bu kelimenin Türkçe kullanımı unisekstir. Batıda, giyim başta olmak üzere davranışlar ve toplumsal roller açısından çift cinsiyetli yaşam süren grupları ifade etmek için kullanılır.

³⁰⁴ Tarhan, a.g.e., s.107.

³⁰⁵ Tarhan, a.g.e., s.108.

ayrı bir güzellik katabilir. Böyle olunca toplum içerisinde bedeni rahat edecek kadın ruhî yönünü daha rahat ortaya koyma şansı bulacaktır.

Kur'an'ı Kerim'e göre, örtünme hadisesine tarihsel açıdan baktığımızda, insanın örtünme ihtiyacı ilk insan Âdem ve Havva ile başlamıştır ve çıplaklık tasvip edilecek bir durum değildir: *"Ey Ademoğulları! size çirkin yerlerinizi örtecek bir giysi, bir de giyip süsleneceğiniz bir giysi indirdik. Takva örtüsü ise daha hayırlıdır. Ey Ademoğulları! Şeytan ana ve babanızı kötü yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak nasıl cennetten çıkardıysa, sakın size de bir kötülük yapmasın".*

306

Örtünme ile ilgili değinmemiz gereken son konu, başörtüsü konusunun özellikle son otuz yıllık süreçte Türkiye, Tunus gibi ülkelerde kamusal alanda yasaklanmasıdır. Biz bu tartışmalara girmeden şunu söyleyelim ki, kadının temel haklarına karşı olan her tutum eleştirilmeyi hak etmektedir. Başörtüsü meselesinin siyasi yönüne çekilmeden "temel insan hakkı" sınıfında değerlendirilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Ayrıca o, kişisel bir tercih meselesidir. İnsanların haklarına ve tercihlerine karşı olan her girişim, annelerinden hür doğmuş insanların hürriyetlerini elinde alma girişimidir. Bu konuda "taraf"lara ayrılmış ülke insanımıza, Ünal'ın şu sözlerini hatırlatmak yerinde olacaktır:

Örtünme konusuna peşin hükümlerle, ön yargı ile yaklaşılmaz ise, bu gerçeklerin herkes tarafından görülebilmesi mümkün olacaktır. Bu ülke ve bu dünya hepimizin ortak alanıdır. Küreselleşme ile insanlar birbirlerine yaklaşmaya çalışırken, güzel ülkemizde örtünme gibi bir konu uğrunda kaybedilenlerin farkına varılması gerekmektedir. Bu ülkenin eğitimlerini tamamlayıp kendilerine, çevrelerine, ülkelere ve insanlığa faydalı olacak genç beyinleri kaybetme gibi bir lüksü olmasa gerektir. O beyinlerin de, kendilerini ezdirme ve kabiliyetlerini harcama lüksü olmamalıdır."³⁰⁷

³⁰⁶ Araf 26-27.

³⁰⁷ Ünaş, Asife, Türkiye'de Örtünme Anlayışı Üzerine Bir Araştırma (Dinler Tarihi Açısından Bir Yaklaşım), Doktora Tezi, Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri (Dinler Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara 2004.s.317

4.1.4.Çok Eşlilik (Poligaminin Kalıtımsallığı Problemi)

*Eğer (kendileriyle evlendiğiniz takdir de) yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız beğendiğiniz (veya size helâl olan) kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın; yahut da sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.*³⁰⁸

Yaratılıştan gelen kıskançlık duygusuna rağmen ayetin, erkeklere birden fazla kadınla evlenme izni vermesi öteden beri –daha ziyade gayr-i müslimlerce- tenkit ve itiraza konu edilmiştir.³⁰⁹

Geleneksel tefsirlerde çok eşlilik dört sayısı, cariye, hür ayırımı ve adalet koşulunun mutlak olmayışı noktalarına odaklanarak yorumlanmıştır. Kadınların sayısında odaklanma bir erkeğin evlenebileceği kadın sayısının dokuz hatta sınırsızlığa kadar varan yorumlara yol açmış fakat çoğunluk tarafından evlenilecek kadın sayısı dörtle sınırlandırılarak fazlası reddedilmiştir.³¹⁰

Modern dönem eserlerinde ise çok eşliliğin ruhsat oluşu üzerinde odaklanılır. Çok eşlilik yasak değildir, ama yerine getirilmesi güçtür. Çok eşliliğin izin olarak kabulü farklı gerekçelerin ortaya çıkardığı zaruretle temellendirilir. Evlilikte teşvik çok eşlilik değil, tek eşlilik üzerindedir. Fakat toplumun selameti farklı durumların göz önüne alınmasını gerekli kılar. Dört sayısının sınır oluşu vurgulanır. Çok eşliliğin İslam'a özgü olmadığı farklı toplumlarda daha önce de mevcudiyetine işaretlerle İslam'ın konuya kazandırdığı boyutun insanlık açısından önemi dile getirilir.³¹¹

Kur'an ayetlerinin bu konuyu ele alışı değerlendirilmeden önce, konuya tarihteki yeri itibariyle kısaca bakmak gerekmektedir. Sonuçta tüm zamanlara inen bir kitap olduğunu dile getiren Kur'an, sonuç itibariyle tarihi realiteyi de göz önünde bulundurmaktadır.

Eski İran, Çin ve Brehmenler hukukunda, Babil'de Hammurabi kanunlarında birden çok kadınla evlilik kabul edilmişti. Roma hukukunda istifraş yani evli olmaksızın birlikte yaşamak mevcuttu. Tevrat'ta Dâvud'un birkaç kadınla

³⁰⁸ Nisa 4/3.

³⁰⁹ Diyanet Meali, s.76.

³¹⁰ Bknz; Durmuşoğlu, a.g.e., s.139-151.

³¹¹ Durmuşoğlu, a.g.e., s.141.

evlendiğinden söz edilmektedir.³¹² İncil'de birden fazla kadınla evlenmeyi yasak eden bir hüküm yoktur. Bu yüzden XVI. asra kadar Hristiyanlarda çok evlilik normal karşılanmıştır. Hatta filozof Herbert Spenser'e göre, XI. asırda İngiltere'de kadının başka bir erkeğe belli bir süreyle ödünç verilebileceği hakkında kilise kanun çıkarmıştır. İslâm'dan önce Arabistan'da ise çok eşliliğin sınırsız bir şekilde uygulandığı kabul edilmektedir. Ancak çok eşlilik daha çok varlıklı kimseler ve kabile başkanları için söz konusu olmaktadır. Halktan erkeklerin çoğunluğu ise tek eşliydi.³¹³

Bu tarihî durumu göz önünde bulundurmak gerektiğini hatırlattıktan sonra ayetlere dönebiliriz. Kur'an'ın çok eşliliği emretmediğini ancak adalet şartıyla bu duruma izin verdiğini söyleyebiliriz. Adaletin, hangi konularda olacağı tartışmalı da olsa en zor durumun “sevgi ve merhamette” eşler arasında adaleti sağlama meselesi olduğu açıktır. Tabii ki, bu durum, böyle bir şartı kabul edenler içindir. Yoksa sadece mali imkânlarda eşitliği sağladığını düşünen erkekleri zaten bu konuda ikna etmek mümkün görünmez. Zaten tarihî realiteler ışığında konuya baktığımızda Kur'an'ın yaptığı işin doğruluğunu bir kez daha fark etmekteyiz. Şöyle ki, Kur'an bir erkeğin evleneceği kadın sayısını birden dörde çıkarmadı. Bilakis sınırsız evlilik sayısını dörde indirdi.

Psikolojik açıdan poligamiyi ele alacak olursak, değineceğimiz ilk konu erkek biyolojisinin poligamiye yatkın olup olmadığıdır. Konuyu genetik biliminin bilgileri açısından yorumlayanlar bu tezi savunmaktadırlar: “Bir erkeğin hayatı boyunca milyonlarca spermi varken, kadının hayat boyu dört yüz tane yumurtası olduğunu biliyoruz. Bu yumurtalardan her ay bir tanesini kullandığı zaman ortalama yirmi beş senede biter. Kadının bu yumurtalarını korumasına ihtiyacı yoktur. Biyolojik menfaati her ay bir tanesini atması ve anne olarak ve çocuğunun çıkarını korumasıdır. Erkeğin biyolojik çıkan ise, tohumunu uzun vadede canlı tutmaktır. Onun için erkekte çok tohum olması ve erkeğin poligamiye (çok eşliliğe) yatkınlığı, genetik yazılımı gereğidir. Erkek tohumunu uzun süre canlı tutmayı amaçlarken, kadın kendini ve çocuklarını korumayı hedeflemiştir.”³¹⁴

³¹² Samuel, 2/12, 7/8

³¹³ http://www.sevde.de/islam_Ans/islam_ans.htm, (13.03.21010)

³¹⁴ Tarhan, a.g.e., s.127-128.

Erkeğin genetik eğilimi, kendi neslini devam ettirebilmek için çok kişiyle beraber olma dürtüsüdür; onda DNA'sını daha çok kimseye yayma eğilimi vardır. Kadında ise evlendikten sonra çocuklarını iyi büyütme ve koruma içgüdüğü ön plâna çıkar; onda ikinci biriyle beraber olma dürtüsü bulunmaz.³¹⁵

Evrimsel psikoloji açısından kadın ve erkek genlerini yayma, başka kuşaklara aktarma, her iki cins için de geçerlidir. Kadının biyolojik eğilimi dokuz ay gebeliğe, erkeğinki ise döllemeye odaklıdır. Bunun sonucunda cinsellik isteğinin psikolojik olarak erkekte daha fazla olması doğaldır. Kadının en iyi ve avantajlı geni bulması için kendini sergilemeye, erkeğin de en iyisini bulmak için hoşlandığını aramaya eğilimli olmasının biyo-psikolojik kökeni bu olsa gerektir. Erkeğin çok eşliliğe yönelmesini, kadının neden bu kadar çok ayakkabıya ihtiyaç duyduğunu böylece anlayabiliyoruz.³¹⁶

Psikolojik veriler bir yana, burada önemli olan, probleme hangi açıdan yaklaştığımızdır. Eğer sevgiyi, paylaşmayı, manevi değerleri kısacası yaşam felsefesini merkeze alırsak bu konuda daha makul çözümlere ulaşılacağını ümit edebiliriz: "Bir insan, işin genetik boyutunu yaşam amacı gibi algılar, onu yalnızca içgüdüsel bir varlık gibi görürse, diğer hayvanlar gibi "Ye, iç, çoğal." yaklaşımı ortaya çıkar. Cinsellik ve çoğalmayı amaç gibi görme anlayışı, insanı "konuşan hayvan" gibi kabul etmektir. Böyle düşünülürse, bir erkeğin tek eşe sadakat göstermesi gerekmez. Fakat insanın var oluşu bu temellere dayanmaz; o, ruhen olgunlaşma sürecini yaşamak için yaratılmıştır. İnsanda soyut ve yüksek idealler de olmalıdır."³¹⁷

Poligaminin konusunun tarihi, ekonomik ve sosyal yönünün ayrı; psikolojik yönünün ayrı olarak ele alınması gerekmektedir. Bu konuda yapılan yorumlarda genellikle bu ayrımın karıştırıldığını görülmektedir. Örneğin, Afrika, Orta doğu gibi Müslüman ülkelerdeki poligaminin, sadece din eksenli tartışılması eksiktir. Konunun, ekonomik, kültürel, iklimsel, genetik, tarihsel bir çok yönünün ayrı ayrı tartışılması daha sağlıklı sonuçlar doğuracaktır.

---

³¹⁵ Tarhan, a.g.e., s.221.

³¹⁶ Tarhan, a.g.e., s.80-81.

³¹⁷ Tarhan, a.g.e., s.221.

Konumuzun eksik kalmaması için, bir de kadınlar açısından poligamiyi inceleyelim. Kur'an'da erkekler için var olan bu durum, neden kadınlar için söz konusu edilmemiştir? Diğer bir deyişle, Kur'an'a göre neden bir kadının birden fazla erkekle birlikteliği yasaklanmıştır?

Soruya toplumsal yapı açısından cevap verdiğimizde, Kur'an'ın bir çok noktadaki hassasiyetleri öne çıkmaktadır: “Kur'an toplumsal hayatın temeli olarak aile kurumuna olağanüstü değer verdiği için, birden fazla erkekle aynı anda evli olma durumu, aile kurumunun bu stratejik ve değerli konumunu çökertir. Ayrıca böyle bir durumda doğacak çocukların da nesep durumları karışabilir.³¹⁸ Zaten kadının kocasından psikolojik, aile düzeni, cinsel vb. açılardan memnun olmaması durumunda boşanma hakkı vardır. Yani tek erkekle evlilik, ona bir ömür kayıtsız şartsız teslim olmak değildir.

Kadınların psikolojik yapılarının aynı anda birden fazla erkekle birlikte olmaya uygun olmadığını söyleyebiliriz. “Evrimsel psikoloji, erkeğin genetik olarak poligamik, kadının ise monogamik olduğunu söyler. Bu farklılığın sebebi, kadının doğurganlığı ile erkeğin doğurabilme özelliğinin ayrı olmasıdır. Erkek bir ilişkide milyonlarca sperm bırakabilirken, kadının hayatı boyunca 400 tane yumurtası vardır. Bu anlamda kadının üretkenliği sınırlıdır. Erkeğin daha çok çocuk sahibi olmakla ilgili genetik yatkınlığı vardır.”³¹⁹

4.1.5.Kadının Şahitliği Meselesi

Ey iman edenler! Belirlenmiş bir süre için birbirinize borçlandığınız vakit onu yazın. Bir kâtip onu aranızda adaletle yazsın... Şayet borçlu sefih veya akli zayıf veya kendisi söyleyip yazdıramayacak durumda ise, velisi adaletle yazdırsın... Erkeklerinizden iki de şahit bulundurun. Eğer iki erkek bulunamazsa rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkek ile –biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için- iki kadın (olsun).³²⁰

Bir erkek ile iki kadının şahit olarak gösterilmesini isteyen bu ayet, İslam dünyasında tartışılan gelen kadının şahitliği meselesinde temel dayanaklardan biridir. Bu ayete Diyanet'in yazdığı açıklama şöyledir:“İslam kadını, tabiat ve fitratına

³¹⁸ Güler, a.g.e, s.313.

³¹⁹ Tarhan, a.g.e., s.45.

³²⁰ Bakara 2/282.

uygun bir eğitim gördüğü, hayâsı ve duyguları güçlü olduğu için şahitlik gibi resmi ve ammeye açık konularda, hemcinsiyle takviye edilmesi uygun görülmüştür. “İşin yoksa şahit, paran çoksa kefil ol” şeklindeki meşhur söz, İslam’ın getirdiği kardeşlik ve dayanışma ruhunun söndüğü, ahlakın zayıfladığı devirlere aittir. Kur’an, müminleri, işleri olsa da şahitlik etmeye çağırmış, böylece hakların korunması görevine katılmalarını istemiştir. “Hak” yücedir, hiçbir şey onun üzerine çıkarılamaz.”³²¹

Geleneksel çizgide bir erkeğe karşılık iki kadının şahitliği meselesi mali konuların dışına da taşarak alanı çok genişletilmiştir. Ancak modern dönemde bu konuda farklı görüşler ortaya konmuştur: “Kur’an’a göre kadın şahitlikte de erkeklerle eşit hakka sahip kılınmıştır. Alışverişlerde, evlenmede, boşanmada, ailede kadın şahitlik bakımından erkekten farklı değildir. Kur’an’da, sadece borçlanma ile ilgili davalarda şahitlik yaparken, kadının şahitliğinin ikinci bir kadının şahitliğiyle takviye yapılması istenmiştir.”³²²

Ancak unutulmaması gerek bir şey var ki, buradaki farklılık bir eksiklik gibi algılanmamalıdır. Ayette, iki kadın şahidin bulundurulmasının nedenine; “kadınlardan birinin şaşırması, yanılması, unutulması halinde diğerinin ona hatırlatması” şeklinde dikkat çekilmiştir. Buradan hareketle, erkeğin kadından üstün olduğu, daha akıllı olduğu gibi sonuçlara vararak, hangi düzeyde olursa olsun, hangi statüde bulunursa bulunsun, kadının akli eksik olarak yaratılmış bir varlık şeklinde görülmesi ve dolayısıyla, sayıları ne olursa olsun, tek başlarına yapacakları şahitliğin kabul edilmemesi sağlıklı bir yaklaşım olmamaktadır. Bu tutum Kur’an’da bazı kadın melikeler hakkındaki anlatımlarla (Melike Belkıs gibi) tezat oluşturmaktadır.”³²³

Psikolojideki kadın-erkek farklılığı açısından probleme yaklaştığımızda, şahitlik konusunda birçok unsurun kadınlarda erkeklerden farklı olduğunu göstermektedir. Tarhan, vicdan açısından farklılıklara şu şekilde yaklaşmaktadır: “Kadınlara, vicdanî kararlar verirken oldukça hassastırlar. Meselâ bir hâkime yargılanan sanık lehine karar vermeye hâkimden daha yatkındır. Oysa yapılması

³²¹ Diyanet Meali, s.47.

³²² Yavuz, a.g.e., s.109-110.

³²³ Dalgın, Nihat, “Kadın Ve Erkeğin Şahitliği İle İlgili Nasıldaki Düzenlemelerin İslam Hukukuna Yansımaları Üzerine Değerlendirme”, Din Bilimleri Dergisi, C.5, S.1. s.29

gereken, kadın ya da erkek kimliğini bir yana bırakıp toplumsal yararı ön plâna çıkararak bir tutum sergilemektir.”³²⁴

Kutup da, ayetteki iki şahidin istenmesi konusuna “kadının duygusallığı” merkezinde yaklaşır. Ona göre bu duygusallığın sebebi de, kadının “anne” olmasından dolayıdır: “Kadının biyolojik olarak annelik görevi, psikolojik olarak buna uyumlu olmasını gerektiriyor. Hatta bazen çocuğunun isteklerini karşılamak için düşünmeksizin duygusallıkla hareket etmesini gerektiriyor. Bu, Allah’ın çocuğu için anneye verdiği bir ihsandır. Bu, dengeli her kadın için geçerli olan doğal bir durumdur. O halde şahitlik işlemlerinde ve ilgili olaylar karşısında bu duygulardan ve etkilenmelerden uzak tutulmaya ihtiyacı vardır. Şahitlikte iki kadının istenmesinde, birinde herhangi bir duygusallık nedeniyle bir sapma olduğunda, diğerinin ona hatırlatarak gerçeğin ortaya çıkmasını garanti altına alma maksadı yatar.”³²⁵

Kur’an’ın borçlanma konusunda iki şahit istemesinin temel nedeni kadının duygusal yönü dolayısıyla heyecan, korku vb. sebeplerden unutmaya başlayacağı için olduğunu söyleyebiliriz. Bu yüzden iki kadından biri, heyecan, korku vb. sebeplerden unutması durumunda hakikatin ifadesi için diğer kadına yardımcı olacaktır.

Şahitlik konusundaki ayete “unutma” merkezli yaklaşan düşünürler de olmuştur.³²⁶ Bu meseleye “unutma” gibi psikolojik bir neden bulduğumuzda kadın-erkek farkının niteliğinin yer değiştirdiğini bile görürüz. Çünkü son yıllarda yapılan araştırmalarda “ zihinsel yetenekler bakımından erkeklerin yerel ilişkiler ve problem çözmede; kızların ise bellek, muhakeme, sözel akılcılık ve sayısal güç alanlarında üstünlük gösterdikleri ileri sürülmüştür.³²⁷ Bu durumda “daha az unutan kadınlar”, erkeklerden birçok konuda daha iyi şahitlik yapabilir önermesine ulaşılabilir.

³²⁴ Tarhan, a.g.e., s.259.

³²⁵ Kutup, a.g.e., C.1, s.539-540.

³²⁶ Bknz; Davarcı, Zehra, Hak Dini Kur’an Dili” Ve “Kur’an Yolu” Tefsirlerinde Kadının Sosyal Statüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Ens. Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, Ankara 2008. s.80.

³²⁷ Baymur, Feriha, Genel Psikoloji, İnkilap Kitabevi Yayınları, İstanbul 1994. s.243.

4.2.Dördüncü Bölümün Değerlendirmesi

Kadınla erkeği birbirleri ve toplumla ilişkileri bağlamında ele alan Kur'an ayetlerinde görmekteyiz ki, toplumun ataerkil yapılanmasından kaynaklanan örf ve teamüllerin baskın karakteri son derece belirgindir. Bu baskın karaktere rağmen Kur'an'ın tavrı sürekli bir iyileşme ve gelişme sürecine doğru bazı adımların atılması şeklinde olduğunu söyleyebiliriz.³²⁸

Kur'an'ın bilhassa toplumsal düzenlemelerde, açık bir şekilde “tedricilik” ilkesini uyguladığını göze çarpmaktadır. Buradan bakıldığında, vahye muhatap olan ilk dönemde, kadın aleyhine oluşan toplumsal yapının dönüştürülmesi hususunda Kur'an'ın var olan yapı üzerindeki tasarruflarını, “hedefine ulaşmış bir dönüşüm”den ziyade “tedrici bir ıslah” olarak nitelendirmek daha doğru olacaktır. İşte Kur'an'ın belki de her nesil için diri olan tarafı, bu dönüşüm sürecinde herkesin payına düşeni gerçekleştirmesidir.³²⁹

Değindiğimiz hukukî konuları Kur'an'ın ele alış tarzı, ifade ettiğimiz toplumlardaki kadın aleyhine olan durum göz önüne alınarak şekillenmiştir. Bu açıdan kadını sadece cinsiyeti dolayısıyla ayrımcılığa tabii tutan düşünceye Kur'an karşı çıkar. Bununla birlikte toplumun yapı taşını oluşturan aile kurumundaki liderliği/reisliği erkeğe verir. Böylece kültürlerin erkeğe yüklemiş olduğu sorumluluk, ailede reislik olarak kendisini öne çıkarmaktadır.

Konumuz kadının dövülmesi ve poligami olunca tarihsel süreçteki “kadın sorunu” daha belirgin şekilde varlığını hissettirir. İlkel toplumlardan günümüze, binlerce yıllık durumu göz ardı edip bu konuları ele almak mümkün değildir. Bu konulardaki kadın duygu ve davranışları da sözünü ettiğimiz kültürel yapıdan ayrı değildir. Mesela kadının şiddet gördüğü bir toplumda kocanın karısına dayağı mazur görülebilecektir. Bu açıdan baktığımızda, onlarca kadınla evlenen Arap toplumunda, evlilik sayısına Kur'an'ın sınırlama getirmesi, yadırganmak şöyle dursun ileri bir adım olacaktır.

Sistematik olarak ikinci yüzyılını yaşayan psikoloji bilimi, kadın-erkek cinsel karakter ve davranışları konusunda birçok ortak paydada buluşmuştur.

³²⁸ Tuksal-Şefkatli, Hidayet, Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri, Kitabiyat Yay. Ankara 2006. s.247

³²⁹ Tuksal, a.g.e., s.248.

Araştırmalardan çıkan sonuçlar, kadınların genetik ya da sonradan kazanılan zihinsel vb. zellikler açısından erkek cinsinden geride olmadığını ortaya koymaktadır. Aksine araştırmalarda ulaşılan sonuçlar, farklılıkları ortaya koymaktadır. Bu anlamda kadının şahitliği gibi zihinsel bir konuda kadın cinsiyetini erkekten geri görmeyen Kur'an ayetlerini anlamada, psikoloji bilim dalının verileri bizlere yardımcı olmaktadır.

Burada şunu ifade etmek gerekir ki, bilimsel bilginin zamanla değişebilir olduğunu biliyoruz. Bir dinin kitabı olan Kur'an-ı Kerim'in ise alan itibariyle bilimsel bilgiden farklı olduğu da açıktır. O, en azından metin itibariyle değiştirilemez; ancak yorumlanabilir. Bu gerçeği göz önüne aldıktan sonra, Kur'an'daki "psikolojik içerikli" ayetlere yaklaşımda psikoloji biliminin verilerini kullanmanın sağlayacağı faydayı hiçbir araştırmacı görmezlikten gelmez, sanırım. En azından bilimsel verilerin bu ayetleri anlamadaki yardımcı rolü, -değişebilirlik özelliğine rağmen- her Kur'an araştırmacısı için yeni ufuklar açacaktır. Konu kadın psikolojisi olunca, bu faydanın artacağı kanaatindeyim. Çünkü kadın-erkek dünyasındaki bir yığın psikolojik araştırmanın, testlerin, bu alanda yazılanların hacmi; kadınlarla alakalı ayetleri yorumlamada araştırmacılara geniş bir imkn sunmaktadır. Yeter ki, bu önemli gerçek göz ardı edilmesin ve bu konularda yeni çalışmalar yapılsın.

SONUÇ

Psikoloji bilimindeki “Kadın Psikolojisi” konusu, kadın ve erkek cinsiyetlerinin yapısal farklılıkları çerçevesinde şekillenmiştir. Bu açıdan, bir cinse ait olarak kabul edilebilecek davranışların kaynağı konusunda, psikologlarca çeşitli görüşler ortaya konmuştur. Cinsiyet rol davranışının gelişimi ile ilgili olan bu teorilerde, beş teori öne çıkmaktadır: Cinsiyet rol davranışının gelişiminde genetik etkenlerle sosyal etkenleri birlikte hesaba katan Psikanalitik Kuram; kadın ve erkek kişilik-davranış farklılıklarının biyolojik kökenli olduğunu savunan Biyolojik Kuram; toplumdaki “iş rolleri” dağılımının önemine dikkat çeken Sosyal Öğrenme Kuramı; cinsel kimliğin kazanılmasını üç farklı bilişsel evreyle açıklayan Bilişsel Gelişim Kuramı ve gelişimi sosyal, bilişsel ve kültürel öğelerle açıklayan Cinsine Bağlı Şema Kuramı, beş temel kuramdır.

İnsanlık tarihini kadın hakları ve onların toplum içindeki konumları açısından incelediğimizde, hemen her toplumda erkek egemenliğine dayalı bir sosyal düzenin var olduğunu görmekteyiz. Erkeklerin adalet duygusunu terk ederek, bu egemenliği kadınlar aleyhine bir güç ve iktidar unsuru olarak kullanmaları sonucunda kadınlar, bireysel ve sosyal haklar açısından hemen her toplumda çeşitli mahrumiyetler yaşamışlardır. Bu durum, ilkel kabilelerden modern toplumlara kadar değişmeden devam ede gelmiştir.

Kadınların toplum içindeki ikinci sınıf konumu, İslamiyet hariç Hinduizm, Budizm, tahrife uğramış olan Yahudilik, Hristiyanlık gibi dinlerin tarihinde bir değişikliğe uğramamıştır. Hinduizm ve Budizm’in hem tarihi hem de kutsal kitapları, kadın karşıtı söylem ve davranış örnekleriyle doludur. Yahudilik ve Hristiyanlık’ta da durum aynıdır. Bu dinlerin hem tarihlerinin hem de muharref kutsal kitaplarındaki ifadelerin, kadınları geri plana ittiği ve ötekileştirildiği tarihsel bir olgudur.

İslam dininin tarihi ise, kadınlara hiçbir toplum ve dinin vermediği değerler ile bireysel ve sosyal hakların tarihidir. İnanma, ibadet etme, akit yapma, topluma hizmet etme gibi hak ve özgürlükler Kur’an’da, sünnette ve akil din adamlarının uygulamalarında ortaya konulmuştur. Bu bağlamda Hz. Peygamber dönemi, kadınların aktif olarak toplumun kendilerine ihtiyaç duyulan her kesiminde söz sahibi oldukları bir dönem olmuştur. Ancak Hz. Peygamber ve sahabe döneminden

sonra, İslam dünyasında kadın hakları konusunda geriye dönüş yaşandığı bir gerçektir. Özellikle uydurma hadislerin ve dinî temelden yoksun kültürel öğelerin etkisiyle dindarlıktan uzaklaşan Müslüman erkeklerin, bu geriye gidişte etkisi büyük olmuştur.

İslam dininde kadına bahşedilen değerın temelinde Kur'an-ı Kerim yer almaktadır. İnsanlar arasında en büyük değerin kullukta, iyi insan olmada, bilgide kısacası takvada olduğuna işaret eden Kuran-ı Kerim'de, bu açıdan kadın ve erkek olarak her iki cinsin Allah katında aynı değeri taşıdığı özellikle vurgulanmıştır. Kur'an-ı Kerim'de kadın ve erkek cinsiyetleri arasında; bir insan, bir kul ve masum olarak yaratılmalarında, bu yaratılış sonucu verilen zihinsel yeteneklerde ve sahip oldukları kişisel ve sosyal haklar bakımından bir fark yoktur. Kur'an'ın bir bütün olarak ele alındığında, bireyler arasında bir değer eşitliği ile kaide olarak hukukî eşitliği esas aldığımızı rahatlıkla söyleyebilmekteyiz.

Kadın ve erkek farklılığı psikolojik bir olgudur. Farklı olmanın bilincinde olmak, toplumsal hayatın işleyişine ve bireylerin hayattaki mutluluğuna temel teşkil etmektedir. Psikoloji bilimindeki araştırmalar, kadın ve erkek cinsiyetlerinin birbirinden farklı duyuş, düşünüş, davranış gibi alanlarda bariz farklılıklara sahip olduklarını ortaya koymuştur. Kadınsı ve erkeksi diyebileceğimiz bu ayrım, biyolojik-fizyolojik, psiko-sosyal, kısacası insana dair her alanda kendini ortaya koymaktadır. Kur'an-ı Kerim'de bu üç temel alanın kapsamına giren cinsellik, davranış özellikleri, duygusallık ve duygusal bağımlılık, düşünce tarzları, iletişim ve sorun çözmeye, ilgi ve değerler, dindarlık, sosyal roller, liderlik ve annelik gibi alanlarda kadın-erkek farklılıklarına değinilen ayetler bulunmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Meryem, Yusuf-Zeliha Kıssası, Hz. Musa'nın Annesi, Belkıs Kıssası gibi pasajlarda, kadın cinsinin erkeklerden farklı yapısal özelliklerine dair somut örnekler geçmektedir. Bu örneklerde şefkat, merhamet, barış yanlılığı, duygusallık, duygusal bağımlılık gibi özellikle duyuşsal alana yönelik özelliklerin kadınlarda daha baskın olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayetteki ifadelerle paralellik arz eden bilimsel veriler de bu farklılıkların yorumlanmasını kolaylaştırmaktadır.

Kadınlarla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de çeşitli hukukî konulara da değinilmiştir. Hukukî konulara değinen ayetlerde, toplumların ataerkil yapılanmasından kaynaklanan örf ve teamüllerin örnekleri verilmiş; bu örneklerde

Kur'an, önceki milletlerin yanlışlarını bildirmiştir. Hukuki konularda Kur'an'ın tavrının sürekli bir iyileşme ve gelişme yönünde olduğu da müşahade edilmektedir.

Kur'an-ı Kerim kadınlarla ilgili örfî konulara iki açıdan yaklaşmıştır. Toplumun ve bireylerin yararına olan sahih gelenekleri devam ettirmiştir. Ancak birey ve toplumun zararına olan adetleri ya sınırlamış ya da ortadan kaldırmıştır. Çok kadınla evliliği ve kadının dövülmesini sınırlanmış, erkeğin aile reisliğini, borçlanma konusunda iki kadının şahitliğini ve kadınların örtünmesini ise çeşitli şartlar çerçevesinde devam ettirmiştir. Kur'an'daki hukukî konularla ilgili önemli bir husus, bu ayetlerin, toplumlarda var olan ataerkil zihniyetteki yanlışlıkların varlığı düşünülerek yorumlanması gerektiğidir.

KAYNAKÇA

- AKIN, Ayşe-DEMİREL, Simge, *Toplumsal Cinsiyet Kavramı Ve Sağlığa Etkileri*, Cumhuriyet Üniv. Tıp Fakültesi Dergisi 25 (4), Özel Ek, 2003.
- AKSU, Ali, *Emevîler Döneminde Kadının Durumu*, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.5, S.1, Sivas 2001.
- ATEŞ, Süleyman, *İslam'ın Kadına Getirdiği Haklar*, İslami Araştırmalar Dergisi, C.5, S.4, Ekim 1991.
- AYDIN, M. Akif, *İslam'da Kadın*, Kadın Maddesi, Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1993.
- BAYMUR, Feriha, Genel Psikoloji, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul 1994.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul 1996.
- CENGİL, Muammer, *Ömer Nasuhi Bilmen'in Tefsirinde Psikolojik Çözümler*, Atatürk Üniv., İlahiyat Fak., Türk-İslam Düşünce Tarihinde Erzurum Sempozyumu Bildirileri, C.1., Erzurum 2006.
- CÜCELOĞLU, Doğan, İnsan ve Davranışı, Remzi Kitabevi Yayınları, Aralık 2000.
- DALGIN, Nihat, *Kadın Ve Erkeğin Şahitliği İle İlgili Nasıldaki Düzenlemelerin İslam Hukukuna Yansımaları Üzerine Değerlendirme*, Din Bilimleri Dergisi, C.5, S.1., 2005.
- ECEVİT, Yıldız, *Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir?*, C.Üniv. Tıp Fakültesi Dergisi 25(4), Özel Eki 2003.
- ETÖZ, Abdulkadir, *İslam'da Kadının Değeri ve Psikolojisi*, (İslam'da Çocuk Terbiyesi ve Aile) Ensar Neşriyat, C.2., İstanbul 1996.
- , *Kur'an'da Sosyal Psikoloji* (Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enst.) Konya, 1989.
- FAZLURRAHMAN, Ana Konularıyla Kur'an (trc: Alparslan Açıkgenç), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2007.
- FİDAN, Hafsa, *Kur'an'da Kadın İmgesi*, Vadi Yayınları, Ankara 2006.

- FİLİZ, Şahin, Başörtüsü Söyleminin Dinsel Temelsizliği Ve İslam Felsefesi Açısından Eleştirisi (Özet,<http://forum.memurlar.net/topic.aspx?id=116307>, 12.07.2009)
- GÖRMEZ, Mehmet, Musa Carullah Bigiyef, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1994.
- GRAY, John, Erkekler Mars'tan, Kadınlar Venüs'ten, Altın Kitaplar, İstanbul 1996.
- GÜLER, İlhami, Kur'an'da Kadın-Erkek Eşitsizliğinin Temelleri, İslami Araştırmalar Dergisi, c.5, s.4, Ekim 1991.
- HARMAN, Ömer Faruk, *İslam Öncesi Dinlerde ve Toplumlarda Kadın*, (Kadın Maddesi, Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi), C.24, İstanbul 1993.
- HORNEY, Karen, Kadın Psikolojisi (trc: Bekir Onur), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C.14, S.1, Ankara,1981.
- , Kadın Psikolojisi, (trc: Selçuk Budak), Öteki Yayınevi, Ankara 1999.
- HÖKELEKLİ, Hayati, Cinsiyet Maddesi, Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.8, İstanbul 1993.
- KALE, Nesrin, *Kadın-Erkek Eşitliği Sorunsalı*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C. 29 Sayı: 1, Ankara 1996.
- KARACOŞKUN, M. Doğan, *Kur'an Bağlamında Olumsuz Davranışlara Psikolojik Yaklaşımlar*, Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fakültesi Der., Cilt IX /1, Sivas 2005.
- KARAÇOŞKUN, Şehri, *İslam'da Kadın*, Somuncu Baba Dergisi, Temmuz 2009.
- KARAMAN, Hayrettin, İslam'da Kadın ve Aile, Ensar Neşriyat, İstanbul 2008.
- KASAPOĞLU, Abdurrahman, *Kur'an'a Göre Çocuklar Arasında Cinsiyet Ayrımcılığı*, İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 10/1, Malatya 2005.
- , *Kur'an'da Evlilik Terapisi*, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi C.IV, S. 2, 2004.
- , *Hz. Musâ Kıssasında Korku Fenomeni*, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, C. VIII, S.1., 2008.
- KIRBAŞOĞLU, Hayri, *Kadın Konusunda Kur'an'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler*, İslami Araştırmalar Dergisi, c.5, s.4, Ekim 1991.

- KUR'AN-I KERİM ve Açıklamalı Meali, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Haz.: Heyet, Ankara 2005.
- KUTUP, Seyyid, Fi Zilalil'l-Kur'an (Kur'an'ın Gölgesinde), (1-12 C.), (trc: Heyet) , Emir Yayınları, İstanbul 1991.
- MÜFTÜOĞLU, Ömer, *İntihar Olayları Üzerine Bir Değerlendirme*, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi II Sayı: 4., 2002.
- NURSI, Bediüzzaman Said, Lemalar, Sözler Yayınevi, İstanbul, 1999.
- ÖZDEŞ, Talip, Kur'an ve Cinsiyet Ayrımcılığı, Fecr Yayınları, Ankara 2005.
- SAHİH-İ BUHARİ VE TERCEMESİ (Trc.: Mehmet Sofuoğlu), Ötüken Yayınları, İstanbul 1987.
- SAĞ, Vahap, *Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk*, C.Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 1.
- SARIKOYUNCU, Ali, *Cumhuriyetin 75.Yılında Tarihsel Süreç İçinde Türk Kadınının Dünü ve Bugünü*, Atatürk Araştırma Merkezi Der, S., 43, Cilt: Xv, Mart 1999. (<http://sensiarmeni.spaces.live.com/blog/cns!84839D03F26ED06F!3318.entry>,14.06.2009)
- SOYŞEKERCİ, Serhat, *Cinsiyet Ayrımcılığı Olarak Üstün Erillik Olgusunun Aile İşletmelerindeki Etkisi: Kuramsal Bir Bakış*, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.3, S.2.Güz 2006.
- SUBAŞI, Nükhet-AKIN, Ayşe; Kadına Yönelik Şiddet: Nedenleri ve Sonuçları, (Toplumsal Cinsiyet, Sağlık ve Kadın), Hacettepe Üniv. Yay., Ankara 2003.
- SÜNEN-İ EBU DAVUD VE TERCEMESİ, (trc.; İbrahim Koçaslı), Erkam Yay., İstanbul, Tarihsiz.
- SÜNEN-İ İBN MACE VE ŞERHİ, (Haz: Haydar Hatiboğlu), Kahraman Yayınları, İstanbul 1982.
- ŞERİF Muhammed, *İslam ve Diğer Geleneklerde Kadın: Önemli Bir Yanlıştı Tahsis*, Yeni Ümit Der., S.55, Ocak - Şubat - Mart 2002. (http://www.yeniumit.com.tr/konular.php?sayi_id=55&konu_id=257&yumit=bolum3,17.07.2009)
- ŞİŞMAN, Nazife, *Kadın Dindarlığı” ve “Hakikatin Cinsiyeti”*, Diyanet Dergisi (Kadın)Eki, S.195, Mart 2008.

- TARHAN, Nevzat, Kadın Psikolojisi, Nesil Yayınları, İstanbul 2008.
- TEKİN ÖNÜR, Huriye-GÜNEŞ, Engin, *Kadınlarla İlgili Uydurma Hadislerin Kadınların Rol Davranışları Üzerine Etkisi:Kütahya İmam Hatip Lisesi Örneği*, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırma ve Uygulama Merkezi Der., C. 6, S.3.Elazığ 2008.
- TOPÇU, Emel, *Kadın Lider Olunca*, İslamiyât Dergisi, c.3, s.2, Nisan-Haziran 2000.
- TUKSAL-ŞEFKATLİ, Hidayet, Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri, Kitabiyat Yay., Ankara 2006.
- ULUDAĞ, Süleyman, İslam'da Emir ve Yasakların Hikmeti, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2005.
- UYSAL, Veysel, Türkiye'de Dindarlık ve Kadın, Dem Yayınları İstanbul 2006.
- ÜNAL, Cavit; *Cinsiyete Bağlı Psikolojik Farklar ve Türk Çocukları Üzerinde Bir Karşılaştırma*, Ankara Üniv. Eğitim Bilimleri Fak. Der., C.6 S.1, Ankara 1973.
- WEDUD-MUHSİN, Amine, Kur'an ve Kadın (trc: Nazife Şişman), İz Yayıncılık İstanbul 2003.
- YAPICI, Asım, *Kadın Dindarlığı Algısal Bir Yanılgı mı, Yoksa Gerçeklik mi?*, Diyanet Dergisi, (Kadın Dindarlığı)Eki, s.195, Mart 2008.
- YAVUZ, Yunus Vehbi, Kur'an'da Kadın Hak ve Özgürlüğü, Bayrak Yayınları, İstanbul 1999.
- YAZIR, Elmalılı Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, Azim Dağıtım (Zaman Gazetesi Hediyesi), İstanbul, Tarihsiz.

DOKTORA VE YÜKSEK LİSANS TEZLERİ:

- ÜNAL, ASİFE, Türkiye'de Örtünme Anlayışı Üzerine Bir Araştırma (Dinler Tarihi Açısından Bir Yaklaşım), Doktora Tezi, Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri (Dinler Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara 2004.
- DAVARCI, Zehra, Hak Dini Kur'an Dili" Ve "Kur'an Yolu" Tefsirlerinde Kadının Sosyal Statüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, Ankara 2008.
- DİLMAÇ, Meryem, Kur'an'da Kadının Konumu Ve Ümmü Musa Örneği, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Van 2007.

DURMUŞOĞLU, Kadriye, Dini Gelenekte Ötekileştirilen Kadın, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2007.

KAYA, Abdusamet; Göç Bağlamında Kadının Dinsel Dönüşümü, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Diyarbakır 2007.

KELOĞLU, Seher, Kur'an Açısından Kadının Aile İçindeki Yeri, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008.

MEYDANERİ, Yasemin, Sosyolojik Açısından Kadınlarla İlgili Kalıp Yargılar (Kırıkkale Örneği), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, Kasım 2006.

TEKİN, Betül, Sosyal Değişme Ve Kadın Dindarlığına Etkileri, (Seminer Çalışması), Kayseri 2007. (<http://www.harranilahiyat.com/viewtopic.php?f=58&t=429>, 18.10.2009)

UZUN, Gizem, Kadın Ve Erkek Yöneticilerin Liderlik Davranışları Arasındaki Farklılıklar, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi Adana 2005.

İnternet Adresleri:

www.kurandakadin.com/index2.html (19,07,2009)

www.saglikkutuphanesi.com/Ruh_Sa%C4%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1/_Psikoloji/Sado-Mazo%C5%9Fizm_i1331.htm (06.09.2009)

www.hurriyet.com.tr/yasasinhayat/14015686.asp (05.03.2010)

www.sevde.de/islam_Ans/islam_ans.htm, (13.03.21010)

www.yeniumit.com.tr/yazdir.php?konu_id=434 (15.03.2010)

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Garip DEMİREL			
Doğum Yeri:	Göksun			
Doğum Tarihi:	19.09.1981			
Medeni Durumu:	Evli			
Öğrenim Durumu	Lisans			
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	D.Dere İ.Ö.O.		Göksun	1993
Ortaöğretim	Göksun İ.H.L.		Göksun	1996
Lise	Göksun İ.H.L.		Göksun	1999
Lisans	Harran Ü. İlahiyat F.		Şanlıurfa	2003
Yüksek Lisans	Selçuk Ü. Din psikolojisi		Konya	2010
Becerileri:				
İlgi Alanları:				
İş Deneyimi:				
Aldığı Ödüller:				
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:				
Tel:				
E-Posta:	postmodern13@hotmail.com			
Adres	Erzurum Bölge Eğitim ve Araş. Hastanesi ERZURUM			